

ОСНОВИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 013 «Початкова освіта»

Харків
2023

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної (військової) адміністрації
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ОСНОВИ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 013 «Початкова освіта»

Харків
2023

УДК 378.016:001.8(075)

О-75

Укладачі:

О. Єрмоєнко, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

І. Толмачова, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

О. Кузнецова, кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Рецензенти:

О. Бабакіна доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

З. Шилкунова кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри початкової освіти СЕПШ ХГУ «НУА», вчитель вищої категорії, вчитель-методист.

О-75 Основи науково-педагогічних досліджень: навч.-метод. посібник для здобув. вищ. освіти першого (бакалаврського) рівня / уклад. О. Єрмоєнко, І. Толмачова; О. Кузнецова, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків, 2023. – 140 с.

Посібник рекомендований для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, спеціальність 013 «Початкова освіта», денної та заочної форми навчання.

Видання містить загальні положення вивчення освітнього компонента, конспект лекцій, розробки семінарських та практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів, матеріали для контролю та оцінювання здобутих компетентностей, список рекомендованих джерел, що відповідає освітньо-професійній програмі та навчальному плану означеної спеціальності та робочій програмі освітнього компонента «Основи науково-педагогічних досліджень». Посібник доцільно використовувати при вивченні теоретичних основ курсу, а також при підготовці до семінарських та практичних занять, організації самостійної роботи, контролю та оцінювання здобутих компетентностей здобувачів вищої освіти з освітнього компонента.

Укладачі рекомендують навчально-методичний посібник викладачам закладів вищої освіти педагогічного профілю, здобувачам вищої освіти та всім, хто цікавиться питаннями організації та проведення наукових досліджень.

УДК 378.016:001.8(075)

*Рекомендовано науково-методичною радою Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
(протокол № 5 від 11.03.2023 р.)*

© КЗ «ХГПА»

© Єрмоєнко О., Толмачова І., Кузнецова О., 2023.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ОСНОВИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	6
1.1. Загальні положення щодо вивчення освітнього компонента.....	6
1.2. Конспект лекцій.....	10
Лекція 1. Наука як форма суспільної свідомості.....	12
Лекція 2. Основи методології та методика наукового дослідження..	20
Лекція 3. Система методів науково-педагогічного дослідження.....	27
Лекція 4. Категоріальний апарат наукового дослідження.....	37
Лекція 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення.....	47
Лекція 6. Особливості навчально- та науково-дослідної роботи студентів.....	55
Лекція 7. Інформаційне забезпечення наукових досліджень: пошук, накопичення, обробка інформації.....	65
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ОСНОВИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ».....	72
2.1. Методичні рекомендації до підготовки та проведення семінарських занять.....	72
Семінарське заняття 1. Наука як форма суспільної свідомості. Методологія та методика наукового дослідження.....	74
Семінарське заняття 2. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження.....	76
Семінарське заняття 3. Особливості навчально- та науково-дослідної роботи студентів.....	78
2.2. Методичні рекомендації до підготовки та проведення практичних занять для денної форми навчання.....	80
Практичне заняття 1. Система методів науково-педагогічного дослідження.....	83
Практичне заняття 2. Категоріальний апарат наукового дослідження.....	85
Практичне заняття 3. Інформаційне забезпечення наукових досліджень: пошук, накопичення, обробка інформації.....	87
2.3. Методичні рекомендації до підготовки та проведення практичних занять для заочної форми навчання.....	90
Практичне заняття 1. Теоретичні аспекти науково-педагогічного	

дослідження.....	90
Практичне заняття 2. Практичні аспекти організації та здійснення науково-педагогічного дослідження.....	92
2.4. Методичні рекомендації та завдання до організації самостійної роботи студентів.....	95
2.5. Контроль та оцінювання здобутих компетентностей здобувачів вищої освіти	104
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА.....	122
ДОДАТКИ.....	129

ПЕРЕДМОВА

Концепція Нової української школи передбачає здійснення вчителями професійної діяльності на новітніх засадах, коли кожен педагог стає співавтором освітнього процесу, новатором та дослідником.

Цілеспрямована реалізація у закладах загальної середньої освіти даної реформи істотно вплинула на процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Посібник розроблений відповідно до навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, спеціальність 013 «Початкова освіта» денної та заочної форми навчання та робочої програми освітнього компоненту «Основи науково-педагогічних досліджень».

Мета навчально-методичного посібника «Основи науково-педагогічних досліджень» – сприяти забезпеченню якості опанування майбутніми вчителями початкової школи теоретичними засадами організації наукових досліджень та комплексом умінь щодо реалізації дослідницької діяльності в галузі початкової освіти.

Зміст посібника в логічній послідовності відображає структуру освітнього компоненту. Видання містить загальні положення щодо вивчення курсу, конспект лекцій, розробки семінарських та практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів, матеріали для контролю та оцінювання здобутих компетентностей, список рекомендованих джерел, що відповідає навчальним планам означеної спеціальності та робочій програмі освітнього компонента «Основи науково-педагогічних досліджень».

У посібнику представлено систематизований виклад теоретичних та практичних аспектів організації науково-педагогічних досліджень. Положення, висвітлені у пропонованому виданні, відповідають сучасним запитам до галузі освіти та відбивають новітні підходи до теорії та практики реалізації наукових розвідок.

В конспекті лекцій до кожної теми запропоновано план, ключові поняття та терміни, рекомендовані джерела (нормативні, основні, допоміжні), основні теоретичні положення відповідно до плану, питання для самоконтролю та роздумів. Представлено терміни та поняття, що відображають науковий доробок відомих українських дослідників, змістовно та різнобічно характеризують сучасні підходи до організації наукових досліджень.

Розробки семінарських і практичних занять включають в себе завдання роботи зі студентами та хід роботи. Кожне заняття передбачає опитування та обговорення проблемних питань, забезпечення комплексу методів та видів

роботи зі здобувачами вищої освіти у контексті компетентнісного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів (методи критичного мислення, інтерактивні та рефлексивні методи, групова робота, парна робота, паритетна взаємодія тощо). При підготовці завдань реалізовано закономірності та принципи навчання у вищій школі, що спрямовані на набуття студентами суб'єктного досвіду.

Виконання майбутніми фахівцями системи завдань для самостійної роботи в межах кожної теми курсу сприятиме засвоєнню ними всіх компонентів змісту освіти. Завдання, запропоновані укладачами, здебільшого проблемно-творчого та пошукового характеру, відображають специфіку дослідницької діяльності вчителя в умовах Нової української школи. Такий підхід сприятиме усвідомленому оволодінню студентами майбутньою професійною діяльністю, формуванню у майбутніх учителів початкової школи дослідницької компетентності, академічної культури і креативності, м'яких навичок. Методично-організаційні вказівки, що надаються до кожного завдання, полегшують організацію позааудиторної самостійної роботи студентів, дають їм змогу чітко зрозуміти суть завдання та усвідомити форму його виконання.

У розробці висвітлено питання контролю та оцінювання здобутих компетентностей майбутніх учителів та представлено підходи до організації поточного, модульного та підсумкового контролю як обов'язкових складових забезпечення зворотнього зв'язку в ході вивчення освітнього компонента.

Список рекомендованих джерел, поданий наприкінці посібника, допоможе здобувачам вищої освіти обрати потрібні джерела для ґрунтовного оволодіння методологією питань, що розглядаються, та успішного виконання завдань для самостійної роботи й підготовки до семінарських та практичних занять і контрольних заходів.

У додатках подано технічні вимоги до оформлення різних видів завдань для самостійної роботи, рекомендації до створення та оформлення мультимедійних презентацій, тез доповідей, статей тощо.

Укладачі рекомендують навчально-методичний посібник викладачам закладів вищої освіти педагогічного профілю, здобувачам вищої освіти та всім, хто цікавиться питаннями організації та проведення науково-педагогічних досліджень.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО
КОМПОНЕНТА «ОСНОВИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ»

2.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ
ЩОДО ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Характерною рисою науково-технічного розвитку суспільства є дослідницька поведінка сучасного фахівця, яка окреслює вміння працювати з новою інформацією на рівні наукового пошуку, знаходити найраціональніші конструкторські, технологічні й організаційні рішення. Саме тому, дослідницька модель сучасної освіти спрямована на науковопошукову діяльність студентів в процесі якої формуються відповідні компетентності у галузі наукових досліджень. Науково-дослідницька робота є складовою професійної підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 013 «Початкова освіта», денної та заочної форми навчання. Опис освітнього компоненту «Основи науково-педагогічних досліджень» представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Опис освітнього компонента
«Основи науково-педагогічних досліджень»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань 01 «Освіта / Педагогіка» (шифр і назва) Спеціальність 013 Початкова освіта (шифр і назва)	Цикл професійної підготовки	
Модулів – 1	Освітня кваліфікація – вчитель початкової школи з однією з додаткових спеціалізацій	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання –		Семестр	
Загальна кількість годин – 60		7-й	7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2,6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	4 год.
		Лабораторні	
		-	-

		Самостійна робота	
		34 год.	50 год.
		Індивідуальні завдання: -	
		Вид контролю: залік	

Мета і завдання освітнього компоненту

Головною **метою** вивчення освітнього компоненту «Основи науково-педагогічних досліджень» є підготовка фахівців здатних до прийняття та забезпечення оптимальних рішень щодо науково-дослідної діяльності в галузі початкової освіти.

Завдання вивчення курсу «Основи науково-педагогічних досліджень» полягають у забезпеченні: теоретичної підготовки бакалаврів з питань сутності понять і категорій наукових досліджень, методики дослідження, їх змісту і принципів розробки, структури процесу наукового дослідження; практичної підготовки бакалаврів з питань організації процесу наукового дослідження, вибору об'єктів наукового дослідження; застосуванні теоретичних та емпіричних методів дослідження в пізнаванні педагогічних процесів; плануванні науково-дослідних робіт, розробки етапів та форм процесу наукового дослідження; оформленні результатів наукових досліджень та впровадження їх у практику.

Очікувані результати

Вивчення курсу спрямоване на формування таких **компетентностей**:

Інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії.

Загальні компетентності:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК 5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК 2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними, в професійній діяльності.

СК 8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

СК 12. Здатність доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід та аргументувати їх на засадах партнерської взаємодії в умовах початкової школи.

СК 19. Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку впродовж життя.

Вивчення курсу спрямоване на досягнення таких **програмових результатів навчання:**

ПР 03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.

ПР 11. Збирати, інтерпретувати та застосовувати дані у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності.

ПР 18. Здатність до використання/поширення інновацій у педагогічній науці та практиці, перспективного педагогічного досвіду.

2.2. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Лекція – логічно завершений, науково обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання. Вона покликана формувати у здобувачів вищої освіти основи знань із певної наукової галузі, а також визначати напрямок, основний зміст і характер усіх інших видів навчальних занять та самостійної роботи студентів з відповідного освітнього компонента.

Орієнтовна структура лекції:

1. Організаційна частина

- привітання;
- підготовка студентів до заняття (рішення організаційних питань).

2. Вступ

- повідомлення теми лекції;
- постановка мети та задач лекції;
- повідомлення плану проведення заняття;
- мотивація навчальної діяльності студентів.

3. Основна частина

- актуалізація опорних знань;
- вивчення матеріалу (розкриття змісту проблеми, обґрунтування ключових положень, показ зв'язків, аналіз явищ, формулювання висновків).

4. Висновки

- узагальнення та систематизація знань студентів;
- рефлексія;
- рекомендації до виконання самостійної роботи.

Під час лекцій здобувачі освіти набувають фундаментальних та упорядкованих знань. Викладач закладу вищої освіти, що читає лекцію, доповнює літературні джерела своїм досвідом та результатами новітніх наукових досліджень. У ході лекції відбувається процес поступового виникнення, розвитку та систематизації знань. Тому лекція є одним із основних засобів розвитку мислення, формування наукового світогляду та інтелектуальних здібностей здобувачів освіти.

В процесі викладання майбутні фахівці можуть активно працювати разом із лектором та долучатись до творчого процесу конструювання нових знань. Лекція в ЗВО розрахована на підготовлених слухачів. Лектор викладає новий матеріал, орієнтуючись на ті знання, які повинні бути у здобувачів вищої освіти, що засвоїли проблематику попередніх лекцій. Такі знання мають бути для кращого розуміння та зацікавленості. Щоб розуміти лекцію, здобувач освіти має засвоїти термінологію, введену на попередніх заняттях, знати зміст

та особливості вивчених раніше понять і категорій, оскільки цим визначаються проблематика наступних лекцій та характер їх викладання. Такий аналіз потребує обов'язкової систематичної самостійної роботи здобувача освіти.

Тематику лекційних занять із «Основ науково-педагогічних досліджень» та їх обсяг у годинах представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Теми лекцій із освітнього компонента

Назва теми лекції	Кількість годин	
	ДФН	ЗФН
Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти науково-педагогічного дослідження		
Тема 1. Наука як форма суспільної свідомості. Поняття про науку та наукове пізнання. Цілі, функції та завдання науки. Структурні елементи науки, їх характеристика.	2	0,5
Тема 2. Основи методології та методика наукового дослідження. Поняття, принципи та функції методології наукового дослідження. Методологічні підходи. Методика наукового дослідження.	2	0,5
Тема 3. Система методів науково-педагогічного дослідження. Класифікація методів наукового дослідження. Зведена характеристика методів наукового дослідження за ступенем загальності та сфери дії. Загальнологічні методи дослідження. Теоретичні методи дослідження. Емпіричні методи дослідження.	2	0,5
Тема 4. Категоріальний апарат наукового дослідження. Етапи виконання науково-дослідної роботи. Особливості формулювання наукової проблеми. Компоненти категоріального апарату та їх характеристика.	2	0,5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Практичні аспекти організації та здійснення науково-педагогічного дослідження.		
Тема 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження. Основні види порушень академічної доброчесності. Забезпечення академічної доброчесності у школі першого ступеня.	2	0,5
Тема 6. Особливості навчально- та науково-дослідної роботи студентів. Основні види навчально-дослідної роботи. Форми звітності при науковому дослідженні. Основні види викладу результатів дослідження. Критерії якості науково-педагогічних досліджень: критерій новизни, актуальності, теоретичної значущості, критерій практичної значущості.	2	1
Тема 7. Інформаційне забезпечення наукових досліджень: пошук, накопичення, обробка інформації. Поняття про наукову інформацію. Джерела інформації та їх використання у науковому дослідженні. Пошукові системи наукової інформації.	2	0,5
Разом:	16	4

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Лекція 1

Тема 1. Наука як форма суспільної свідомості

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями теми; розкрити цілі, функції та завдання науки; здійснити теоретичну підготовку студентів до застосування дослідницьких умінь з метою здійснення практичних завдань.

План:

- 1.1. Поняття про науку та наукове пізнання.
- 1.2. Цілі, функції та завдання науки.
- 1.3. Структурні елементи науки, їх характеристика.

Рекомендовані джерела:

Нормативні: [5, 10, 11, 13, 14, 17];

Основні: [25, 26, 28, 29, 31];

Додаткові: [34, 35, 38, 42, 46, 51].

Ключові поняття теми: *наука, наукове пізнання, наукова ідея, гіпотеза, теорія, закон, судження, факт, категорія, наукова концепція, педагогічний факт, аксіома, принцип, практика.*

1.1. Поняття про науку та наукове пізнання.

Будь-яка наука сьогодні вивчає глибинні процеси і явища, що вимагають глобальних наукових концепцій, складних теоретичних пошуків, формулювання фундаментальних законів. Ми живемо в столітті взаємопроникнення наук. На їх стику відбуваються найцікавіші відкриття. Тому кожне явище і процес повинні вивчатися спільно та комплексно педагогами, філософами, психологами, соціологами та представниками інших наук.

Наука – це сфера людської діяльності, основною функцією якої є відкриття, вивчення й теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність з метою їх практичного застосування.

Поняття «наука» поєднує в собі два поняття: *діяльність*, що спрямована на здобуття нового знання, так і *результат* цієї діяльності – суму здобутих наукових знань (рис. 1).

Рис. 1. Характеристика науки.

Розвиток науки йде шляхом від збирання фактів, їх вивчення і систематизації, узагальнення й розкриття окремих закономірностей до зв'язної логічно стрункої системи наукових знань, яка дозволяє пояснити вже відомі факти та передбачити нові. Шлях пізнання починається з живого спостереження через перехід до абстрактного мислення, практичного втілення в життя.

Процес руху людської думки від незнання до знання називають **пізнанням**.

Існує декілька типів пізнання: *міфологічне, релігійне, філософське, чуттєве, наукове*.

Наукове пізнання – це дослідження, для якого характерні свої особливі цілі й задачі, методи отримання й перевірки нових знань.

Головне завдання наукового пізнання полягає в осягненні об'єктивної істини про природні, соціальні явища, суть пізнання і мислення. Наукове пізнання здійснюється на основі вивчення загальних, істотних і необхідних властивостей предмета та відбиття результатів у системі абстракцій.

Наукове пізнання, а отже, і його *результат* – **знання** – характеризується системністю, чітким доведенням, логічними виведеннями одних положень з інших, відтворенням та імовірністю висновків.

Наукове пізнання є цілісною системою, що розвивається, включає численні елементи і зв'язки.

Структура наукового пізнання складається з об'єкта, суб'єкта, засобів, способів і форм пізнання. Усі елементи структури – класичний варіант будь-якого гносеологічного (пізнавального) процесу, що не вичерпують усього багатства компонентів. Найважливішими складовими частинами тут виступають також фактичний матеріал емпіричного дослідження, результати

узагальнення в абстракціях (поняттях, судженнях, умовиводах та ін.), гіпотетичні положення, філософські настанови, соціокультурні підстави, методи, ідеали і норми наукового пізнання, стиль пізнання тощо.

Отже, завдання наукового пізнання полягає в тому, щоб розкрити внутрішню природу, сутність об'єкта (предмета, речі, явища, процесу тощо), дослідити й зрозуміти закони, закономірності й тенденції його функціонування та розвитку. Вирішення цих проблем можливе впродовж тривалого та складного шляху розвитку науки і практики, у процесі якого вироблено цілий арсенал різноманітних прийомів, методів та засобів наукового пізнання (дослідження).

1.2. Цілі, функції та завдання науки.

Наука як специфічна діяльність характеризується такими *ознаками*:

- наявністю систематизованих знань (наукових ідей, теорій, концепцій, законів, закономірностей, принципів, гіпотез, понять, фактів);
- наявністю наукової проблеми, об'єкта й предмета дослідження;
- практичною значущістю як явища (процесу), що вивчається, так і знань про нього.

Основною **метою науки** є опис, пояснення і передбачення процесів та явищ об'єктивної дійсності, які виступають предметом її вивчення, з метою використання їх у практичній діяльності людства.

Наука в сучасному суспільстві виконує ряд **функцій** (див. табл. 3):

Таблиця 3

Функції науки

№ з/п	Назва функції	Суть функції
1	Пізнавальна	задовольняє потреби людей у пізнанні законів природи, суспільства і мислення; відображає велике прагнення людського розуму до пізнання і виправдовує саме існування людини на Землі. Пізнавальна функція науки – це вияв найбільш суттєвих знань про закони розвитку природи, суспільства і мислення та їх взаємозв'язок.
2	Культурно-виховна	забезпечує розвиток культури, гуманізацію процесу виховання та формування нового покоління, сприяння подальшому розвитку і самовдосконаленню людини як індивіда і суспільства в цілому. Ця функція полягає в оцінці виявлених закономірностей, властивостей, тенденцій з метою підсилення позитивних сторін явищ, процесів та усунення негативних.
3	Практично-дієва	полягає у постійному вдосконаленні виробництва і системи суспільних відносин, оточуючого світу.

Перед наукою постають такі **завдання**:

- збір та узагальнення фактів (констатація);
- пояснення зовнішніх взаємозв'язків явищ (інтерпретація);

- пояснення суті явищ, їх внутрішніх взаємозв'язків і суперечностей (побудова моделей);
- прогнозування процесів і явищ;
- встановлення можливих форм і напрямів практичного використання отриманих знань.

Істотні характеристики науки:

- наука є об'єктивною;
- має апарат дослідження та певні схеми доведень;
- здатна відрізнити істинне знання від помилкового або суб'єктивного.

Важливо, що наука прагне до пізнання внутрішньої сутності явищ і до побудови системи знань, на противагу об'єктивному емпіричному знанню, отриманому на основі практичного досвіду, яке описує лише зовнішні аспекти явища. Отже, наука є соціокультурною діяльністю, важливим та своєрідним суспільним конструктом.

1.3. Структурні елементи науки, їх характеристика.

Наука як система знань має специфічну структуру, яка включає ряд елементів: *наукова ідея, гіпотеза, теорія, закон, судження, факти, категорії та інше.*

Наукова ідея – інтуїтивне пояснення явищ без проміжної аргументації, без осмислення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робляться висновки. Вона ґрунтується на вже існуючих знаннях, але виявляє непомічені закономірності.

Наука виділяє *два види ідей: конструктивні та деструктивні.*

Ідея реалізується через гіпотезу. Якщо вчені не мають достатніх фактичних матеріалів, то засобом досягнення наукових результатів виступає *гіпотеза.*

Гіпотеза – науково обґрунтоване припущення, яке висувається для пояснення якого-небудь процесу, що після перевірки може виявитися істинним або неправильним.

Гіпотеза має формулюватися так, щоб у ній чітко простежувалися положення, які потребують доведень і захисту. Вона завжди передбачає пошук чогось нового в науці та практиці, певний оптимальний варіант із кількох можливих. Сформулювати гіпотезу можна лише після вивчення характерних рис, явищ, умов, обставин тощо. У ході дослідження можна висувати не одну, а кілька гіпотез, які можуть знайти своє підтвердження. Адже інколи й негативні результати можуть бути корисними для подальшого розвитку педагогічної науки.

Гіпотеза розглядається часто як першопочаткове формулювання, черговий варіант законів, що відкриваються.

Гіпотеза, як і ідея, має ймовірнісний характер і проходить у своєму розвитку три *стадії*:

- накопичення фактичного матеріалу і висунення на його основі припущень;
- формулювання гіпотези та обґрунтування її на основі припущень прийнятної теорії;
- перевірка отриманих результатів на практиці і на цій основі уточнення гіпотези.

Якщо гіпотеза співвідноситься з фактами, які спостерігаються, то в науці її називають теорією або законом. З накопиченням нових фактів одна гіпотеза може бути замінена іншою в тому випадку, коли ці факти не вдається пояснити старою гіпотезою або вони їй суперечать. При цьому стару гіпотезу цілком не відкидають, а тільки виправляють і уточнюють. Більшість наукових теорій було сформульовано на підставі раніше висловлених гіпотез.

У міру виправлення й уточнення гіпотеза стає *законом*.

Закон – внутрішній суттєвий зв'язок явищ, що зумовлює їх закономірний розвиток. Зазвичай закони виступають у формі визначеного співвідношення понять, категорій. Закон – строго зафіксована закономірність (Н. Мойсеюк). Закони існують незалежно від того, як повно вони розкриті наукою. Пізнання закону дозволяє зрозуміти його дію і правильно використати в педагогічному процесі.

Наприклад, педагогічні закони. У дидактиці одним з найважливіших є закон єдності навчання та виховання. Він виражає ту об'єктивну істину, що навчання завжди, всіма своїми аспектами і елементами – змістом, методами, організацією, закладеною в них ідейною спрямованістю, формує в учнів характер діяльності, ставлення до знань і навколишнього життя і, в решті-решт, ідеали людини як рушійну силу її самоосвіти. І тут виявляється ще один закон – активності учнів у навчанні та вихованні.

Отже, коли наукові знання не відкриті, людина здатна тільки описувати явища, збирати, систематизувати факти, але нічого не може пояснити та передбачити. На основі наукових фактів, гіпотез, закономірностей будуються теорії і виводяться закони. Закон виражає певний внутрішній суттєвий зв'язок явищ, процесів і особливостей матеріальних об'єктів.

Наукові закони – це твердження (з використанням принципів, понять і категорій), які відображають необхідні суттєві, стійкі і повторювані об'єктивні явища та зв'язки у природі, суспільстві чи мисленні.

Пізнання законів – завдання науки, яке стає основою перетворення людьми природи і суспільства.

Існують три основні **групи законів** (див. табл. 4):

Групи наукових законів

№ з/п	Назва	Приклад
1	<i>Специфічні</i> , або часткові закони	закони механіки, хімії, біології
2	<i>Загальні</i> , тобто характерні для великих груп явищ	закон збереження енергії, закон кібернетики, закон природного відбору, закон циклічного розвитку
3	<i>Усезагальні</i> , або універсальні	закони діалектики

Наукові закони існують об'єктивно, незалежно від свідомості людей як відображення необхідних, суттєвих внутрішніх відносин між властивостями предметів чи явищ або різноманітними тенденціями в їх розвитку.

Наука – це сукупність *теорій*.

Під **теорією** розуміють учення про узагальнений досвід, практику, сформульовані наукові принципи і методи, які дозволяють пізнати існуючі процеси та явища, проаналізувати вплив на них різних факторів і запропонувати рекомендації щодо використання їх у практичній діяльності людей.

Теорія виникла в результаті поєднання пізнавальної діяльності і практики.

Невід'ємною складовою кожної теорії виступає *практика*.

Теорія включає не тільки знання основних законів, але й пояснення фактів на їх основі. Теорія дозволяє відкривати нові закони і прогнозувати майбутнє.

Структуру теорії формують: наукові концепції, факти, поняття, категорії, принципи, постулати.

Концепція – це система поглядів, система опису певного предмета або явища стосовно побудови, функціонування, що сприяє його розумінню, тлумаченню, вивченню головних ідей.

Наукова концепція – система поглядів, теоретичних положень, основних тверджень щодо об'єкта дослідження, які об'єднані певною ідеєю.

Концепція – провідна ідея педагогічної теорії.

Відомий педагог Н. Мойсеюк до сучасних педагогічних концепцій відносить: *екзистенціалізм, прагматизм, неопрагматизм, біхевіоризм, діалектичний матеріалізм, неотомізм, неопозитивізм*. Названі концепції виступають у ролі методологічної основи педагогіки.

Процес пізнання включає накопичення *фактів*.

Факт (від лат. – зроблене) – дійсна подія, явище; реальність, дійсність.

Педагогічний факт – це судження, яке фіксує події, що відбуваються об'єктивно, незалежно від свідомості. Факти – одна з центральних категорій теоретичного пізнання. Адже педагогічне пізнання починається з констатації фактів. З'ясування сутності та природи об'єкта пізнання здійснюється в ході інтерпретації факту. Введення в науково-педагогічний обіг нових фактів виступає як об'єктивна необхідність пізнання, що дає позитивний імпульс розвитку педагогічної теорії. Без систематизації та узагальнення, без логічного осмислення фактів не може існувати жодна наука. Окремо взяті, вони ще не будуть наукою.

Факти стають складовою частиною *наукових знань*, якщо виступають у систематизованому узагальненому вигляді за допомогою простих **абстракцій** – понять (визначень), які є важливими структурними елементами науки. Лише невелика частина того, що пізнає людина, може бути охоплене чуттєвим спогляданням.

В основному пізнання здійснюється мисленням за допомогою *понять, суджень, умовиводів*. Кожна наука володіє своїм специфічним арсеналом логічних засобів мислення, за допомогою яких вона осмислює властивості і суть об'єктів вивчення, і тому кожна з них оперує своїми поняттями. Вони виникають на основі чуттєвого пізнання явищ і предметів об'єктивного світу.

Поняття – це форма думки, виражена в узагальненій формі, яка визначає суттєві й необхідні ознаки предметів та явищ, їх взаємозв'язки. Пізнаючи істотні властивості предметів, люди позначають ці властивості словами. Слово є матеріальною оболонкою понять. Якщо поняття увійшло до наукового обігу, його позначають одним словом або використовують сукупність слів – термінів.

Сукупність основних понять називають *понятійним апаратом науки*.

Кожна наука оперує поняттями різного ступеня узагальнення і значущості, але фундамент кожної з наук складають головні поняття – *категорії*. Категорія – гранично загальне поняття в рамках певної предметної галузі. Це результат абстрагуючої діяльності мислення. Навколо системи категорій даної науки будується вся її понятійна система. Категорії пов'язані між собою так, що кожна з них може бути осмислена лише як елемент усієї системи категорій.

Категорія – загальне поняття, яке відображає універсальні властивості і відношення об'єктивної дійсності, всіх матеріальних, природних і духовних явищ.

Наприклад, *категорії педагогіки* – найзагальніші педагогічні поняття, що відображають основні, найістотніші сторони, властивості та зв'язки явищ об'єктивного світу (Н. Волкова). Традиційно до основних педагогічних категорій учені відносять: *виховання, освіту і навчання*. Однак останнім часом

їхнє коло дещо розширюється за рахунок таких понять, як *едукація, розвиток, навчальний процес, педагогічний процес, освітній процес* тощо. (В. Бондар, О. Вишневський, М. Чепіль); виховання, навчання, освіта, педагогічний процес, розвиток, формування людини (І. Зайченко). Педагогічні категорії охоплюють сукупність реальних явищ, теоретичних і практичних питань, що належать до предмета педагогічної науки. Правильне їх розуміння потрібне передусім для пізнання педагогічних закономірностей. Категоріальний апарат педагогіки – система понять, у яких відображено предмет педагогіки, її знання про педагогічну дійсність. Адже педагогіка, як і інші науки, широко використовує філософські поняття, які складають основу її методології. Окрім цього, вона створює розгалужену мережу власне педагогічних термінів.

Важлива форма знань – *принципи (постулати), аксіоми*.

Під **принципами** розуміють те, що лежить в основі певної теорії науки. Вони є початковою формою систематизації знань. Принципи, на відміну від законів, об'єктивно в природі не існують, вони спеціально створюються людиною в процесі систематизації знань як основа цієї системи. Принципи можуть виступати в формі *постулатів* – тверджень, які при побудові наукової теорії приймають без доведення як вихідні.

Аксіома – твердження певної теорії, що приймається без доведення як вихідне, таке, що є підставою для доведення інших тверджень (теорем) цієї теорії. Аксіома є незаперечною істиною, що не потребує доведень.

Аксіома – це положення, яке приймається без доказів через безпосередню переконливість, наочність, безсумнівність. Сукупність усіх елементів науки знаходиться в тісному паралельному й (або) ієрархічному взаємозв'язку і створює чітко виражену систему об'єктивних знань про реальний світ – науку. На будь-якому етапі історичного розвитку суспільства завжди виступають два процеси: з одного боку, пізнання навколишнього світу, а з іншого – озброєння людей тими знаннями і досвідом, яких досягло пізнання. Однак завжди виникатимуть проблеми, які необхідно розв'язати, а саме: що вивчати, як і за допомогою яких засобів вивчати.

Особливої уваги заслуговує один з найважливіших критеріїв ефективної наукової творчості – *практична значущість результатів*. Процес пізнання явищ полягає в розкритті наукових законів, виходячи з яких розвивається практична діяльність.

Практика як критерій істини повинна пронизувати будь-яке педагогічне дослідження і міститися в ньому в переосмисленій, трансформованій формі, а логіка пошукової діяльності не повинна відривати науку від актуальних проблем сьогодення. З іншого боку, передовий педагогічний досвід не можна розповсюджувати без його серйозного узагальнення, тобто без опори на

фундаментальну педагогічну теорію. Отже, зв'язок теорії і практики має двобічний характер: критерій практики повинен бути включений у теорію в усіх найважливіших моментах її розвитку, а теорія – стати базою, орієнтиром у створенні та розвитку практики.

Отже, практика – критерій істинності того чи іншого теоретичного положення. Теорія, що не опирається на реальність, виявляється абстрактною, безплідною. Практика, яка не керується теорією, страждає стихійністю, відсутністю необхідної цілеспрямованості. Саме в цьому виявляється єдність теорії і практики.

Контрольні запитання:

- ✓ Що таке наука?
- ✓ Поясніть значення наукового пізнання.
- ✓ Яка мета науки?
- ✓ У чому полягають завдання науки?
- ✓ Назвіть основні функції науки.
- ✓ Які істотні характеристики науки?
- ✓ Назвіть структурні елементи науки?
- ✓ Які групи наукових законів ви знаєте?
- ✓ Що таке гіпотеза?
- ✓ Що таке наукова концепція?
- ✓ У чому полягає зв'язок теорії науки та практики?

Лекція 2

Тема 2. Основи методології та методика наукового дослідження.

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями теми; розкрити сутність методології, її принципів, функцій, підходів; здійснити теоретичну підготовку студентів щодо застосування методики наукових досліджень.

План:

- 2.1. Поняття, принципи та функції методології наукового дослідження.
- 2.2. Методологічні підходи.
- 2.3. Методика наукового дослідження.

Рекомендовані джерела:

Нормативні: [3, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 19];

Основні: [21, 22, 25, 26, 31];

Додаткові: [37, 38, 42, 45, 54].

Ключові поняття теми: *методологія, загальна та часткова методологія, методологічна основа дослідження, методологічні підходи, методика наукового дослідження.*

2.1. Поняття, принципи та функції методології наукового дослідження.

Методологія наукового дослідження – це загальна система знань про теорію науки, її методи, принципи побудови та способи організації пізнавальної наукової діяльності, на яких ґрунтується вибір та сукупність методів, способів і прийомів проведення наукового дослідження. Оскільки методологія є вченням про структуру, логічну організацію, методи і засоби наукової діяльності, тому вона використовується в усіх галузях науки та видах наукових досліджень.

Методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища.

Методологія науки може бути *загальною і частковою*.

Загальна методологія – це теорія пізнання, яка досліджує закони розвитку наукового знання в цілому. Наукове дослідження має враховувати вимоги загальної методології. Загальнонаукова методологія використовується у більшості наук й базується на загальнонаукових принципах дослідження: історичному, логічному, системному, моделюванні.

Часткова методологія заснована на законах окремих наук, особливостях пізнання окремих явищ. Вона пов'язана з принципами і законами конкретних наук. Частково-наукова методологія – сукупність специфічних методів конкретної науки, які є своєрідною базою для вирішення дослідницької проблеми.

Головним засобом конкретизації підходів до наукових досліджень є *принципи*.

До основних **методологічних принципів** досліджень належать *принципи об'єктивності, науковості, розвитку та взаємодії, відносності, цілісності, практичності* та інші.

Принцип об'єктивності ґрунтується на точному відображенні дійсності. Він вимагає розгляду процесів та явищ такими, якими вони є, без упередженості, у всьому розмаїтті їх сторін, зв'язків і відносин. Він знаходить своє відображення у використанні фактичних даних, побудові гіпотез, оцінці результатів досліджень.

Принцип науковості полягає в необхідності опису, пояснення і передбаченості подій та явищ. Науковість виявляється в можливості

передбачення подій та їхніх наслідків і на цій основі використання результатів досліджень.

Принцип розвитку та взаємодії вимагає, щоб усі явища розглядалися в динаміці з урахуванням різноманітності зв'язків і системності. Загальний механізм та джерело розвитку — це виникнення, єдність, боротьба, вирішення протиріч. Принцип розвитку та взаємодії дає можливість наукового пояснення розвитку складних систем, зокрема педагогічних процесів.

Принцип відносності полягає в пошуку обмежень, порівнянні результатів, визначенні умов їх застосування. Він дозволяє формулювати критерії відбору або оцінок.

Принцип цілісності є необхідною умовою будь-якого дослідження. Система існує тільки в рамках певної цілісності, яку потрібно визначити, знайти межі того чи іншого явища. Безумовно, цілісність завжди відносна, її неможливо абсолютизувати, але не можна й ігнорувати.

Принцип практичності орієнтує дослідника на практичну значущість результатів дослідження. Твердження, що практика є критерієм істини, — це реальність будь-якої дослідницької діяльності й один з найважливіших принципів діалектичного підходу.

Між усіма методологічними принципами існує тісний зв'язок і тому необхідно не тільки знати їх, а й уміти використовувати у взаємодії та взаємозв'язку.

Методологія виконує такі **функції**:

- визначає способи здобуття наукових знань;
- передбачає особливий шлях досягнення певної науково-дослідницької мети;
- забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, які вивчаються;
- допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки;
- забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять в науці;
- створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах.

Таким чином, під **методологічною основою дослідження** слід розуміти основні, вихідні положення, на яких базується наукове дослідження.

Ознаки наявності методологічної основи наукового дослідження:

- визначення доцільності (актуальності) проведення наукового дослідження;
- визначення мети проведення наукового дослідження;
- визначення об'єкту та предмету наукового дослідження;

- визначення методів для досягнення мети та одержання наукових знань;
- визначення методики теоретичних та емпіричних досліджень;
- визначення перспектив використання або впровадження результатів;
- розробка стратегії та організація етапів проведення наукового дослідження.

2.2. Методологічні підходи.

Як зазначає С. Беляєв «у практиці педагогічних досліджень використовують різні методологічні підходи, що зумовлено об'єктом та предметом дослідження. Перенесення фокусу уваги без зміни методологічного підходу відкриває його слабкі сторони, що потребує використання інструментів іншого, більш адекватного поставленому завданню методологічного підходу. Як результат, дослідження представляє собою компіляцію фактів, які є здобутими з допомогою різних інструментів, що несе внутрішнє протиріччя між прагненням отримати беззаперечні наукові висновки та невідповідністю їх змісту «одній системі координат». Вирішення означеного протиріччя забезпечується у тому випадку, коли об'єднання різних методологічних підходів спрямоване на використання потенціалу кожного з них з одночасним нівелюванням виявлених недоліків» [21].

Основні методологічні підходи

Етнопедагогічний підхід визначає, що освіту і виховання необхідно здійснювати з урахуванням національних традицій і менталітету народу, його культури, національно-етнічної обрядовості, звичаїв, звичок. Особистість живе в конкретному соціокультурному середовищі, належить до певного етносу, тому його розвиток має спиратися на національні традиції народу, його культуру, звичаї, навички під час проєктування й організації педагогічного процесу. З одного боку, необхідно вивчати, розвивати, формувати це середовище, а з іншого – застосовувати всі його виховні й навчальні можливості.

Антропологічний підхід передбачає системне використання даних усіх наук про людину, структуру та здійснення педагогічного процесу з урахуванням цілісної природи людини, його можливостей і потреб.

Культурологічний підхід передбачає, що культура в освіті виступає як його змістовна складова, джерело знань про природу, суспільство, способи діяльності, емоційно-вольового й ціннісного ставлення людини до тих, хто поряд, до праці, спілкування й т. ін. Культура сприяє розвитку особистості, а також її становленню як творчої індивідуальності. Формування особистісної культури людини, а суспільна культура визначається як чинник, визначає зміст освіти. Педагогічна освіта розбудовується саме на засадах культурологічної освітньої парадигми. Культурологічний підхід у професійній підготовці

майбутнього вчителя реалізується завдяки спрямованості на розвиток у студентів здатності до цілісного бачення й сприйняття наявної загальнолюдської, національної культури, педагогічної культури.

Основою такого підходу є *аксіологія* – вчення про цінності. Людина розвивається шляхом освоєння нею культури як системи цінностей, одночасно стає творцем нових елементів культури. Таким чином, культурологічний підхід перегукується з аксіологічним (ціннісним) підходом.

Аксіологічний (ціннісний) підхід дозволяє вивчати явища з точки зору виявлення їх можливостей задовольняти потреби людини, розв'язувати завдання гуманізації суспільства. «Людина розглядається як найвища цінність суспільства й мета його розвитку. Такі цінності, як життя, здоров'я, любов, освіта, праця, мир, краса, Батьківщина, завжди привертали увагу людей у різні часи. Моральні, естетичні, економічні, екологічні та інші цінності характеризують особистість, а їх розвиток – основне завдання гуманістичної педагогіки» [1, с. 15].

Системний підхід – напрям методології досліджень, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними, тобто розгляд об'єкта як модель системи. Під системою маємо розуміти множину взаємопов'язаних елементів цілісного утворення. Учені розглядають педагогічну систему як цілісну єдність, утворену множиною взаємопов'язаних елементів з метою цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість. Він дозволяє виявляти загальні системні властивості та якісні характеристики окремих елементів.

Особистісний підхід в педагогіці стверджує уявлення про соціальну, діяльну і творчу сутність людини як особистості. Особистісний підхід означає орієнтацію при конструюванні і здійсненні педагогічного процесу на особистість як мету, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. Він вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та моральної свободи, права на повагу. В рамках даного підходу передбачається опора у вихованні на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов.

Діяльнісний підхід. Встановлено, що діяльність – основа, засіб і фактор розвитку особистості. Діяльнісний підхід передбачає розгляд досліджуваного об'єкта в рамках системи діяльності, її генезису, еволюції, розвитку. Діяльність як форма активності людини, що виражається в її досліdnому, перетворюючому і практичному відношенні до світу і самого себе, є провідною категорією діяльнісного підходу. Діяльність – це спосіб існування і розвитку суспільства і людини, всебічний процес перетворення природи і соціальної реальності (включаючи його самого).

Компетентнісний підхід спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) і спеціальні (предметні) компетентності тих, хто навчається. Загальні (базові, ключові) компетентності забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини, вони поступово поглиблюються і збагачуються залежно від рівня освіти.

Інформаційний підхід – це метод наукового пізнання об'єктів, процесів або явищ природи і суспільства, згідно з яким в першу чергу виявляються і аналізуються найхарактерніші інформаційні аспекти, що визначають функціонування і розвиток об'єктів, що вивчаються. Визначає, що інформація стає головним ресурсом науково-технічного й соціально-економічного розвитку, його конструктивним фактором. Такий підхід істотно впливає на прискорений розвиток науки, освіти, техніки, відіграє значну роль у процесах виховання й навчання, культурного спілкування між людьми, а також в інших соціальних галузях.

Синергетичний підхід (від грецьк. *sinergeia* – співробітництво) – комплекс взаємопов'язаних принципів функціонування різних систем, здатних до самоорганізації. Синергетичний підхід розглядається в сучасному наукознавстві як загально-наукова методологія педагогіки. Згідно із синергетичним баченням всесвіту більшість існуючих у природі систем відкритого типу спричиняє постійний обмін енергією чи інформацією. Тому педагогічні процеси й явища через наявність несталості відносяться до складних систем відкритого типу.

2.3. Методика наукового дослідження.

Методика – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, що призводить до заздалегідь визначеного результату. У науковому пізнанні методика відіграє значну роль в емпіричних дослідженнях (спостереженні та експерименті). На відміну від методу у завдання методики не входить теоретичне обґрунтування отриманого результату, вона концентрується на технічній стороні експерименту і на регламентації дій дослідника. Хоча в сучасних умовах, коли обладнання і техніка експерименту ускладнились, велике значення набуває копіткий опис методичного боку досліджень.

Методика наукового дослідження – це сукупність прийомів, які включають техніку та послідовність дослідження, а також різноманітні операції з фактичним матеріалом та даними, які реалізуються в ході дослідження і спрямовані на розв'язання поставлених завдань. Таким чином методика конкретизує заходи та способи виконання робіт у науковому дослідженні шляхом доведення їх до інструкцій або алгоритмів (наприклад, методика

експерименту, методика розрахунку, методика оцінки, методика розробки, методика вимірювання тощо).

Методика наукового дослідження може містити: опис організації робіт і процедур виконання дослідження; опис використання приладів; опис способів одержання первинних даних і форму їх представлення; опис способів обробки результатів дослідження; опис представлення результатів дослідження у формі звітів, статей, дисертацій тощо. Отже, Г. Єльнікова підкреслює, що «у вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження. Найчастіше методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом» [36, с. 6].

Таким чином, методологічна культура потрібна не лише педагогу досліднику, а й практику. Методологічна культура – це культура мислення, яка ґрунтується на методологічних знаннях, необхідною частиною якої є рефлексія. Така культура потрібна педагогу-практику не менше, ніж науковому працівнику. Мисленнєвий акт в педагогічному процесі спрямований на розв'язання проблем, які виникають у цьому процесі, і тут не можна обійтися без рефлексії, тобто роздумів про власну діяльність. Методологічність є однією з важливих властивостей сучасного наукового мислення, яка характеризується як усвідомлене ставлення до засобів і передумов діяльності з формування і вдосконалення наукового знання.

Контрольні запитання:

- ✓ Сутність поняття «методологія».
- ✓ Що означає методологія наукового дослідження?
- ✓ У чому різниця між загальною та частковою методологією?
- ✓ На яких принципах ґрунтується методологія наукових досліджень?
- ✓ Які функції виконує методологія?
- ✓ Чим зумовлено відбір методологічних підходів?
- ✓ У чому полягає сутність системного підходу?
- ✓ Що таке антропологічний підхід?
- ✓ Що дозволяє вивчати аксіологічний підхід?
- ✓ Що може містити методика наукового дослідження?

Лекція 3

Тема 3. Система методів науково-педагогічного дослідження.

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями теми, класифікаціями методів дослідження; розкрити сутність загальнологічних, теоретичних, емпіричних методів дослідження; здійснити теоретичну підготовку студентів щодо застосування методів наукових досліджень у педагогічній практиці.

План:

- 3.1. Класифікація методів наукового дослідження.
- 3.2. Характеристика методів наукового дослідження за ступенем загальності та сфери дії.
  - 3.2.1. Загальнологічні методи дослідження.
  - 3.2.2. Теоретичні методи дослідження.
  - 3.2.3. Емпіричні методи дослідження.

Рекомендовані джерела:

Нормативні: [1, 8, 11, 13, 15, 17];

Основні: [22, 23, 24, 25, 26, 31];

Додаткові: [37, 38, 42, 43, 46, 51].

Ключові поняття теми: *метод, метод наукового дослідження, загально-філософські методи, загальнонаукові методи, конкретно-наукові методи, діалектичний і метафізичний метод, діалектичні закони, філософські категорії, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, аксіоматичний метод, гіпотетичний метод, формалізація, абстрагування, ранжирування, узагальнення, історичний метод, метод системного аналізу, емпірика, емпіричне знання, спостереження, опис, порівняння, вимірювання, експеримент: констатувальний, пошуковий, формувальний, метод моделювання.*

3.1. Класифікація методів наукового дослідження.

Метод, або по-іншому, шлях дослідження являє собою спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів і операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності. У галузі науки *метод є шляхом пізнання, що прокладається дослідником до свого предмета*. Таким чином, **метод наукового дослідження** – це спосіб пізнання об'єктивної дійсності.

Методи, які застосовують у науковому дослідженні, залежать від рівня дослідження. Виділяють емпіричний і теоретичний рівні. Для емпіричного рівня дослідження характерними є методи: спостереження, експеримент, опис,

статистика тощо. Для теоретичного рівня дослідження використовують методи аналізу-синтезу, індукції-дедукції, аналогії тощо.

На цей час єдиної уніфікованої системи класифікації методів наукового дослідження не існує. Розмаїття видів людської діяльності обумовлює розмаїття методів, що можуть бути класифіковані за різними критеріями, наприклад, методи природничих і методи гуманітарних наук; якісні і кількісні методи тощо.

За ступенем загальності і сфери дії методи наукового пізнання можуть бути поділені на 3 основні групи:

- загально-філософські;
- загальнонаукові;
- конкретно-наукові, або часткові, або спеціальні (методи конкретних наук). Інколи спеціальні методи виділяють в окрему групу.

3.2. Характеристика методів наукового дослідження за ступенем загальності та сфери дії.

3.2.1. Загально-філософські методи

Загально-філософські методи – це не жорстко фіксовані норми, а система «м'яких» принципів, операцій, прийомів, що носять всезагальний, універсальний характер, тобто знаходяться на вищих «поверхнях» абстрагування. Тому філософські методи не описуються у чітких термінах логіки та експерименту, не піддаються математизації та формалізації. Вони задають стратегію дослідження, але не замінюють спеціальні методи і не визначають остаточний результат пізнання прямо і безпосередньо.

Відмінною особливістю філософських методів є їх універсальність, вони є філософським підґрунтям науки. Універсальні закони стосуються всіх предметів і явищ дійсності і вивчаються філософією. Філософські методи не завжди прямо проявляють себе у наукових дослідженнях, оскільки можуть застосовуватися як свідомо, так і стихійно. Однак у будь-якій науці наявні понятійні елементи всезагального значення, такі як закони, категорії, поняття, причини тощо.

Конкретизація філософських методів здійснюється залежно від характеру досліджуваного об'єкта.

Наприклад, відомий принцип історизму, як універсальний метод, в біології представлений у вигляді еволюційного вчення, а в астрономії – у вигляді різних теорій походження і розвитку зоряних систем, у багатьох прикладних науках – у вигляді відомого методу часових рядів (або рядів динаміки).

Загально-філософські методи в історії пізнання традиційно поділяють на *діалектичний і метафізичний*.

Діалектичний метод – це метод пізнання дійсності в її суперечливості, цілісності і розвитку.

Метафізичний метод є протилежним діалектичному, з його допомогою розглядають явища поза їх взаємним зв'язком і розвитком.

Ці методи можуть бути пов'язані з різними філософськими системами.

При вивченні предметів і явищ діалектика рекомендує виходити з таких принципів:

1. Розглядати об'єкти, що досліджуються у світлі *діалектичних законів* (їх існує три):

I – Єдності й боротьби протилежностей;

II – Переходу кількісних змін у якісні;

III – Заперечення заперечення.

Ці закони послідовно відповідають на найважливіші запитання про розвиток: «чому?», «яким чином?» та «у якому напрямі відбувається розвиток?».

2. Описувати, пояснювати і прогнозувати досліджувані явища й процеси, спираючись на *філософські категорії*: загального, особливого й одиничного; змісту й форми; сутності і явища; можливості й дійсності; необхідного й випадкового; причин та наслідків.

3. Ставитися до об'єкта дослідження як до об'єктивної реальності.

4. Розглядати досліджувані предмети і явища: а) всебічно; б) у загальному зв'язку і взаємозалежності; в) у безперервній зміні, розвитку; г) історично.

5. Перевіряти отримані знання на практиці.

Метафізика розглядає речі і явища ізольовано, окремо, незалежно одне від одного. Метафізична думка спрямована до простого, єдиного й цілісного.

3.2.2. Загальнонаукові методи дослідження

Загальнонаукові методи включають три групи:

- методи емпіричного дослідження,
- методи теоретичного дослідження,
- загальнологічні методи й підходи дослідження.

Класифікація загальнонаукових методів дослідження наведена на рис. 2

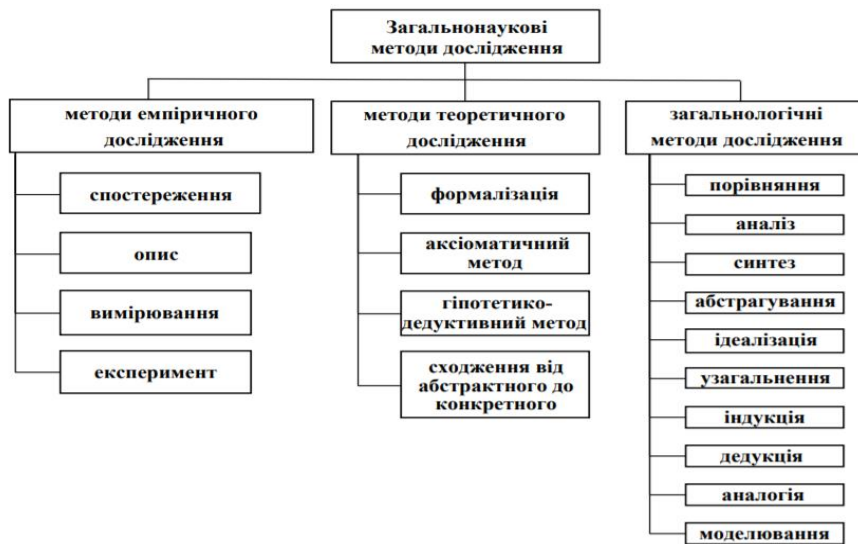

Рис. 2. Класифікація загальнонаукових методів дослідження.

Як можна побачити, ця класифікація пов'язана з розподілом на емпіричний і теоретичний рівні пізнання, але ці рівні взаємопов'язані між собою.

Загальнологічними методами є *аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія*.

Аналіз – метод дослідження, за допомогою якого досліджуване явище або процес подумки розчленовуються на складові елементи з метою вивчення кожного окремо. Різновидами аналізу є класифікація й періодизація.

Синтез – метод дослідження, що припускає уявне поєднання складових частин або елементів досліджуваного об'єкта, його вивчення як єдиного цілого.

Методи аналізу й синтезу взаємозв'язані, їх однаково використовують у наукових дослідженнях.

Індукція – це рух думки (пізнання) від фактів, окремих випадків до загального положення. Індукція приведе до загальних понять і законів, які можуть бути покладені в основу дедукції.

Дедукція – це виведення одиничного, частки з будь-якого загального положення; рух думки (пізнання) від загальних тверджень до тверджень про окремі предмети або явища. За допомогою дедуктивних висновків «виводять» певну думку з інших думок.

Аналогія – це спосіб отримання знань про предмети і явища на підставі того, що вони мають подібність із іншими; міркування, у якому з подібності досліджуваних об'єктів у деяких ознаках робиться висновок про їхню подібність і в інших ознаках.

До методів теоретичного рівня належать аксіоматичний, гіпотетичний, формалізація, абстрагування, ранжирування, узагальнення, історичний, метод системного аналізу.

У наукових дослідженнях широко застосовується спосіб **абстрагування**, тобто відволікання від другорядних фактів з метою зосередитися на найважливіших особливостях досліджуваного явища. *Наприклад*, при дослідженні роботи будь-якого механізму аналізують розрахункову схему, що відображає основні, істотні властивості механізму.

Іноді при аналізі явищ і процесів виникає потреба розглянути велику кількість фактів (ознак). Тут важливо вміти виділити головне. У цьому випадку може бути застосований спосіб **ранжирування**, за допомогою якого виключають все другорядне, що істотно не впливає на розглянуте явище.

Аксіоматичний метод полягає в тому, що деякі твердження (аксіоми, постулати) приймаються без доказів і потім за певними логічними правилами з них виводяться інші знання.

У ряді випадків використовують спосіб **формалізації**. Сутність його полягає в тому, що основні положення процесів і явищ подають у вигляді формул і спеціальної символіки. Шляхом операцій з формулами штучних мов можна отримати нові формули, доводити правдивість будь-якого положення. Формалізація є основою для алгоритмізації і програмування, без яких не може обійтися комп'ютеризація знання й процесу дослідження. Застосування символів та інших знайомих систем дозволяє встановити закономірності між досліджуваними фактами.

Гіпотетичний метод базується на розробленні гіпотези, наукового припущення, що містить елементи новизни й оригінальності. Гіпотеза повинна повніше й краще пояснити явища й процеси, підтверджуватися експериментально й відповідати загальним законам діалектики й природознавства. Цей метод дослідження є основним і найпоширенішим у прикладних науках.

Узагальнення – встановлення загальних властивостей і відносин предметів і явищ; визначення загального поняття, у якому відбиті істотні, основні ознаки предметів або явищ даного класу. Разом з тим узагальнення може виражатися у виділенні не істотних, а будь-яких ознак предмета або явища. Цей метод наукового дослідження опирається на філософські категорії загального, особливого й одиничного.

Історичний метод дозволяє досліджувати виникнення, формування й розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх й зовнішніх зв'язків, закономірностей й протиріччя. Даний метод дослідження використовується переважно в суспільних і, головним чином, в

історичних науках. У прикладних же науках він застосовується, наприклад, при вивченні розвитку й формування тих або інших галузей науки й техніки.

3.2.3. Методи емпіричного дослідження.

Емпіричний рівень виступає в якості основи, фундаменту теоретичного. Гіпотези і теорії формуються в процесі теоретичного осмислення наукових фактів, статистичних даних, одержуваних на емпіричному рівні. До того ж теоретичне мислення неминує спирається на чуттєво-наочні образи (у тому числі схеми, графіки тощо), з якими має справу *емпіричний рівень дослідження*.

Головним завданням пізнання на емпіричному рівні є одержання вихідної емпіричної інформації про досліджуваній об'єкт.

У широкому сенсі **емпірика** – це все, що отримано шляхом експерименту, на практиці, основане на досвіді, спостереженні. Емпіричні залежності, узагальнення і емпіричні факти є безпосереднім базисом теорії.

Результат досліджень на емпіричному рівні виступає у формі *емпіричного знання*, яке включає наступні складові:

- безпосередні дані спостережень і експериментів,
- емпіричні залежності (емпіричні закономірності),
- емпіричні узагальнення,
- емпіричні факти.

До основних методів емпіричного дослідження відносяться *спостереження, опис, порівняння, вимірювання, експеримент*.

Первинним у пізнанні сутності процесів є спостереження.

Спостереження – це спосіб пізнання, що ґрунтується на безпосередньому сприйнятті властивостей предметів і явищ за допомогою органів чуттів. Кожне спостереження може зафіксувати лише деякі фактори. Для того щоб найбільш повно зрозуміти процес, необхідно мати велику кількість спостережень.

Якщо спостереження проводилося в природній обстановці, то його називають *польовим*, а якщо умови навколишнього середовища були спеціально створені дослідником, то воно буде вважатися *лабораторним*. Результати спостереження можуть фіксуватися в протоколах, щоденниках, картках, на електронних носіях й інших способах.

Найбільш важливою складовою частиною наукових досліджень є **експерименти**. Це один з основних способів отримати нові наукові знання. Від звичайного, повсякденного, пасивного спостереження експеримент відрізняється активним впливом дослідника на досліджуване явище.

Основною метою експерименту є перевірка теоретичних положень (підтвердження робочої гіпотези), а також більш широке й глибоке вивчення теми наукового дослідження.

Експеримент повинен бути проведений по можливості в найкоротший строк з мінімальними витратами при найвищій якості отриманих результатів.

Розрізняють експерименти *природні й штучні*.

Природні експерименти характерні при вивченні соціальних явищ (соціальний експеримент) в обстановці, наприклад, виробництва, побуту й т.п.

Штучні експерименти широко застосовуються в багатьох природничо-наукових дослідженнях. У цьому випадку вивчають явища, ізольовані до необхідного ступеня, щоб оцінити їх у кількісному і якісному відношеннях.

Експериментальні дослідження бувають *лабораторні й виробничі*.

Лабораторні дослідження проводять із застосуванням типових приладів, спеціальних моделювальних установок, стендів, обладнання й т.д. Ці дослідження дозволяють найбільш повно і якісно, з необхідною повторюваністю, вивчити вплив одних характеристик при варіюванні інших. Лабораторні дослідження у випадку досить повного наукового обґрунтування експерименту (математичне планування) дозволяють отримати гарну наукову інформацію з мінімальними витратами. Однак такі експерименти не завжди повністю моделюють реальний хід досліджуваного процесу, тому виникає потреба у проведенні виробничого експерименту.

Виробничі експериментальні дослідження мають на меті вивчити процес у реальних умовах з урахуванням впливу різних випадкових факторів виробничого середовища.

Г. Кловак зазначає, що за характером втручання в освітній процес експеримент може бути *констатувальним, пошуковим, формувальним*.

Зокрема, **констатувальний** експеримент проводиться з метою виявлення поточного (загального) стану освітнього процесу або певного педагогічного явища та стану його структурних елементів, які були визначені до експерименту і не змінювались. Констатувальний експеримент як комплексний метод дослідження включає низку спеціальних дослідницьких методів: вивчення й аналіз педагогічної документації, передового педагогічного досвіду та незалежних характеристик; анкетування; бесіди; інтерв'ю; тести. За результатами констатувального експерименту робляться загальні висновки про стан досліджуваної проблеми на даному етапі наукового пошуку.

Формувальний експеримент має на меті довести, завдяки яким факторам можна досягти необхідних результатів освітнього процесу.

Експеримент – це такий метод вивчення об'єкта, коли дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього шляхом створення штучних умов чи застосування звичайних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей.

Сам термін «експеримент» (від латинського *experimentum* – спроба, дослід) означає науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища у певних умовах, що дозволяють спостерігати за ним і багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов.

Науковий експеримент – це спосіб отримання інформації про кількісні та якісні зміни показників об'єкта внаслідок дії на нього певних керованих і контрольованих чинників (змінних).

Зазначене вище вимагає науково поставленого досліджуваного об'єкта у певних умовах, контрольовану їх зміну і багаторазове відтворення у випадку необхідності.

Експеримент, як правило, передуює теорії, вважається основою теоретичного знання, критерієм його істинності.

Водночас мають місце випадки, коли експериментальне дослідження виконується з метою підтвердження чи спростування певних теоретичних положень. Потрібно також вказати на виняткове значення експериментального методу дослідження в тих наукових галузях, які перебувають на етапі становлення. Педагогічні знання, не маючи під собою надійного і стрункого теоретичного фундаменту, здобуваються переважно емпіричним шляхом і перевіряються на практиці. Водночас з розвитком науки і техніки сфера експерименту значно розширюється, охоплюючи все більшу сукупність об'єктів оточуючого світу.

У методологічному відношенні експеримент передбачає перехід дослідника від пасивного до активного способу діяльності.

Експеримент проводять у таких випадках:

- при необхідності відшукати раніше невідомі властивості певного об'єкту;
- при перевірці правильності теоретичних побудов;
- при демонстрації явища.

У структурі наукового експерименту можна виокремити три *етапи*, кожний з яких включає відповідний комплекс операцій:

1) *підготовчий* (розробка методологічного і методичного розділів програми експерименту, формування належних умов для проведення дослідження);

2) *реалізаційний етап* (наочно-практична діяльність експериментатора й обстежуваних – випробування, спостереження, контроль, вимірювання змінних, управління експериментом тощо);

3) *етап аналізу й узагальнення результатів* (перетворення експериментального факту дійсності, отриманого на попередньому етапі, у факт науки).

Переваги експериментального вивчення об'єкта порівняно зі спостереженням полягають у наступному:

- під час експерименту є можливість вивчати явище «у чистому вигляді», усунувши побічні фактори, які приховують основний процес;

- в експериментальних умовах можна досліджувати властивості об'єктів;

- повторюваність експерименту, тобто можливість проводити випробування стільки разів, скільки в цьому є необхідність.

Опис – це фіксація ознак досліджуваного об'єкта, які встановлюються, наприклад, шляхом спостереження, вимірювання або експерименту.

Опис буває:

а) *безпосереднім*, коли дослідник безпосередньо сприймає і зазначає ознаки об'єкта;

б) *опосередкованим*, коли дослідник відзначає ознаки об'єкта, які сприймалися іншими особами.

Вимірювання – це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру, що дозволяє зробити дослідження природних явищ кількісним.

Основні елементи операції вимірювання:

- об'єкт вимірювання,

- одиниця вимірювання,

- еталон,

- вимірювальні прилади,

- метод вимірювання.

Рахунок (кількісний метод) – це визначення кількісних співвідношень об'єктів дослідження або параметрів, що характеризують їхні властивості.

Порівняння – це порівняння ознак, властивих двом або декільком об'єктам, встановлення розбіжностей між ними або знаходження в них загального.

Виділити головне й потім глибоко досліджувати процеси або явища за допомогою великої, але несистематизованої інформації важко. Тому таку інформацію прагнуть «згустити» у деяке абстрактне поняття – «модель».

Під моделлю розуміють штучну систему, що відображає основні властивості досліджуваного об'єкта – оригіналу.

Модель – це зображення у зручній формі чисельної інформації про досліджуваний об'єкт. Вона перебуває в певній відповідності з останнім, може замінити його при дослідженні й дозволяє отримати інформацію про нього.

Метод моделювання – вивчення явищ за допомогою моделей – один з основних у сучасних дослідженнях.

Моделі можуть бути фізичні, математичні, натурні.

Фізичні моделі дозволяють наочно представляти процеси, що відбуваються у природі. За допомогою фізичних моделей можна вивчати вплив окремих параметрів на перебіг фізичних процесів.

Математичні моделі дозволяють кількісно досліджувати явища, що важко піддаються вивченню на фізичних моделях.

Натурні моделі являють собою масштабно змінювані об'єкти, що дозволяють найбільш повно досліджувати процеси, що відбуваються у натурних умовах.

Стандартних рекомендацій з вибору й побудови моделей не існує. Модель повинна відображати істотні явища процесу. Дрібні фактори, зайва деталізація, другорядні явища й т.п. лише ускладнюють модель, ускладнюють теоретичні дослідження, роблять їх громіздкими, нецілеспрямованими. Тому модель повинна бути оптимальною за своєю складністю, бажано наочною, але головне – адекватною, тобто описувати закономірності досліджуваного явища з необхідною точністю.

Для побудови найкращої моделі необхідно мати глибокі й всебічні знання не тільки з теми і суміжних науках, але й добре знати практичні аспекти досліджуваного завдання.

Таким чином, розглянуті методи дослідження застосовують у певній системі, в єдності. Будь-яке вивчення передбачає вибір теми дослідження, аналіз літератури, формулювання гіпотези, постановку завдань, нагромадження фактів, їх групування, установлення взаємозв'язків між ними, формулювання науково-педагогічної теорії на основі зроблених узагальнень, експериментальну перевірку теоретичних висновків. Знання методів науково-педагогічних досліджень потрібні не тільки науковцям, але й кожному вчителю для реалізації самостійного творчого наукового підходу до організації освітнього процесу в школі. Основні методи педагогічних досліджень студенти застосовують під час проходження педагогічної практики, у підготовці курсових, дипломних та магістерських робіт із педагогіки й методики викладання окремих предметів.

Контрольні запитання:

- ✓ Що таке метод наукового дослідження?
- ✓ Назвіть сучасні методи загальнонаукових (теоретичних) досліджень.
- ✓ Визначте роль методів аналізу і синтезу в теоретичних дослідженнях.
- ✓ Охарактеризуйте метод індукції та дедукції.

- ✓ Охарактеризуйте історичний метод.
- ✓ У чому сутність методу моделювання?
- ✓ У чому полягає сутність аксіоматичного методу?
- ✓ Які основні переваги експериментального вивчення об'єкта?
- ✓ Схарактеризуйте етапи педагогічного експерименту.

Лекція 4

Тема 4. Категоріальний апарат наукового дослідження.

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями теми; розкрити сутність компонентів категоріального апарату дослідження; здійснити теоретичну підготовку студентів щодо реалізації етапів виконання науково-дослідної роботи у педагогічній практиці.

План:

- 4.1. Етапи виконання науково-дослідної роботи.
- 4.2. Особливості формулювання наукової проблеми.
- 4.3. Компоненти категоріального апарату та їх характеристика.

Рекомендовані джерела:

Нормативні: [11, 12, 13, 14, 15, 19];

Основні: [21, 22, 25, 26, 31];

Додаткові: [38, 39, 42, 45, 46, 54].

Ключові поняття теми: *проблема, суперечність, об'єкт, предмет, мета, завдання дослідження, аналіз стану досліджуваної проблеми, гіпотеза дослідження, теоретичні засади дослідження, методологічна основа дослідження, наукова новизна, практична значущість.*

4.1. Етапи виконання науково-дослідної роботи.

Розпочинати наукове дослідження важливо із планування етапів виконання науково-дослідної роботи (НДР). І. Волощук зазначає, що як правило, організовуючи дослідження певної педагогічної проблеми, дотримуються визначеної послідовності:

1. Вибір і обґрунтування теми дослідження.
2. Характеристика термінологічного апарату дослідження.
3. Формулювання мети і завдань дослідження.
4. Аналіз стану досліджуваної проблеми (за літературними джерелами і даними практики).
5. Розробка гіпотези дослідження.

6. Розробка концепції (теоретичних і методологічних основ та методики) дослідження.

7. Вибір об'єкта дослідження.

8. Розробка програми дослідження.

9. Проведення дослідження.

10. Обробка результатів дослідження.

11. Апробація результатів дослідження.

12. Узагальнення результатів дослідження.

13. Формулювання висновків і пропозицій (рекомендацій) подальших напрямів дослідження з цього питання.

14. Оформлення результатів дослідження.

15. Запровадження результатів дослідження.

4.2. Особливості формулювання наукової проблеми.

Будь-яке дослідження розпочинається з будови *проблеми*.

Проблема в науці – це суперечлива ситуація, котра вимагає свого вирішення. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність, а нове ще не набуло розвиненої форми. Сутнісний зміст проблеми полягає в тому, що це суперечність між науковими фактами та їх теоретичним осмисленням. У цьому розумінні проблема виступає як усвідомлення, констатація недостатнього на даний момент рівня знань, що є наслідком відкриття нових фактів, зв'язків, законів, встановлення логічних недоліків існуючих теорій, або наслідком нових запитів освітньої практики, які вимагають вийти за межі раніше отриманих знань, працювати над їх поповненням. Вважається, що:

- *сформулювати наукову проблему* – означає показати вміння відокремити головне від другорядного, виявити те, що вже відомо і що досі не відомо науці з предмета дослідження.

Визначення проблеми передбачає з'ясування дослідником основних суперечностей чи невідповідностей між досягнутим рівнем педагогічного знання і потребами розвитку теорії та практики навчання.

Суперечність – це важлива логічна форма розвитку наукового знання.

Наукові теорії розвиваються в результаті розкриття і вирішення суперечностей, які виявляються в попередніх теоріях чи в практичній діяльності людей.

Приклади суперечностей у сучасній вищій освіті:

- ✓ між суспільною потребою у кваліфікованих фахівцях і рівнем професійної компетентності випускників закладів вищої освіти;
- ✓ між освітнім і розвиваючим компонентами навчання;

- ✓ між неперервним нарощенням об'єму інформації та рівнем оволодіння студентами навичками самостійної роботи;
- ✓ між зростаючою мірою абстрактності викладання, що обумовлюється збільшенням об'єму теоретичних знань, і необхідністю покращення практичної підготовки студентів.

Виділяють декілька формальних *вимог* до розгортання проблеми дослідження:

- 1) максимально можливе розмежування проблемного (невідомого) і не проблемного (відомого);
- 2) розмежування суттєвого і несуттєвого стосовно даної проблеми;
- 3) розчленування загальної проблеми на частини і впорядкування їх на засадах пріоритету.

4.3. Компоненти категоріального апарату та їх характеристика.

Розчленування проблеми на складові веде до **формулювання теми дослідження**.

При виборі теми потрібно керуватися її актуальністю, новизною, значущістю, можливістю виконання у зазначений термін, завершення і впровадження результатів дослідження, наявністю відповідних методик дослідження і можливістю розробки нових. Проста тема окреслює вибір одного з шляхів досягнення кінцевого результату (розв'язання проблеми, подолання суперечностей). Комплексна тема охоплює сукупності шляхів досягнення кінцевого результату.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю і своєчасністю вивчення і розв'язання наявної проблеми, для подальшого розвитку теорії і практики навчання та виховання; характеризує суперечності, які виникають між соціальними потребами і наявними засобами їх задоволення, які можуть давати наука і практики.

Іншими словами, обґрунтувати актуальність дослідження означає підтвердити:

- спрямування на розв'язання певної проблеми (тобто показати, що проблема дійсно існує, раніше не було виконано подібних досліджень, наявних знань недостатньо, а існуючі наукові знання застаріли);
- наявність необхідних засобів для розв'язання проблеми, тобто розв'язання проблеми є своєчасним;
- ступінь впливу розв'язання проблеми на розвиток педагогічної теорії і практики.

Загалом, обґрунтовуючи актуальність дослідження, дослідник розкриває:

- сутність проблеми (основні найгостріші суперечності між існуючими теоретичними та емпіричними знаннями);

- соціальний запит на подолання існуючих суперечностей;
- запити практики (конкретні труднощі у розв'язанні педагогічної задачі; помилки і недоліки у роботі, пов'язані з відсутністю відповідних науково обґрунтованих положень і рекомендацій; прогресивні явища, що вимагають узагальнення, аналізу і подальшої наукової розробки);
- запити науки (необхідність запланованого дослідження для розвитку науки; місце проблеми в загальному науковому знанні; наукову наступність розроблюваної теми);
- розробленість проблеми (існуючу ступінь розробленості проблеми в педагогіці і пов'язаних з нею науках);
- ідею дослідження (головний напрям дослідження чи його концепцію);
- стратегію дослідження (принципи заміни існуючого чи розробки нового теоретичного знання);
- тактику дослідження (відомі в науці теоретичні і методологічні положення, виходячи з яких слід розробляти теоретичні передумови запланованого дослідження як засобу підвищення практичної ефективності педагогічних процесів і явищ).

При обґрунтуванні актуальності дослідження важливо із самого початку з'ясувати основні суперечності чи невідповідності між досягнутим рівнем педагогічного знання і проблемами розвитку теорії і практики. Вони можуть бути зумовлені як відкриттям нових фактів і зв'язків, так і появою запитів практики, що потребують нових теоретичних знань. Виявити такі суперечності іноді буває важче, ніж розв'язати саму проблему.

Вибір об'єкта і предмета дослідження.

Об'єкт наукового дослідження – це сфера діяльності суб'єкта або сукупність зв'язків, відносин, якостей досліджуваного явища чи процесу, або загальна сфера пошуку у вирішенні поставленої проблеми.

Предмет дослідження – це поняття, під яким розуміють конкретизацію напрямку дослідження у вибраній проблематиці, тобто виділення в ній деякого аспекту чи ракурсу, який узагальнено об'єднує певну сукупність властивостей об'єкта, для встановлення конкретних меж у процесі дослідження.

Між поняттями «об'єкт» і «предмет» у науковому дослідженні наявна взаємозалежність, як між цілим (загальним) та його складовими (конкретним), де ціле сприймається як об'єкт, а його певна конкретна частина – як предмет.

Об'єктом педагогічного дослідження виступає те, що досліджується, а предметом те, що у цьому об'єкті набуває наукового пояснення.

Об'єкт дослідження – це частина об'єктивної реальності, яка на даному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини.

Об'єкт дослідження – це те, на що спрямовується процес пізнання.

Об'єкт дослідження є певною моделлю досліджуваної реальності, яка містить у собі проблемну ситуацію, що гносеологічно характеризується пізнавальною проблемою.

Описуючи об'єкт, досліднику доводиться вирішувати такі питання:

- по-перше, з'ясувати просторово-часову визначеність об'єкта.

Наприклад, об'єктом дослідження студентського самоврядування можуть виступити структури самоврядування на рівні закладу вищої освіти. Важливо визначитись і з погляду тимчасових меж об'єкта.

- по-друге, дати характеристику змісту, яка передбачає визначення типу соціального об'єкта (спільність, взаємодія, діяльність, інститут, процес). При цьому з'ясовується тип спільності (реальна, номінальна, соціально-демографічна, соціально-класова, професійно-кваліфікаційна, культурологічна, етнічна тощо) і дається описання її величини, структури, особливостей.

Осмислення процесу як об'єкта орієнтує на з'ясування в ньому таких якостей, як еволюційність, функціонування, розвиток тощо. Для будь-якого об'єкта властиві актуальність, значення його для практичної і пізнавальної діяльності людей, наявність у ньому непізнаного і цілком достатня просторово-часова визначеність.

У педагогічних дослідженнях об'єктом може бути: діяльність викладачів та студентів; взаємовідносини між суб'єктами освітньої діяльності, особистістю та колективом, між вихованням і самовихованням; організація та управління освітнім процесом.

Предмет дослідження – зафіксовані в досвіді, включені в процес практичної діяльності людини сторони, якості та відносини досліджуваного об'єкта з певною метою за даних умов; найбільш значущі з практичної і теоретичної точки зору властивості, особливості об'єкта, які підлягають безпосередньому вивченню.

Предмет дослідження – поняття вужче, ніж об'єкт; він є частиною об'єкта. *Наприклад*, об'єктом дослідження може бути навчальний процес у цілому, а предметом – методи навчання.

Поняття «об'єкт» і «предмет» – відносні, в якості об'єкта можуть виступати методи навчання, а предмета – одна група методів. Важливо, щоб предмет був елементом системи, що безпосередньо представляє об'єкт (тобто без опосередкованих елементів). *Наприклад*, коли ми досліджуємо процес навчання, то одним з предметів дослідження можуть бути організаційні форми. Якщо в якості об'єкта обрати діяльність закладу вищої освіти взагалі, то організаційні форми не можуть уже виступати предметом дослідження, оскільки між об'єктом і предметом немає безпосереднього зв'язку, а саме,

зв'язок між діяльністю закладу вищої освіти і організаційними формами опосередковується навчальним процесом.

Потрібно зазначити, що предмет дослідження має розглядатися у взаємозв'язку з іншими елементами системи (об'єкта дослідження). Предметом педагогічних досліджень можуть бути: зміст, форми, методи організації навчання та виховання; шляхи вдосконалення освітнього процесу; педагогічні умови, особливості, тенденції розвитку освітніх процесів; методики, технології, системи навчання та виховання; суперечності в освітньому процесі.

Термінологічний апарат дослідження. Плануючи дослідження, дослідник відбирає і впорядковує необхідні робочі терміни-поняття. Здатність одного і того ж слова виражати різні поняття веде до неясності в міркуваннях. Тому в науці користуються словами-термінами, які точно передають зміст наукових понять.

Прикладом наукових понять є освіта, навчання, виховання, розвиток, активність студентів, освітні технології та ін.

Мета і завдання дослідження.

Мета дослідження – розв'язання певної проблеми; досягнення цілі, яку поставив перед собою дослідник. При формулюванні мети дослідження, дослідник прогнозує кінцевий результат, тобто те, що він прагне досягти в ході дослідницької роботи. Якщо мета дослідження правильно сформульована, то до неї не можна поставити запитання «для чого», оскільки суспільно значуща користь дає відповідь на це запитання.

Мета дослідження конкретизується у ряді його завдань. Отже, завдання дослідження – це його конкретизована мета. Мета дослідження і його завдання перебувають у відношенні родового-видового зв'язку.

Мета і завдання дослідження поняття відносні: завдання одного дослідження може бути метою іншого. Завдання дослідження мають бути відносно співрозмірні.

Завданнями наукових досліджень у педагогіці найчастіше є:

1. Вирішення певних теоретичних питань, що є загальною проблемою (*наприклад*, з'ясування сутності дидактичного явища, вдосконалення його визначення, дослідження ознак);
2. Експериментальне вивчення практики вирішення проблеми, виявлення її типового стану, недоліків, причин, передового досвіду.
3. Обґрунтування системи заходів (шляхів, педагогічних умов, методики, технології, системи), необхідних для вирішення даної проблеми.
4. Експериментальна перевірка пропонованої системи заходів (шляхів, педагогічних умов, методики, технології, системи), щодо відповідності її критеріям оптимальності.

5. Розробка методичних рекомендацій для тих, хто буде використовувати результати дослідження на практиці.

Дуже часто дослідники-початківці упускають одне із найважливіших завдань педагогічного дослідження – експериментальну перевірку запропонованої методики, системи, освітньої технології або хоча б апробацію їх на практиці.

Аналіз стану досліджуваної проблеми. Формулювання проблеми та пошук її розв'язання передбачає ознайомлення із уже існуючими доробками науковців у цій галузі. Тому будь-яке дослідження має містити опис розробленості даної проблеми у науці, із зазначенням того, які аспекти проблеми достатньо вивчені і висвітлені, а які потребують доопрацювання.

Також можна здійснити аналіз спільного і відмінного в описаних проблемах і шляхах їх розв'язання, на основі чого формулюється дослідницька проблема і висуваються шляхи її розв'язання (гіпотеза дослідження).

Методика дослідження певної наукової проблеми виробляється на основі синтезу дослідницького досвіду своїх попередників та власного глибокого розуміння сутності проблеми, з використанням комплексу методів дослідження.

Пошук наукової інформації з теми дослідження здійснюється у такій послідовності:

1. Накопичення загальної інформації з проблеми дослідження за допомогою енциклопедій, словників, довідників, підручників, посібників.

2. Систематизація і використання знайдених посилань для подальшого ознайомлення з проблемою.

3. Опрацювання оглядів і монографій з метою виявлення в них посилань на оригінальну літературу.

4. Систематичний пошук за допомогою вказівників.

5. Ознайомлення з рефератами публікацій.

6. Вивчення оригіналів наукових робіт. Пошук інформації з теми вважається завершеним лише в тому випадку, якщо коло посилань замикається – подальший пошук не виявляє нових посилань на нові роботи.

Гіпотеза дослідження – це наукове припущення, яке висувається для пояснення певних фактів, явищ і процесів, і яке необхідно підтвердити чи заперечити; наукове передбачення, в якому на основі сукупності фактів висувається припущення щодо констатації наявності зв'язку між явищами природи чи суспільного життя або їх пояснення.

Формулюючи гіпотезу дослідник будує припущення про те, яким чином він досягне поставленої мети. При цьому повинні бути чітко визначені положення, які потребують доведення і захисту.

Існує ряд *вимог до формулювання гіпотези*:

1. Гіпотеза не має бути такою, що передбачає дослідження очевидних фактів (*наприклад*, неприпустимим є формулювання гіпотез типу «Збільшення кількості лабораторно-практичних занять сприятимуть формування вмінь та навичок у студентів»).

2. Гіпотеза будь-якого емпіричного дослідження має формулюватися так, щоб її можна було експериментально перевірити.

3. Гіпотеза повинна не просто засвідчувати той факт, що даний засіб покращить результати процесу (часом це і без досліду зрозуміло), а має містити припущення, що цей засіб із ряду можливих виявляється найкращим за певних умов.

4. Формулювання гіпотези повинне бути простим і доступним для розуміння.

Гіпотеза у процесі дослідження неодноразово уточнюється, доповнюється чи змінюється. Якщо знання, якими ми володіємо, не дозволяють пояснити дані спостережень, то виникають нові припущення – гіпотези.

Формулювання гіпотези завжди здійснюється на основі попередніх теоретичних уявлень. А тому у випадку підтвердження гіпотези доводиться істинність попередніх знань, у випадку відхилення гіпотези робиться очевидною необхідність перегляду попередніх уявлень.

Перевірена експериментом, випробувана на здатність передбачити нове у науці, гіпотеза переходить з припущення в розряд достовірного судження, стає теорією. Коректно сформульована гіпотеза – найважливіший індикатор якісного наукового дослідження.

Проте навіть у коректних наукових дослідженнях досить часті *помилки, пов'язані з гіпотезами*, найпоширенішими з яких є:

- невідповідність гіпотези системі фактів, які вона має пояснювати;
- наявність у формулюванні гіпотези понять, що погано інтерпретуються;
- відсутність гіпотез узагалі, оскільки дослідження зводять не до перевірки припущень, а до зайвого підтвердження уже й так визнаного істинним знанням.

Науковий апарат будь-якого дослідження має містити виклад його теоретичних засад.

Теоретичні засади дослідження – це наявні результати, отримані попередньо в педагогіці чи суміжних з нею науках, які використано при формулюванні гіпотези дослідження, а також при інтерпретації і поясненні отриманих результатів.

Загалом теоретичні засади – усталені положення, які дозволяють пояснити явище чи процес або сконструювати об'єкт (процес), який функціонує

на їх принципі. Теоретичні засади дослідження наукові факти з педагогіки та базових для педагогіки галузей знань (філософія, соціологія, психологія, кібернетика), які використовуються при плануванні дослідження, поєднанні окремих його результатів в єдине ціле чи їх трактуванні. При вивченні проблеми дослідник бере за основу одну із наявних усталених теоретичних концепцій. Якщо він з нею не погоджується, то формулює свою власну, спочатку у формі гіпотези. Усім своїм подальшим дослідженням він намагається довести істинність своєї теоретичної концепції.

Методологічна основа дослідження – це обґрунтування вибору тієї чи іншої методики з набором відповідних методів та технік дослідження.

Методика дослідження має містити перелік завдань дослідження. Кожне завдання розбивається на певну кількість питань. Кожне питання обіймає низку фактів, кожний з яких отримується певним способом з використанням певного засобу і передбачає певну обробку та інтерпретацію.

Наукова новизна. Для багатьох галузей науки *новизна* виявляється у наявності вперше сформульованих і змістовно обґрунтованих теоретичних положень, методичних рекомендацій, які впроваджені в практику і суттєво впливають на досягнення нових результатів. Новими можуть бути тільки ті положення дисертаційного дослідження, котрі сприяють подальшому розвитку науки або окремих її напрямів. *Наприклад*, новизна історичних досліджень полягає у введенні до наукового обігу досі не використовуваних джерел, з'ясуванні генезису розвитку тієї чи іншої галузі знань, у розкритті закономірностей і основних шляхів розвитку науки і техніки.

Практична значущість. Практична значущість характеризує реальні зрушення, що досягнуті чи можуть бути досягнутими через упровадження в практику результатів проведеного дослідження. Виділяють два можливі шляхи такого впровадження: безпосередній, коли одержані результати прямо адресуються навчальним закладам і викладачам для використання; опосередкований, коли результати включаються в теорію і, як складова цієї теорії, впливають на практику. У визначенні практичної значущості треба вказати, де і з якою метою можна використовувати результати та висновки дослідження, у якому вигляді вони подані (методичні рекомендації, правила, програми та ін.), який соціальний та психолого-педагогічний ефект очікується від їх упровадження (підвищення рівня освіти, культури особистості, сформованості вмінь тощо).

Контрольні запитання:

- ✓ Назвіть основні етапи виконання науково-дослідної роботи.

- ✓ Що таке проблема в науці?
- ✓ Розкрийте сутність поняття «суперечність».
- ✓ Назвіть компоненти категоріального апарату дослідження.
- ✓ Як здійснюється аналіз стану досліджуваної проблеми?
- ✓ Що таке гіпотеза дослідження?
- ✓ Назвіть вимоги до формулювання гіпотези.
- ✓ Яка взаємозалежність між поняттями «об'єкт» і «предмет» у науковому дослідженні?
- ✓ Які теоретичні засади наукового дослідження?
- ✓ Що розкриває наукова новизна дослідження?
- ✓ У чому полягає практична значущість дослідження?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Лекція 5

Тема 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження.

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями теми; розкрити сутність поняття «академічна доброчесність», види порушень академічної доброчесності, нормативно-правове забезпечення реалізації академічної доброчесності; здійснити теоретичну підготовку студентів щодо дотримання академічної доброчесності у педагогічній практиці.

План:

- 5.1. Сутність поняття «академічна доброчесність».
- 5.2. Основні види порушень академічної доброчесності.
- 5.3. Забезпечення академічної доброчесності у школі першого ступеня.

Рекомендовані джерела:

Нормативні: [1, 3, 4, 5, 8, 13, 20];

Основні: [21, 22, 26, 30];

Додаткові: [32, 33, 35, 41, 47, 53, 56, 57, 58].

Ключові поняття теми: *академічна доброчесність, плагіат, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, стисування, обман, агрегування дезагрегування, культура академічної доброчесності.*

5.1. Сутність поняття «академічна доброчесність».

Відповідно до Статті 42 Закону України «Про освіту»:

«Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;
- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації».

Кризу академічної доброчесності в Україні спричинили багато факторів, серед яких варто зазначити таке:

1) Загальна криза суспільства, що характеризується толерантністю до правового нігілізму, корупції, численних порушень законодавства і етичних норм.

2) Відірваність вищої освіти і науки від світової наукової та освітньої спільноти, потреб суспільства, економіки та ринку праці. Орієнтація вищої освіти на кількісні показники, папери, дипломи тощо, а не на якість, конкурентоздатність, корисність для суспільства тощо.

3) Проблеми законодавства. Насамперед, норма чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (стаття 1, пункт 22), за якою «науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акту, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо».

Ця норма існує принаймні з 1991 року і є підставою для створення систем оцінювання наукової діяльності науковців, закладів вищої освіти та наукових установ за формальними кількісними показниками (кількість публікацій, кількість аркушів), а не за рівнем, якістю і впливом результатів досліджень.

4) Неузгодженість вимог до закладів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти з фінансуванням та іншим ресурсним забезпеченням вищої освіти і науки. Зокрема, надмірні вимоги законодавства та внутрішніх нормативних документів щодо кадрового забезпечення, кількості публікацій, обсягів кваліфікаційних та інших навчальних робіт тощо.

Приміром, в багатьох закладах вищої освіти вимоги до обсягу курсових і дипломних робіт, звітів з практики, інших письмових документів, які мають підготувати студенти, передбачають, що одній годині навчального навантаження студента має відповідати 1–3–5 сторінок відповідного документа. При цьому не враховуються ані значно легші нормативи для викладачів, ані необхідність використання значної частки відведеного часу на пошук літератури, виконання досліджень, розрахунків, аналіз їх результатів, інших практичних завдань. Обсяг письмових робіт має бути узгоджений з часом, який за індивідуальним навчальним планом та/або програмами навчальних дисциплін відводиться на їх виконання. Більш-менш обґрунтованими можна вважати норми не менше 3–5 год. на сторінку, залежно від виду роботи. Також, потребують перегляду нормативи щодо кількості наукових праць науково-педагогічних працівників (безвідносно до якості цих праць), які встановлюють Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності, та інші нормативні документи.

5) Відсутність законодавчо встановлених вимог і усталених процедур оцінювання наукових та навчальних робіт на предмет наявності академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень академічної доброчесності.

6) Внутрішня демотивація викладачів і науковців до дотримання принципів академічної доброчесності в умовах низьких зарплат, відсутності

необхідної для якісних досліджень матеріальної бази, якісного зовнішнього оцінювання та зовнішнього запиту на результати досліджень.

7) Поява нових технологій, що значно полегшують копіювання чужих робіт, підміну результатів експериментальних та емпіричних досліджень комп'ютерним моделюванням та правдоподібними оцінками, редагування графічних, відео- та аудіоматеріалів тощо.

8) Практика імітації і фальсифікації наукових досліджень з окремих наук набула поширення в останні десятиріччя через ігнорування загальноновизнаних стандартів якості досліджень та значне збільшення питомої ваги досліджень у відповідних напрямках.

5.2. Основні види порушень академічної доброчесності.

Частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту» визначає такі основні види порушень академічної доброчесності:

Академічний плагіат – «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства».

Існує багато різних визначень академічного плагіату, що зумовлені цілями регулювання та традиціями, які існують у різних галузях знань, сферах професійної діяльності і країнах. Зокрема, дещо різними можуть бути визначення у регулюваннях для студентських і наукових робіт, для журналістики і математики, британських та німецьких університетів тощо. Але спільним для всіх визначень є *приписування собі результатів, отриманих іншими особами*.

За Т. Фішман, академічним плагіатом є академічна поведінка, «яка характеризується такими п'ятьма кумулятивними ознаками: «коли певна особа

- 1) використовує слова, ідеї чи результати праці,
- 2) що належать іншому визначеному джерелу чи людині
- 3) без посилання на джерело, з якого вона була запозичена,
- 4) у ситуації, в якій правомірно очікується вказування авторства оригіналу

5) з метою отримати певну користь, пошану, вигоду, які не обов'язково мають бути грошового характеру».

У Стенфордському університеті академічним плагіатом називають «використання без надання обґрунтованого та належного цитування або визнання автором чи джерелом оригінальної роботи іншої людини незалежно від того, чи є ця робота кодом, формулою, ідеєю, мовою, дослідженням, стратегією, текстом тощо».

Єльський університет розглядає академічний плагіат як «використання чужої роботи, слів або ідей без посилань». Кембриджський університет називає академічним плагіатом «подання як власної праці незалежно від наявності наміру обманювати, роботи, яка частково чи цілком запозичена з чужої праці без належного посилання».

Національний науковий фонд США називає академічним плагіатом «привласнення чужих ідей, методів, результатів або слів без оформлення належного цитування».

Вирізняють такі основні **різновиди академічного плагіату**:

- *дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело* (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом); використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;

- *перепарафразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело;*

- *подання як власних робіт* (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есе, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Норми щодо академічного плагіату спрямовані не на авторів, а на осіб, які порушують академічну доброчесність через ненадання достовірної інформації про авторів певних ідей, текстів, наукових результатів тощо. Академічний плагіат розглядається як порушення етичних норм академічної спільноти.

Академічний плагіат може стосуватися всіх типів джерел, зокрема: текстів, рисунків, фрагментів музичних творів, математичних виразів та перетворень, програмних кодів тощо. Джерелами академічного плагіату можуть бути опубліковані і неопубліковані книжки, статті, брошури, патенти, тези, рукописи, веб-сайти та інші Інтернет-ресурси, роздаткові матеріали для студентів, роботи інших студентів тощо.

Академічний плагіат треба відрізняти від *помилки цитування*. Найбільш типовими помилками цитування є:

- відсутність лапок при використанні текстових фрагментів, що запозичені з інших джерел, за наявності коректного посилання на це джерело;
- посилання на інше джерело;

- неправильне оформлення посилання, що ускладнює пошук джерела. Помилки цитування зазвичай вважають менш суттєвим порушенням академічної доброчесності. Іноді їх розглядають як різновид академічного плагіату.

Самоплагіат – «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів». Проблема актуальна через те, що окремі автори наукових публікацій іноді багатократно відтворюють одні й ті самі наукові результати, при цьому подають їх як нові наукові результати.

Але варто розуміти, що у випадках самоплагіату йдеться не про привласнення чужих результатів, а про некоректне з погляду академічної етики використання раніше опублікованих власних наукових результатів. Це зумовлює специфіку ідентифікації випадків самоплагіату та академічної відповідальності за таке порушення.

Типовими прикладами самоплагіату є:

- *дублікація публікацій* – публікація однієї і тієї самої наукової роботи (цілком або з несуттєвими змінами) в декількох виданнях, а також повторна публікація (цілком або з несуттєвими змінами) раніше оприлюднених статей, монографій, інших наукових робіт, як нових наукових робіт;

- *дублювання наукових результатів* – публікація одних і тих самих наукових результатів, в різних статтях, монографіях, інших наукових працях, як нових результатів, які публікуються вперше;

- *подання у звітах з виконання наукових проектів результатів, що містилися у попередніх роботах*, як отриманих при виконанні відповідного проекту;

- *агрегування чи доповнення даних* – суміщення старих і нових даних без їх чіткої ідентифікації з відповідними посиланнями на попередні публікації;

- *дезагрегування даних* – публікація частини раніше опублікованих даних без посилання на попередню публікацію;

- *повторний аналіз раніше опублікованих даних* без посилання на попередню публікацію цих даних та раніше виконаного їх аналізу.

Агрегування чи збільшення даних може ускладнювати чи унеможлиблювати їх коректну інтерпретацію, оскільки дані можуть бути незіставними, мати різні статистичні характеристики, стосуватися нетотожних об'єктів, не враховувати динаміку тощо. Відсутність належної інформації з цих питань чи необґрунтоване перенесення на новий масив даних результатів обробки і висновків попередньої публікації також може бути порушенням академічної доброчесності та/або свідченням відсутності у дослідника потрібної кваліфікації.

Дезагрегування даних без посилання на попередню публікацію, пояснення причин вилучення частини даних, перерахунку статистичних характеристик, внесення змін до графіків тощо може надавати читачу викривлене уявлення про достовірність і надійність даних та висновків. Тому його розглядають як порушення академічної доброчесності та/або свідчення відсутності у дослідника потрібної кваліфікації.

Фабрикація – «вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях».

Актуальна для України і світу проблема наукових публікацій, дисертацій, дипломних і курсових робіт студентів, яка полягає у тому, що в цих роботах нерідко наводяться дані про експерименти, емпіричні дослідження, вимірювання, розрахунки, опитування, інші види досліджень та їх апробацію, які насправді не виконувалися.

Фальсифікація – «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень». Актуальна проблема наукових публікацій, дисертацій, дипломних і курсових робіт студентів, яка полягає у тому, що автори вносять зміни до результатів досліджень або приховують окремі результати з метою позбавлення від даних, що спростовують або не підтверджують гіпотези, які вони захищають, висновки, які вони роблять, тощо. Фальсифікацією також є надання неповної або викривленої інформації про апробацію результатів досліджень та розробок.

Списування – «виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання».

Найбільш поширеною формою списування є використання друкованих і електронних джерел інформації при виконанні письмових робіт, зокрема, екзаменаційних та контрольних робіт, без дозволу викладача.

Також до списування може бути зараховано:

- здавання або репрезентацію різними особами робіт з однаковим змістом як результату власної навчальної діяльності;
- написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах;
- використання системи прихованих сигналів (звукових, жестових та ін.) при виконанні групових контрольних заходів з однаковими варіантами;
- несамотійне виконання завдань у випадках, коли не дозволяється отримання допомоги, або незазначення інформації про отриману допомогу, консультації, співпрацю тощо;
- отримання іншої несанкціонованої допомоги при виконанні тих завдань, які передбачають самотійне виконання.

Обман – «надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування».

5.3. Забезпечення академічної доброчесності у школі першого ступеня.

Відповідно до частини 1 статті 43 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) кожен учасник освітнього процесу зобов'язаний дотримуватися академічної доброчесності. Це забезпечується завдяки просвітницькій діяльності у закладах загальної середньої освіти, вже починаючи зі здобувачів початкової освіти. Молодшим школярам необхідно розповідати про існування такого явища, його види та відповідальність, закладати цінності доброчесної поведінки.

Міжнародний центр академічної доброчесності визначає академічну доброчесність як дотримання **п'яти засадничих цінностей**: *чесності, довіри, справедливості, поваги та відповідальності*.

Відтак, у початковій школі учням необхідно знати й розуміти основні правила академічної доброчесності, відрізнити основні види порушень академічної доброчесності, бути свідомими та чесними. Підтвердження потреби цьому є пункти в Державному стандарті початкової освіти [5], що стосуються результатів навчання школярів:

- «учень зазначає авторство власних робіт; виявляє повагу до авторства інших осіб» (1-2 класи),
- «дотримується правил використання власних і чужих творів» (3-4 класи).

Культура академічної доброчесності – це інтелектуально-естетична система цінностей, мотивацій, переконань та сприйнятів, які визначають професійну діяльність в освіті та науці. До сфери академічної культури відносять: *академічна діяльність (навчальна та наукова), академічні інститути, академічне письмо, академічна інформатика, академічна комунікація, академічна мобільність, академічний менеджмент*.

Визначення рівня культури академічної доброчесності учнів молодшого шкільного віку пов'язане з проблемою критеріїв і рівнів її сформованості.

Критеріями сформованості культури академічної доброчесності учнів молодшого шкільного віку такі: *пізнавальний, практичний, особистісний*.

- показниками пізнавального критерію є: *знання правил та основних видів порушень академічної доброчесності*.

- показниками практичного критерію є: *дотримання правил культури академічної доброчесності, сформованість навичок перекладу тексту через письмовий переказ, вміння самостійно виконувати навчальні завдання.*

- показниками особистісного критерію є: *розуміння й усвідомлення найважливіших цінностей культури академічної доброчесності: чесність, довіра, справедливість, взаємоповага, відповідальність, сміливість; сформованість моральних орієнтирів.*

Формування культури академічної доброчесності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи набуває ефективності, якщо будуть реалізовані такі педагогічні умови:

- збагачення змісту уроків мовно-літературної галузі спеціальними вправами та завданнями з письмового переказу;

- виховання у молодших школярів цінностей академічної доброчесності;

- створення доброчесного академічного середовища початкової школи.

Таким чином, академічна доброчесність важлива для забезпечення довіри до результатів навчання; передбачає здобуття власних знань і розвиток власних здібностей. А, головне, є дієвим інструментом забезпечення якості освіти від школи першого ступеня до закладу вищої освіти.

Контрольні запитання:

Дайте визначення поняття «академічна доброчесність».

Що передбачає дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками?

Що передбачає дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти?

Дайте визначення поняття «плагіат».

Схарактеризуйте види порушень академічної доброчесності.

Які вимоги до викладачів щодо дотримання академічної доброчесності?

Які фактори спричинили кризу академічної доброчесності в Україні?

Назвіть засадничі цінності академічної доброчесності за визначенням Міжнародного центру академічної доброчесності.

Що таке культура академічної доброчесності?

Як визначити рівень культури академічної доброчесності учнів молодшого шкільного віку?

Назвіть педагогічні умови ефективності формування культури академічної доброчесності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи.

Лекція 6

Тема 6. Особливості навчально- та науково-дослідної роботи студентів

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями теми; розкрити сутність навчально- та науково-дослідної роботи, їх видами, формами звітності та критеріями якості науково-педагогічних досліджень; здійснити теоретичну підготовку студентів щодо оформлення науково-дослідної роботи у педагогічній практиці.

План:

- 6.1. Основні види навчально-дослідної роботи.
- 6.2. Форми звітності при науковому дослідженні.
- 6.3. Основні види викладу результатів наукового дослідження.
- 6.4. Критерії якості науково-педагогічних досліджень: критерій новизни, актуальності, теоретичної значущості, критерій практичної значущості.

Рекомендовані джерела:

Нормативні: [3, 6, 7, 8, 9, 14];

Основні: [23, 24, 27, 29];

Додаткові: [34, 36, 37, 43, 44, 49, 50].

Ключові поняття теми: *навчально-дослідна робота, реферат, курсова робота, кваліфікаційна (магістерська) робота, науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти, науковий результат, інформаційна записка, аналітична записка, доповідь, тези, стаття, монографія, дисертація, критерій: новизни, актуальності, теоретичної значимості, практичної значимості.*

6.1. Основні види навчально-дослідної роботи.

Навчально-дослідна робота виконується у відведений розкладом занять навчальний час за спеціальним завданням в обов'язковому порядку кожним студентом під керівництвом викладача-наукового керівника.

Головне завдання навчально-дослідної роботи студентів – поглиблення й творче освоєння навчального матеріалу, набуття студентами навичок самостійної теоретичної та експериментальної роботи, ознайомлення з сучасними методами наукових досліджень, технікою експерименту, реальними умовами роботи у наукових та виробничих колективах.

Навчально-дослідна робота студентів **передбачає**: написання рефератів на основі добору і вивчення джерел наукової літератури; підготовку і захист курсових, кваліфікаційних робіт, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень випускових кафедр ЗВО; виконання конкретних нетипових завдань науково-дослідного характеру в період навчальної, виробничої, асистентської практики, індивідуальних завдань, спрямованих на розробку і вирішення різних конкретних проблем.

У кожному ЗВО розроблено пакет внутрішніх нормативних документів, що регламентують виконання та оцінювання навчально-дослідної роботи майбутніми фахівцями всіх рівнів освіти. З даними документами здобувачеві необхідно ознайомитися на сайті ЗВО.

Реферат (лат. *referre* – доповідати, повідомляти) – доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки, статті.

Види рефератів

- *тематичний* (оглядовий) реферат (короткий критичний виклад матеріалів на вузьку тему або з часткової проблеми, іноді тільки за опублікованими друкованими працями);
- *методичний реферат* (послідовний розгляд та аналіз методів та прийомів конкретного дослідження, їхнє оцінення);
- *інформаційний реферат* (короткий виклад суті певної теми з метою інформування про підсумки наукової конференції, конгресу, симпозіуму, про маловідомі наукові праці);
- *біографічний реферат* (аналітичний опис життя діячів науки, представників наукових шкіл, їхньої ролі в розвитку науки, соціальної практики, технічного прогресу тощо);
- *бібліографічний реферат* (огляд статей з певної проблеми у науковому журналі за певний період часу).

Кожний реферат має бути індивідуальною роботою, в ньому простежуватимуться особливості мислення, творча манера автора. З порядком роботи над рефератом, композицією реферату та критеріями оцінювання реферату можна ознайомитися в Додатку Г.

Курсова робота – це навчально-дослідне завдання для студента, який уже має певний досвід наукової діяльності з проблематики дисциплін, що вивчаються у вищій школі. Ураховуючи це, курсова робота не повинна обмежуватись реферуванням літературних джерел, а має стати самостійним викладом матеріалу з елементами набутих у процесі експерименту знань, досвіду. Її автор має виявити здібності до дослідної роботи, осмислення зібраного матеріалу, вміння його систематизувати, робити правильні висновки.

Метою курсових робіт є закріплення, поглиблення та узагальнення знань отриманих студентом в даній галузі, прищеплення елементів наукового дослідження в процесі самостійної роботи над конкретною темою (проблемою).

Перелік освітніх компонентів, за якими за час навчання студент готує курсові роботи та їх розподіл за семестрами встановлюється навчальним планом спеціальності.

У табл. 5 представлено інформацію про специфіку основних видів курсових робіт, які виконують у ЗВО.

Таблиця 5

Види курсових робіт

№ з/п	Вид курсової роботи	Стисла характеристика курсової роботи
1	Реферативні курсові роботи	покликані навчити студентів критично користуватися науковою літературою, правильно оцінювати її, глибоко осмислювати певні питання, зіставляти висловлювання різних учених з одного і того ж питання, коментувати їх, мотивувати правильність або помилковість окремих теоретичних положень, робити теоретичні узагальнення. Успішне виконання таких робіт залежить, передусім, від ретельного вивчення наявної літератури, вміння знайти нові джерела.
2	Дослідницькі курсові роботи	вимагають від студента вмінь: спостерігати педагогічні явища та процеси; аналізувати наукову літературу; самостійно досліджувати проблему; аналізувати і відповідно тлумачити педагогічні явища; робити висновки та узагальнення. Такі курсові роботи формують у студентів навички дослідницького пошуку, самостійного дослідження конкретного матеріалу.

Для захисту курсової роботи студентові необхідно заздалегідь підготувати тези доповіді. Тривалість захисту курсової роботи обмежується виступом на 5-8 хвилин. У доповіді необхідно: назвати тему курсової роботи; довести актуальність теми; сформулювати мету і завдання дослідження; стисло розкрити зміст структури роботи; доповісти про результати роботи, власні здобутки, зроблені висновки і внесені пропозиції; подякувати науковому керівникові за допомогу й усім присутнім за увагу. Після доповіді студент відповідає на запитання викладача або студентів.

Курсова робота здається на кафедрі і там зберігається два роки.

Кваліфікаційна (магістерська) робота – це самостійна науково-дослідна робота, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою публічного захисту й отримання академічного ступеня магістра, а також – це випускна кваліфікаційна робота наукового змісту, що відображає хід та розробку обраної теми, відповідає сучасному рівню розвитку освіти та науки, є перспективною для подальшого наукового дослідження.

Виконання та публічний захист кваліфікаційної (магістерської) роботи здобувачем вищої освіти (студентом) є обов'язковою складовою освітньо-професійної й освітньо-наукової програми підготовки магістра та дозволяє виявити і застосувати поглиблені теоретичні та практичні знання фахових дисциплін, уміння, навички організації наукових досліджень, загальні засади методології наукової та професійної діяльності, а щодо осіб, які здобувають освітньо-науковий рівень вищої освіти, – виявити та застосувати теоретичні знання, уміння та навички, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової діяльності.

Підготовка кваліфікаційної магістерської (дипломної) роботи повинна визначити **вміння студента**:

- використовувати набуті в процесі навчання теоретичні знання, практичні навички для вирішення проблеми, що досліджується;
- критично аналізувати літературні та наукові джерела;
- застосовувати сучасні методики наукових досліджень;
- узагальнювати статистичні та інші фактичні матеріали;
- пропонувати оптимальні рішення в конкретних ситуаціях;
- використовувати обчислювальну техніку для аналітичної обробки даних, результатів експерименту тощо;
- робити висновки та вносити пропозиції, що мають теоретичне та практичне значення;
- уміти узагальнювати не тільки позитивний досвід з питань, з питань, що досліджуються, а й розпізнавати слабкі місця, негативні явища, протиріччя.

З вимогами, етапами виконання магістерської роботи та її обов'язковими структурними частинами можна ознайомитися в Додатку Е.

Отже, *навчально-дослідна робота* – обов'язкова складова процесу професійної підготовки сучасних фахівців. Здобувачі вищої освіти готують реферати, курсові роботи, кваліфікаційні роботи. В ході підготовки необхідно дотримуватися вимог до структури, планування, проведення, оформлення та представлення певної роботи.

У кожному ЗВО розроблено пакет внутрішніх нормативних документів, що регламентують виконання та оцінювання навчально-дослідної роботи майбутніми фахівцями всіх рівнів освіти.

6.2. Форми звітності при науковому дослідженні.

Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти – один із важливих засобів підвищення якості підготовки та виховання спеціалістів з вищою

освітою, які здатні творчо використовувати в практичній діяльності новітні досягнення науково-технічного прогресу.

Сучасне поняття науково-дослідної роботи студентів включає в себе **два взаємопов'язаних елементи:**

а) ознайомлення студентів з елементами дослідної праці, прищеплення їм навичок цієї праці;

б) власне наукові дослідження, які здійснюються студентами під керівництвом викладацького складу ЗВО.

Виконуючи науково-дослідну роботу, готують інформаційні записки, наукові звіти, тези доповіді, виступи на семінарі або конференції, наукові статті, курсові та дипломні роботи, дисертації, аналітичні записки тощо.

Науковий результат – це нові знання, отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи. Вони повинні відповідати таким вимогам, як:

- актуальність на даний період розвитку науки і практики;
- новизна: вперше отримані, розвинуті, розроблені;
- практичне значення, використання в професійній роботі фахівця;
- достовірність: коректність використання математичних моделей, формул;
- точність виконання розрахунків;
- повторюваність в процесі експерименту;
- однозначність формувань.

Наукові результати повинні пройти апробацію, бути опублікованими в спеціальній науковій літературі, мати відповідні рецензії.

В процесі апробації з метою інформування про результати виконаних наукових досліджень, розробки рекомендацій за напрямками подальшої роботи використання їх у навчальному процесі організовується обговорення проблеми на кафедрі, на семінарі, симпозіумах спеціалістів, науково-практичних конференціях.

Інформація про дослідження є документом, в якому містяться результати дослідження без їх інтерпретації (пояснення числових даних): стисле викладення проблемної ситуації; перелік цілей та завдань НДР; описання соціально-демографічних характеристик вибіркової сукупності; розподіл відповідей на запитання анкет чи інтерв'ю та результати аналізу документів у вигляді таблиць.

6.3. Основні види викладу результатів наукового дослідження.

Інформаційна записка про дослідження є невеликою за обсягом, має ті ж вимоги, що й інформація, але більш детально коментуються підсумки дослідної діяльності з конкретними висновками.

Аналітична записка про дослідження може завершувати значні етапи досліджень чи бути основним підсумковим документом невеликих науково-дослідних робіт.

При проведенні фундаментальних наукових досліджень, головним підсумковим документом є *звіт* про НДР.

При виконанні та оформленні звіту щодо проведеної науково-дослідної роботи необхідно дотримуватись загальних вимог, передбачених державним стандартом до відповідного виду робіт. Обсяг звіту не перевищує 90-100 сторінок одного тому, а томів має бути декілька. При складанні звіту, слід дотримуватись таких вимог: чіткість, логічність, конкретність викладення, аргументованість висновків, точність формулювань, обґрунтованість рекомендацій та пропозицій.

Науковий звіт. Офіційна форма оформлення результатів наукової роботи. Виконується у вигляді докладного опису передумов, завдань, методики, змісту, ходу й результатів пошукової роботи.

Доповідь або повідомлення. Оформлене письмово, але призначене для зачитування вголос виклад суті дослідження і його висновків. Як правило, доповіді й повідомлення не публікуються.

Виклад суті *доповіді* доцільно здійснювати у такій послідовності:

- актуальність проблеми;
- стан розробки проблеми (перелічуються вчені, які зверталися до розробки цієї проблеми);
- наявність проблемної ситуації між необхідністю її вивчення, удосконалення та сучасним станом її розробки та втілення;
- основна ідея, положення, висновки дослідження, якими методами це досягнуто;

основні результати дослідження, їхнє значення для розвитку теорії та/або практики. Зі структурою доповіді можна ознайомитися у Додатку Ж.

Публікуються тільки **тези** – короткий виклад основних ідей доповіді або повідомлення.

Послідовність викладу змісту тез може бути наступна:

- актуальність проблеми;
- стан розробки проблеми в науці і практиці;
- основна ідея, положення, висновки дослідження;
- основні результати та їх практичне значення.

В тезах зазвичай не використовують цитати, цифровий матеріал.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях. З правилами підготовки тез доповіді можна ознайомитися у Додатку И.

Стаття. Звичайно містить вставні зауваження про значення теми, про завдання дослідження, короткі дані про методику роботи, аналіз і узагальнення її підсумків, висновки й речення.

Мета наукової статті полягає у поданні інформації про проведену наукову роботу, одержані результати та визначення напрямку подальшої розробки теми, актуальних проблем, що потребують розв'язання.

Завдання наукової статті – проінформувати. Щоб зробити це найефективніше, оформлення наукової статті має бути чітким, зрозумілим і стислим.

Наукові статті публікуються в періодичних наукових журналах або в неперіодичних збірниках наукових робіт. Наукова стаття є одним з найбільш поширених способів публікації наукових результатів. Зі структурою та технічними вимогами до написання статті можна ознайомитися в Додатку К.

Рецензія – критичний розгляд одного або декількох (оглядова рецензія) добутків у світлі вимог, що представляються рецензентові обов'язковими. Рецензія може містити ради й конструктивні речення про шляхи розробки обговорюваних проблем.

Брошура (до 4 друкованих аркушів) і **монографія** (4 і більш друкованих аркушів) — більш-менш докладний і послідовний розгляд однієї проблеми, що включає розкриття її значення, історії розвитку, виклад результатів роботи, висновки й рекомендації.

Методичні рекомендації. Дуже короткий виклад сучасних наукових даних і більш розгорнуте – практичних рекомендацій у якій-небудь області, методик дослідження або практичної діяльності, рекомендованих процедур, що має своїм призначенням насамперед допомога в практичному використанні певних методик і технологій.

Дисертація (від лат. *dissertatio* — міркування, дослідження). У ній викладаються результати наукової роботи, підготовленої для публічного захисту на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук. Дисертація обов'язково повинна містити обґрунтування актуальності теми, її зв'язок з державними, відомчими, територіальними науковими програмами, характеристику проблеми, об'єкта й предмета дослідження, формулювання гіпотези положень, що й виносяться на захист, обґрунтування й опис методики, ходу й результатів наукових досліджень. Автор повинен також дати обґрунтування новизни основних висновків і їх цінності для науки й практики.

Кандидатська дисертація повинна представляти оригінальне дослідження, що містить новий розв'язок актуального наукового завдання, що має істотне значення для відповідної галузі знань.

Докторська – розв'язання великої наукової проблеми або розробку нового наукового напрямку.

Для ознайомлення наукової громадськості з результатами дослідження невеликим тиражем (100 екз.) видається *автореферат дисертації*, що містить короткий виклад змісту дисертації, обсягом 1-2 друкованих аркуша.

6.3. Критерії якості науково-педагогічних досліджень.

Результати науково-педагогічних досліджень мають відповідати таким вимогам, як суспільна актуальність, наукова новизна, теоретична і практична значущість, наукова об'єктивність і достовірність, доступність висновків і рекомендацій для використання їх в інших конкретних наукових дослідженнях або в практичній діяльності.

✓ **Критерій новизни** – застосовується для оцінки якості завершених досліджень. Він характеризує нові теоретичні й практичні висновки, закономірності процесу виховання, його структуру й механізми, зміст освітнього процесу, принципи, методи й прийоми, які до даного моменту часу не були відомі й не зафіксовані в педагогічній літературі.

Нові знання виступають вихідним шаблоном для постійно зростаючого числа неповторюваних знань. Науковою цінністю мають лише ті педагогічні дослідження, які містять суспільно нові знання в області народної освіти й педагогіки, навмисне або випадкове повторення раніше відомих у науці висновків не може одержати суспільного визнання як результат наукової праці.

Можна виділити *два типи новизни – теоретичну й практичну.*

Теоретична новизна включає такі підвиди знань, як концепція, гіпотеза, закономірність, метод, модель, підхід, поняття, принцип, проблема, тенденція, напрямок, термінологія, система тощо.

Практична новизна поєднує такі підвиди знань, як правило, модель, речення, рекомендація, засіб, вимога, методична система тощо.

✓ **Критерій актуальності** вказує на необхідність і своєчасність вивчення й розв'язку проблеми для подальшого розвитку теорії й практики освіти. Актуальні дослідження дають відповідь на найбільш гострі питання, відбивають соціальне замовлення суспільства педагогічній науці, указують на найважливіші протиріччя, які мають місце в практиці. Тема, актуальна сьогодні, завтра може втратити свою гостроту; питання, важливе для роботи в сільській місцевості, в умовах міста може мати другорядне значення; проблеми, що хвилюють починаючого викладача, не завжди істотні для досвідченого, кваліфікованого педагога.

У самому загальному виді актуальність науково-педагогічного дослідження характеризує ступінь розбіжності між попитом на наукові ідеї й

практичні рекомендації (для задоволення тієї або іншої потреби) і реченнями, які може дати наука й практика в цей час.

Актуальність досліджень тісно пов'язана з рівнем розвитку освіти, економікою країни, її науковим потенціалом, завданнями, які ставляться й вирішуються в даний історичний момент.

При аналізі аргументації для обґрунтування актуальності робіт виникають теоретичні питання. Головним з них є питання про те, які фактори визначають тематику досліджень. Найбільш переконливим обґрунтуванням актуальності досліджень є соціальне замовлення, що відбиває самі гострі, суспільно значимі проблеми, що вимагають невідкладного розв'язання.

Для обґрунтування актуальності теми посиляються на її практичну важливість, наявність у практиці невирішених проблем, протиріч. Подібне обґрунтування актуальності не є досить повним і потребує додаткової аргументації. Мало вказати, що така проблема існує в практиці і її розв'язок відповідає потребам сучасної освіти, – потрібен додатковий аналіз ступеня розробленості даної проблеми в науці. Тільки залежно від співвідношення цих показників можна судити про актуальність теми.

✓ **Критерій теоретичної значимості** показує вплив результатів дослідження на концепції, ідеї, гіпотези, методи навчання й виховання в області освіти й педагогіки. На відміну від критерію актуальності він характеризує результат дослідження й визначається після завершення роботи.

Теоретична значимість результатів науково-педагогічного дослідження визначається на етапі завершення роботи. Вона характеризується змінами, які відбулися або можуть відбутися в теорії під впливом отриманих результатів. Теоретична значимість результатів дослідження усвідомлюється не завжди відразу, нерідко правильна оцінка роботи дається через кілька років після її публікації.

Для характеристики теоретичної значимості досліджень важливу роль відіграють наукові факти, які витягнуті з педагогічного процесу, експерименту або отримані в ході аналізу. Наявність наукових фактів забезпечує вірогідність доказів, можливість перевірити й зрівняти результати, виразити типове, не одиничне, а повторюване явище, що вимагає аналізу явища, вивчення причин його виникнення.

✓ **Критерій практичної значимості** досліджень характеризується впливом отриманих результатів на освітній процес, методику викладання й навчання, організацію різних видів діяльності, соціальною й економічною ефективністю від впровадження результатів науково-педагогічних робіт у практику.

Аналіз способів опису практичної значимості результатів досліджень показав, що цей критерій представлений найбільш адекватно. У більшості робіт зазначається, що розроблено (підручник, методичні рекомендації, правила, алгоритм і т.д.), показано, у яких випадках і з якими цілями дані рекомендації можуть бути використані, що це дасть практиці.

Практична значимість результатів досліджень за всіма спеціальностями визначається наявністю в них нових науково-технічних результатів, або стосовно до педагогіки – науково-методичних рекомендацій. Один з найважливіших показників практичної значимості – число й склад споживачів, зацікавлених у результатах досліджень. Чим більше число реальних і потенційних осіб і організацій, зацікавлених у використанні отриманих результатів, тим більше практична значимість дослідження. На практичну значимість науково-педагогічних досліджень дуже впливає масштаб впровадження. Результати дослідження можуть бути впроваджені в одній або декількох навчальних закладах району, області, або у всіх школах країни.

Отже, навчально- та науково-дослідна робота є обов'язковими складовими процесу професійної підготовки сучасних фахівців. Робота здобувачів вищої освіти над підготовкою наукових доповідей, тез, наукових статей та звітів потребує дотримуватися вимог до структури та оформлення роботи, а також відповідати критеріям якості науково-дослідної роботи.

Контрольні запитання:

Яке значення має навчально-дослідна робота у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця?

Дайте визначення поняття «реферат».

Дайте визначення поняття «курсова робота».

Які види курсових робіт існують? В чому їх специфіка?

Дайте визначення поняття «кваліфікаційна (магістерська) робота».

Яких вимог повинен дотримуватись здобувач при підготовці кваліфікаційної (магістерської) роботи?

Які етапи підготовки кваліфікаційної (магістерської) роботи?

Дайте визначення поняття «науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти».

Назвіть основні види викладу результатів наукового дослідження.

Яку функцію виконують тези доповіді?

Яка мета наукової статті?

Що таке науковий результат?

Назвіть критерії якості науково-педагогічних досліджень.

Лекція 7

Тема 7. Інформаційне забезпечення наукових досліджень: пошук, накопичення, обробка інформації.

Мета: ознайомити студентів з основними поняттями теми; розкрити сутність поняття «наукова інформація», її джерелами, пошуковими системами; здійснити теоретичну підготовку студентів щодо здійснення пошуку та відбору наукової інформації, коректного оформлення відібраних джерел.

План:

- 7.1. Поняття про наукову інформацію.
- 7.2. Джерела інформації та їх використання у науковому дослідженні.
- 7.3. Пошукові системи наукової інформації.

Рекомендовані джерела:

Нормативні: [3, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 19];

Основні: [24, 26, 27, 30];

Додаткові: [32, 36, 48, 57, 58].

Ключові поняття теми: *інформація, наукова інформація, інформаційне середовище, джерела інформації, види друкованих джерел інформації, етапи роботи з джерелами, пошукові системи наукової інформації.*

7.1. Поняття про наукову інформацію.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин темпи накопичення і передачі інформації зростають. Отже виникло протиріччя між виробництвом інформації та можливостями її споживання, переробки і використання. Досліднику необхідно вміти ефективно шукати, аналізувати та використовувати інформаційні джерела.

Інформація (лат. *informatio* – пояснення, викладення) – нові відомості про навколишній світ, одержувані в результаті взаємодії з ним; відомості, повідомлення, знання дослідника про систему, їхнє передавання або отримання.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці.

Основні ознаки наукової інформації: вона отримується в процесі пізнання закономірностей об'єктивної дійсності, підґрунтям якої є практика, і подається у відповідній формі; це документовані або публічно оголошені відомості про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки, виробництва, отримані в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, виробничої та громадської діяльності.

Властивості наукової інформації:

- адекватність (відповідність досліджуваним процесам і об'єктам);
- релевантність (відповідність завданням дослідження);
- правильність (спосіб вираження згідно зі змістом інформації);
- точність (максимально об'єктивне відображення явищ);
- актуальність (необхідність її використання).

У табл. 6 стисло представлено відомості про функції наукової інформації.

Таблиця 6

Функції наукової інформації

№ з/п	Назва функції	Суть функції
1	Кумулятивна	характеризує здатність нагромаджувати відомості про об'єкти дослідження.
2	Комунікативна	обмін в інформаційному середовищі.
3	Соціальної пам'яті	передавання і збереження знань.
4	Культурологічна	носій культури.

Розрізняють первинну та вторинну інформацію.

Первинна інформація – це вихідна інформація, яка є результатом безпосередніх соціологічних експериментальних досліджень, вивчення практичного досвіду (це фактичні дані, зібрані дослідником, їх аналіз і перевірка).

Вторинна інформація – це результат аналітичної обробки та публікації інформації з теми дослідження (це опубліковані документи, огляд інформації з теми).

Інформаційна культура – це інтегральний показник рівня досконалості дослідника в інформаційній сфері діяльності, що виявляється у: розумінні сутності інформації й інформаційних процесів, ролі інформаційних ресурсів у процесі пізнання оточуючої дійсності і діяльності людини; здатності орієнтуватися у просторі різноманітної інформації; вмінні раціонально використовувати засоби сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для реалізації наукових потреб.

Інформаційне середовище – це середовище, складниками якого є інформаційні ресурси, комп'ютерні засоби, умови, що забезпечують інформаційну підтримку проектування та моделювання досліджуваних об'єктів, явищ і процесів, інформатизацію й автоматизацію науково-дослідної діяльності педагога, сприяють реалізації завдань педагогічного дослідження, обмін інформацією, оптимізують освітній процес тощо.

7.2. Джерела інформації та їх використання у науковому дослідженні.

Джерела інформації – документи, які відображають інформацію про стан, поведінку, використання об'єктів вивчення. Джерела інформації дають змогу досліджувати об'єкти за певною періодизацією, тобто в динаміці з періодами, що потрібно для вивчення і зіставлення факторів, які впливають на результати наукових досліджень.

Таблиця 7

**Класифікація друківаних джерел інформації
(за Н. Кушнарєнко, Ю. Сурміним, В. Шейком, Л. Ковальчук)**

№ з/п	Вид видання	Призначення
1	Офіційні	містять публікації законів, нормативно-правових актів державних і господарських органів управління.
2	Наукові	містять результати наукових, експериментальних й інших досліджень у різних сферах знання.
3	Науково-популярні	містять відомості з різних сфер науки і техніки, призначені для ознайомлення непрофесійного кола читачів.
4	Виробничі	містять знання технології, техніки, організування виробництва, бухгалтерського обліку й аудиту, менеджменту, маркетингу тощо, призначені для використання в практичній діяльності фахівцями певного профілю.
5	Довідкові	містять стислу наукову та прикладну інформацію для ознайомлення фахівців у певних галузях знань, а також для наукових досліджень і професійної діяльності.
6	Нормативно-виробничі	містять правила, норми і нормативи, технологічні вимоги, стандарти, призначені для використання у виробництві, менеджменті, маркетингу та іншій практичній діяльності.
7	Рекламні	містять інформацію про виробництво, послуги, які рекомендують з метою залучення споживача.
8	Патентно-ліцензійні	право на використання інтелектуальної власності, трудову діяльність у певній сфері виробництва чи бізнесу.
9	Збірники наукових праць	містять матеріали (тези доповідей, статті) одного і кількох авторів.
10	Книги	є багатосторінковими (обсягом понад 48 сторінок) неперіодичними виданнями, що концентрують знання з багатьох галузей.
11	Підручники	містять знання наукового і прикладного характеру, зведені в систему, призначені для педагогічних цілей.
12	Каталоги	нормативно-виробничі довідники з різних видів знання наукового і прикладного характеру.
13	Брошури	є багатосторінковими (обсягом 5–48 сторінок) неперіодичними виданнями, що містять оперативну інформацію та різноманітні питання.

Досить складною роботою при виконанні наукового дослідження є огляд розвідок із проблеми. Щоб уникнути примітивності і помилок в аналізі літератури слід уважно систематизувати погляди вчених в такому порядку:

- сутність даного явища, процесу (позиція декількох авторів збігається в такому то аспекті);
- що становить зміст даного процесу чи явища (його компоненти, ланцюги, стадії, етапи розвитку);
- погляди вчених з приводу шляхів вирішення даної проблеми на практиці (хто і що пропонує);
- які труднощі, виявлені в попередніх дослідженнях, трапляються в практиці;
- які чинники, умови ефективного розвитку процесу чи явища в даній галузі виділені вченими.

Огляд джерел дає змогу визначити новий напрям наукового дослідження, його значення для розвитку науки і практики, актуальність теми.

Етапи вивчення наукових джерел інформації:

- загальне ознайомлення з вирішенням наукової проблеми;
- побіжний перегляд відібраної літератури і систематизація її відповідно до змісту роботи і черговості вивчення, опрацювання;
- читання за послідовністю розміщення матеріалу;
- вибіркоче читання окремих частин;
- виписування потрібного матеріалу для формування тексту науково-дослідної роботи;
- критичне оцінювання записаного, редагування і чистовий запис як фрагменту тексту наукової роботи (статті, монографії, курсової (дипломної) роботи, дисертації тощо).

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, відбиває самостійну творчу роботу автора і свідчить про рівень проведеного дослідження.

Джерела можна розміщувати в списку одним із таких **способів**:

- у порядку назви посилань у тексті (найзручніший);
- в алфавітному порядку перших літер прізвищ авторів або назв;
- у хронологічному порядку.

Відомості про джерела, які включені до списку, необхідно подавати згідно вимог Державного стандарту ДСТУ 8302:2015. На веб-сайті КЗ «ХГПА» надано приклади оформлення списку джерел.

Бібліографічний опис складають безпосередньо за друкованим твором або виписують з каталогів і бібліографічних покажчиків повністю без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв та ін. Відомості про джерела нумеруються арабськими цифрами. Номер ставиться перед бібліографічним записом і відокремлюється від нього крапкою. Зв'язок бібліографічного списку з текстом роботи здійснюється за номерами записів у списку літератури. Форма

зв'язку записів з основним текстом – за номерами записів у списку. Такі номери розміщують у квадратних дужках. Цифри у них показують, під яким номером належить шукати у списку літератури потрібне джерело. Бібліографічні списки містять описи використаних джерел і розміщуються в кінці роботи. Сторінки списку, як і інші сторінки тексту, нумеруються. Нумерація наскрізна, продовжує нумерацію сторінок тексту.

За допомогою сервісу «Graftati» можна онлайн оформлювати посилання для наукових робіт. Програма генерує посилання відповідно до вимог стандарту.

На рис. 1 представлено складові процесу аналізу інформації в ході педагогічного дослідження. Відзначимо, що описані у табл. 8 друковані джерела відносять до вторинної інформації.

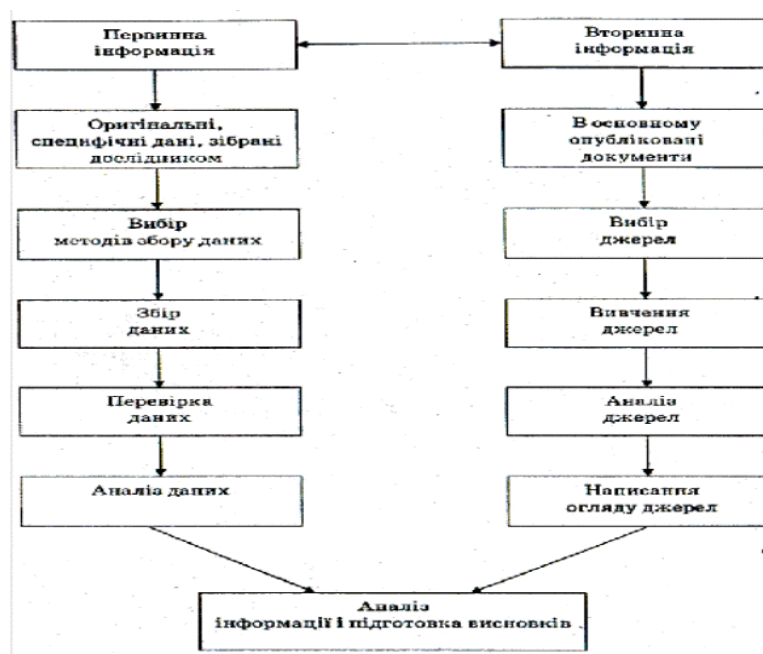

Рис. 2. Схема аналізу інформації в ході здійснення наукового дослідження.

7.3. Пошукові системи наукової інформації.

Збільшення обсягів інформації та створення її надлишків, універсальність запитів споживачів потребують оперативності та релевантності інформаційного пошуку. Стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовив створення в мережі Інтернет та активне використання дослідниками пошукових систем наукової інформації.

У табл. 8 представлено інформацію про певні українські та міжнародні пошукові системи.

Характеристика пошукових систем наукової інформації

№ з/п	Назва пошукової системи	Стисла характеристика пошукової системи	Адреса ресурсу
1	Національний репозитарій	Загальнодержавна розподілена електронна база даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти. Призначення Національного репозитарію – зробити максимально доступною для суспільства наукову інформацію України і світу, що сприятиме розвитку освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, шляхом поліпшення доступу до академічних текстів та сприяння академічній добротності.	https://nrat.ukrintei.ua/pro-nacjonalnyj-repozytarij/
2	ElibUkr	Основу ELibUkr становить єдиний потужний портал, який спрямовує користувачів до всіх типів електронної інформації. Студенти, викладачі і науковці отримують вільний доступ до всіх ресурсів проекту.	http://www.elibukr.org/index.php/uk/about-ua
3	Наукова періодика України	Загальнодержавна технологічна платформа, яка забезпечує для наукових періодичних видань України процеси редакційного опрацювання, публікації, після публікаційної підтримки. Каталог журналів за різними напрямками досліджень. У напрямі «Суспільні науки» розміщено журнали педагогічної проблематики.	http://journals.urau.ua/
4	Цифровий репозиторій КЗ «ХГПА»	Містить наукові та методичні праці викладачів та студентів академії.	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/
5	Web of Science	Універсальний інформаційний ресурс, використання якого забезпечує організацію оптимального і ефективного пошуку необхідної інформації практично з усіх основних напрямів наукових досліджень.	https://access.clarivate.com/
6	Scopus	Реферативна та наукометрична база рецензованої літератури та перевірених веб-джерел. Пошукова система використовує програмні засоби для відстеження, аналізу та візуалізації досліджень. Індексує близько 22000 назв різних видань (серед яких 55 українських).	https://www.scopus.com/home.uri

Безперечно, обсяг посібника не дозволяє схарактеризувати навіть частину всього масиву пошукових систем, що створені в мережі Інтернет. Завдання науковця – здійснювати кроки у напрямку професійного саморозвитку в означеному напрямку.

Отже, добір, аналіз та використання наукової інформації є важливою складовою проведення наукового дослідження. Володіння науковцями сучасними інформаційними технологіями сприятиме системному використанню ними актуальних електронних баз даних та підвищенню результативності наукових розвідок.

Контрольні запитання

Дайте визначення поняття «наукова інформація».

Дайте визначення поняття «інформаційне середовище».

Стисло схарактеризуйте класифікацію друкованих джерел інформації.

Назвіть етапи вивчення друкованих джерел інформації.

Назвіть українські пошукові системи наукової інформації.

Назвіть іноземні пошукові системи наукової інформації.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ОСНОВИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

2.1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття є однією з найважливіших форм навчального заняття у закладі вищої освіти, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначеної теми навчальної програми. Це ефективна форма закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчально-науковою літературою.

Мета семінарських занять – опанування студентами освітнього компонента, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних теоретико-методичних проблем курсу, навчання їх творчому застосуванню отриманих знань на практиці.

Кожне *семінарське заняття* спрямовано на вирішення комплексу завдань:

- ✓ закріплення у студентів теоретичних знань;
- ✓ формування у них наукового світогляду, здатності пов'язувати загальнотеоретичні положення з вимогами педагогічної практики.
- ✓ оволодіння ними науковим апаратом, навичками усного і письмового викладання навчального матеріалу;
- ✓ залучення їх до проблематики сучасної науки та процесу організації наукових досліджень;
- ✓ прищеплення їм навичок творчого та критичного мислення, самостійного формулювання та висловлювання думок, а також захисту висунутих наукових положень та висновків;
- ✓ формування м'яких навичок (системне і аналітичне мислення, комунікація, лідерство, конфлікт-менеджмент тощо)
- ✓ забезпечення досвіду рефлепрактики.

Орієнтовна структура семінарського заняття:

1. Вступна частина:

- привітання;
- підготовка студентів до заняття (рішення організаційних питань).

2. Основна частина:

- стимулювання навчальної діяльності студентів (формування потреби вивчення конкретного навчального матеріалу, повідомлення теми, мети та завдання);

- обговорення основних питань семінарського заняття;
- заслуховування доповідей студентів.

3. Висновки:

- підведення підсумків заняття, рефлексія;
- оцінювання;
- рекомендації до виконання самостійної роботи.

Особливістю проведення будь-якого виду семінарського заняття є те, що воно передбачає вироблення здобувачами вищої освіти, на основі вивченого матеріалу, власного погляду на конкретну проблему, формування критичного мислення.

Готуючись до семінарського заняття, здобувачам освіти необхідно виокремити основні поняття, пов'язані з предметом обговорення, уточнити значення термінів, які будуть використовуватися, встановити змістові зв'язки між ними.

Під час проведення семінарських занять викладач здійснює поточний контроль якості знань студентів, перевіряє виконання завдань для самостійної роботи.

Обсяг та зміст семінарських занять із освітнього компонента визначаються навчальним планом та робочою програмою вивчення освітнього компонента (див. табл. 9).

Таблиця 9

Теми семінарських занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.		
Теоретичні аспекти науково-педагогічних досліджень		
1	Тема 1-2. Наука як форма суспільної свідомості. Методологія та методика наукового дослідження.	2
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.		
Практичні аспекти організації та здійснення науково-педагогічного дослідження		
2	Тема 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження.	2
3	Тема 6. Особливості навчально- та науково-дослідної роботи студентів.	2
Разом		6

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1

Тема 1-2. Наука як форма суспільної свідомості. Методологія та методика наукового дослідження

Завдання:

- ✓ закріпити знання студентів щодо основних понять теми;
- ✓ проаналізувати цілі, функції та завдання науки як форми суспільної свідомості;
- ✓ розкрити значущість науково-педагогічних досліджень в контексті Нової української школи;
- ✓ сприяти усвідомленню понять освіти як ступенів сходження від абстрактного до конкретного;
- ✓ формувати здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;
- ✓ формувати м'які навички (системне й аналітичне мислення, комунікація).

Ключові поняття й терміни: наука, наукознавство, методологія, факт, закон, метод дослідження, класифікації наук, функції науки, критерії науковості, наукова революція, наукове дослідження.

Хід роботи:

1. Організаційний етап.

2. Повідомлення теми й завдань заняття.

3. Визначення суті основних понять у межах теми:

- наука, наукознавство, пізнання, методологія, закон, метод дослідження, класифікації наук, функції науки, критерії науковості, наукова революція, наукове дослідження.

4. Теоретичний блок семінарського заняття.

4.1. Бліц-опитування за темою заняття (за матеріалами самостійної роботи).

- Дайте визначення поняттю «наукове пізнання».
- Що є результатом наукового пізнання?
- Назвіть ознаки науки як специфічної діяльності.
- Схарактеризуйте основну мету та завдання науки.

- Які функції виконує наука в сучасному суспільстві?
- Які класифікації наук ви знаєте?
- Якій вплив науково-педагогічних досліджень на реалізацію

Концепції «Нова українська школа»?

4.2. Слухання та обговорення доповідей за темами:

1. Наука як форма спільної свідомості.
2. Основні закономірності розвитку науки.
3. Характеристика наукових революцій.
4. Особливості наукових досліджень.
5. Європейський дослідницький простір: освітня галузь.

5. Практичний блок семінарського заняття.

5.1. Групова робота.

Таблиця 10

Завдання для Групи 1.	Завдання для Групи 2.
<ul style="list-style-type: none"> • Підготувати повідомлення про науково-педагогічне дослідження, його об'єкт, предмет, гіпотезу. Охарактеризувати структуру педагогічного дослідження. 	<ul style="list-style-type: none"> • Підготувати повідомлення про методологію, як вчення про науковий метод пізнання.
Міжгрупове обговорення. Аналіз результатів групової роботи	

5.2. Обговорення проблемного питання:

- *Спрогнозуйте напрями науково-педагогічних досліджень у галузі початкової освіти на найближчі десять років.*

6. Обговорення результатів самостійної роботи.

- Доберіть 5-7 прикладів із творчого життя відомих українських учених та їх вислови щодо наукової діяльності. Сформулюйте висновки.
- Напишіть есе на одну з тем: «Наукове дослідження – вектор розвитку сучасної початкової освіти»; «Науково-педагогічне дослідження – простір розвитку його учасників».
- Складіть поради на тему «Раціональний режим роботи педагога-дослідника та організація його робочого місця».
- Ознайомтеся з матеріалами на веб-сайті КЗ «ХГПА», які доречно використати в ході проведення науково-педагогічного дослідження (веб-сторінка: <https://biblhgpa.jimdofree.com/>). Підготуйте повідомлення з презентацією.

7. Підсумковий етап. Підведення підсумків роботи на семінарському занятті здійснюється з використанням методу «Незакінчені речення»:

- У ході роботи над темою я дізнався (дізналася) ... .
- У ході роботи над темою я зрозумів (зрозуміла) ... .
- У ході роботи над темою я навчився (навчилася) ... .

- *Я, певною мірою, змінив (змінила) своє ставлення до ... .*
- *Для мене ознайомлення з цією темою було важливим, адже ... .*

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2

Тема 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження

Завдання:

- ✓ закріпити знання студентів щодо проблематики академічної доброчесності;
- ✓ проаналізувати механізми забезпечення академічної доброчесності у ЗВО та розкрити практичну їхню значущість;
- ✓ обговорити підходи щодо практичного застосування академічної доброчесності в наукових дослідженнях;
- ✓ проаналізувати шляхи забезпечення академічної доброчесності у закладах загальної середньої освіти;
- ✓ формувати рефлексію з приводу процесу і результатів дотримання студентами вимог академічної доброчесності;
- ✓ формувати здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

Ключові поняття й терміни: академічна доброчесність, плагіат, види плагіату, помилки цитування, академічна відповідальність, забезпечення академічної доброчесності у ЗВО та ЗЗСО, академічна етика.

Хід роботи:

- 1. Організаційний етап.**
- 2. Повідомлення теми й завдань заняття.**
- 3. Визначення суті основних понять у межах теми:**
  - академічна доброчесність, імплементація академічної доброчесності, принципи академічної доброчесності, види порушень академічної доброчесності, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, необ'єктивне оцінювання, помилки, цитування, академічна відповідальність, академічна етика, морально-етичні цінності дослідника.

4. Теоретичний блок семінарського заняття.

4.1. Бліц-опитування за темою заняття (за матеріалами самостійної роботи).

- Дайте визначення поняття «академічна доброчесність».
- Що передбачає дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти?
  - Дайте визначення поняття «плагіат».
  - Схарактеризуйте види порушень академічної доброчесності.
  - Схарактеризуйте типові помилки цитування.
  - Дайте визначення поняття «академічна відповідальність».
  - Чому у сучасному ЗВО необхідно створювати простір дотримання вимог академічної доброчесності?
    - Які вимоги до вчителів щодо дотримання академічної доброчесності?

4.2. Слухання та обговорення доповідей за темами:

1. Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності в КЗ «ХГПА».
2. Специфіка дотримання студентами академічної доброчесності в ході дистанційного навчання.
3. Способи ефективної боротьби з плагіатом у вчительському професійному середовищі.
4. Заходи для молодших школярів із питань академічної доброчесності.

5. Практичний блок семінарського заняття.

5.1. Групова робота.

Таблиця 11

Завдання для Групи 1.	Завдання для Групи 2.
<ul style="list-style-type: none"> • Проаналізуйте законодавчу базу, що регламентує аспекти реалізації принципів академічної доброчесності в Україні.	<ul style="list-style-type: none"> • Проаналізуйте підходи щодо попередження проявів академічної нечесності у закладах загальної середньої освіти.
Міжгрупове обговорення. Аналіз результатів групової роботи.	

5.2. Обговорення проблемного питання:

- *Що для Вас означає поняття «інтелектуальна свобода»?*
- *Доведіть, що академічна доброчесність є системоутворювальним чинником системи забезпечення якості освіти.*

6. Обговорення результатів самостійної роботи.

- Доберіть інфографіку для здобувачів загальної середньої освіти «Зрозуміло про академічну доброчесність».

- Проаналізуйте власний рівень готовності до взаємодії з батьками молодших школярів щодо дотримання академічної доброчесності в умовах дистанційного навчання.

7. Підсумковий етап. Підведення підсумків роботи на семінарському занятті здійснюється з використанням методу «Рефлексивний самоаналіз». Допоміжні питання:

- *Що нового для себе я відкрив, вивчивши матеріали цієї теми?*
- *Яка ідея або думка в цій темі вразила мене? Чому?*
- *З якими ідеями даної теми я не можу погодитися? Чому?*
- *Який висновок для себе я можу зробити?*
- *Які з думок або матеріалів даної теми мені можуть надалі бути в нагоді?*

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3

Тема 6. Особливості навчально- та науково-дослідної роботи студентів

Завдання:

- ✓ закріпити знання студентів щодо основних видів навчально-та науково-дослідної роботи у ЗВО;
- ✓ формувати потребу відтворювати практику початкової освіти в понятійно-термінологічній системі педагогіки;
- ✓ формувати у студентів уміння коректно оформлювати результати навчально- та науково-дослідної роботи різних видів;
- ✓ формувати рефлексію з приводу передумов, процесу і результатів власної навчально- та науково-дослідної роботи;
- ✓ формувати здатність діяти соціально відповідально і свідомо
- ✓ формувати м'які навички (системне й аналітичне мислення, комунікація).

Ключові поняття й терміни: навчально-дослідна робота здобувачів вищої освіти, науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти, реферат, курсова робота, тези, доповідь, наукова стаття.

Хід роботи:

1. Організаційний етап.

2. Повідомлення теми й завдань заняття.

3. Визначення суті основних понять у межах теми:

Навчально-дослідна робота, завдання навчально-дослідної роботи, реферат, композиція реферату, курсова робота, структура курсової роботи, науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти, тези, доповідь, наукова стаття.

4. Теоретичний блок семінарського заняття.

4.1. Бліц-опитування за темою заняття (за матеріалами самостійної роботи).

- Яке значення має навчально- та науково-дослідна робота у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя?

- Дайте визначення поняття «реферат». Які критерії оцінювання реферату?

- Дайте визначення поняття «курслова робота». Назвіть основні етапи роботи над курсовою роботою.

- Схарактеризуйте структуру курсової роботи. Опишіть процедуру захисту курсової роботи.

- У чому полягають завдання науково-дослідної роботи студента у педагогічному ЗВО?

- Дайте визначення понять «наукова доповідь», «тези», «наукова стаття». Назвіть відмінності тез наукової доповіді та наукової статті.

4.2. Слухання та обговорення доповідей за темами:

1. Рекомендації щодо написання реферату.

2. Технічні вимоги до оформлення курсової роботи.

3. Оприлюднення результатів науково-дослідної роботи.

4. Діяльність гуртка з педагогіки як напрям науково-дослідної роботи студентів у КЗ «ХГПА».

5. Наукові видання України з педагогічних наук.

5. Практичний блок семінарського заняття.

5.1. Групова робота.

Таблиця 12

Завдання для Групи 1.	Завдання для Групи 2.
<ul style="list-style-type: none"> • Підготувати повідомлення про форми організації й проведення науково-дослідної роботи студентів у ЗВО педагогічного профілю.	<ul style="list-style-type: none"> • Підготувати повідомлення про форми організації й проведення науково-дослідної роботи студентів у КЗ «ХГПА».
Міжгрупове обговорення. Аналіз результатів групової роботи.	

5.2. Обговорення проблемного питання:

- *Які професійні та особисті якості майбутнього вчителя позитивно вплинуть на здійснення ним науково-дослідної роботи?*

6. Обговорення результатів самостійної роботи.

- Складіть 3 схеми: структура доповіді, тез, наукової статті. Сформулюйте висновки.

- Розробіть перелік показників для оцінювання рівня наукової доповіді. Сформулюйте висновки.

- Розробіть тематику роботи наукового гуртка педагогічного спрямування на один семестр. Обґрунтуйте доцільність кожного заходу.

7. Підсумковий етап. Підведення підсумків роботи на семінарському занятті здійснюється з використанням методу «ПРЕС» за такою структурою:

- **ПОЗИЦІЯ:** висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваш погляд.

- ✓ *Я вважаю, що....*

- **ОБґРУНТУВАННЯ:** наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції

- ✓ *...тому, що...*

- **ПРИКЛАД:** наведіть факти, які демонструють ваші докази, вони підсилять вашу позицію

- ✓ *...наприклад...*

- **ВИСНОВКИ:** узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, що необхідно робити; тобто, це є заклик прийняти вашу позицію

- ✓ *Отже (тому), я вважаю...*

2.2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття – форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд студентами окремих тем освітнього компонента та формує компетентності з їхнього практичного застосування шляхом виконання студентами комплексу завдань.

Мета практичного заняття полягає у конкретизації та поглибленні теоретичних знань, що були опановані на лекціях та у ході самостійної роботи, встановлення зв'язку закономірностей, формулювань із практикою їх застосування, формування вмінь самостійного використання отриманих знань у практичній діяльності та прийняття ефективних рішень із науково-практичних питань.

Практичні заняття спрямовані на вирішення комплексу *завдань*:

- ✓ поглиблення й розширення знань, здобутих на лекційних заняттях та в ході самостійної роботи;
- ✓ вироблення вмінь аналізувати процеси і події, висловлювати та аргументувати самостійні судження;
- ✓ формування установки на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності задля професійного вирішення практичних завдань;
- ✓ формування м'яких навичок (системне і аналітичне мислення, комунікація лідерство, конфлікт-менеджмент тощо);
- ✓ забезпечення досвіду рефлепрактики.

Орієнтовна структура практичного заняття:

1. Вступна частина:

- привітання;
- підготовка студентів до заняття (рішення організаційних питань).

2. Основна частина:

- постановка загальної проблеми викладачем та її обговорення;
- проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок;
- виконання практичних завдань;
- розв'язування контрольних завдань; їх перевірка та оцінювання.

3. Висновки:

- підведення підсумків заняття, рефлексія;
- оцінювання;
- рекомендації до виконання самостійної роботи.

Практичне заняття, в першу чергу, спрямовано на розширення та поглиблення знань, здобутих на лекціях, а також під час самостійної роботи. Готуючись до практичного заняття, здобувачі вищої освіти самостійно

опрацьовують лекційний матеріал та рекомендовану літературу з відповідної теми, готують, при потребі, необхідні дидактичні матеріали та виконують запропоновані завдання. При цьому головним є самоконтроль у засвоєнні теми, під час якого здобувачі освіти мають переконатись в усвідомленості засвоєних знань.

Якість підготовки студентів до заняття та їх участь у розв'язуванні практичних завдань оцінюються викладачем і враховуються при виставленні підсумкової оцінки з цього освітнього компонента.

Обсяг та зміст практичних занять із освітнього компонента визначаються навчальними планами та робочою програмою вивчення курсу (див. табл. 13).

Таблиця 13

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.			
Теоретичні аспекти науково-педагогічного дослідження			
1	Тема 1. Наука як форма суспільної свідомості.	-	0,5
2	Тема 2. Наука як форма суспільної свідомості. Основи методології та методика наукового дослідження.	-	0,5
3	Тема 3. Система методів науково-педагогічного дослідження.	2	0,5
4	Тема 4. Категоріальний апарат наукового дослідження.	2	0,5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.			
Практичні аспекти організації та здійснення науково-педагогічного дослідження			
5	Тема 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження.	-	-
6	Тема 6. Особливості навчально- та науково-дослідної роботи студентів.	-	1
7	Тема 7. Інформаційне забезпечення наукових досліджень: пошук, накопичення, обробка інформації.	2	1
Разом		6	4

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

(денна форма навчання)

Тема 3. Система методів науково-педагогічного дослідження

Завдання:

- ✓ формувати мотивацію до здійснення науково-педагогічного дослідження у відповідності до сучасних вимог;
- ✓ формувати знання на рівні новітніх досягнень концепції розвитку освіти і педагогіки, методології відповідних досліджень;
- ✓ формувати вміння відповідно до теми і мети дослідження обирати та правильно використовувати методи науково-педагогічного дослідження;
- ✓ формувати дослідницькі уміння з метою здійснення практичних завдань;
- ✓ формувати здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;
- ✓ забезпечити досвід рефлепрактики у дослідницькій діяльності.

План

1. Класифікація методів наукового дослідження.
2. Зведена характеристика методів наукового дослідження за ступенем загальності та сфери дії.
3. Загальнологічні методи дослідження.
4. Теоретичні методи дослідження.
5. Емпіричні методи дослідження.

8888 Хід заняття

1. **Організаційна частина.**
2. **Перевірка вихідного рівня знань** (актуалізація опорних знань):
  - Яка мета дослідницької діяльності вчителя початкової школи?
  - Що таке «науковий метод»?
  - Назвіть сучасні загально-логічні методи досліджень.
  - У чому полягає відмінність загальних методів наукових досліджень від спеціальних методів?
  - В чому різниця між інтерв'ю та бесідою?

- Які типи анкет використовуються у науково-педагогічному дослідженні?
- Яка мета організації та проведення педагогічного експерименту?
- Яку інформацію можна отримати за допомогою соціометричної методики?
- Схарактеризуйте завдання математичної статистики в науково-педагогічному дослідженні.

3. Організація практичної роботи студентів.

3.1. Обговорення результатів самостійної роботи студентів.

- Підготуйте доповідь «Опитування у сучасних педагогічних дослідженнях».
- Сформулюйте 8-10 порад на тему «Організація та проведення педагогічного експерименту».
- Користуючись додатковою навчальною літературою, схарактеризуйте методи педагогічного дослідження, які будуть використано Вами під час написання курсової роботи, та їх призначення.
- Доведіть необхідність урахування вікових особливостей здобувачів освіти під час вибору та використання соціологічних методів дослідження.

3.2. Виконання вправ.

3.2.1. Групова робота.

Завдання 1. Надайте порівняльну характеристику методам наукового дослідження. Для цього заповніть таблицю 14.

Таблиця 14

Порівняльна характеристика методів наукового дослідження

№ з/п	Назва групи методів	Визначення	Мета використання	Приклади методів
1	Теоретичні методи			
2	Емпіричні методи			
3	Методи математичної статистики			

Завдання 2. Складіть «Правила використання соціологічних методів у науково-педагогічному дослідженні».

Завдання 3. Підготуйте 5 питань для використання методу бесіди з метою збору інформації щодо розуміння проблематики ціннісного ставлення до природи молодшими школярами.

3.2.2. Індивідуальна робота.

Завдання 1. Напишіть сенкан «Науково-педагогічне дослідження».

Завдання 2. За темою своєї курсової роботи оберіть теоретичні методи й обґрунтуйте доцільність їхнього застосування.

Завдання 3. За темою своєї курсової роботи оберіть емпіричні методи й обґрунтуйте доцільність їхнього застосування.

Завдання 4. Проаналізуйте власний рівень готовності до організації та проведення педагогічного експерименту. Сформулюйте висновки.

4. Підведення підсумків заняття.

Метод «Незакінчені речення»:

- *У ході роботи над темою я дізнався (дізналася) ... .*
- *У ході роботи над темою я зрозумів (зрозуміла) ... .*
- *У ході роботи над темою я навчився (навчилася) ... .*
- *Я, певною мірою, змінив (змінила) своє ставлення до ... .*
- *Для мене ознайомлення з цією темою було важливим, адже ... .*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

(денна форма навчання)

Тема 4. Категоріальний апарат наукового дослідження

Завдання:

- ✓ формувати мотивацію до здійснення науково-педагогічного дослідження у відповідності до сучасних вимог;
- ✓ систематизувати знання щодо категоріального апарату наукового дослідження;
- ✓ формувати вміння здійснювати та оформлювати за вимогами навчально-та науково-дослідну роботу;
- ✓ формувати установку на перетворення педагогічної теорії в метод пізнавальної діяльності;
- ✓ формувати здатність діяти соціально відповідально і свідомо;
- ✓ забезпечити досвід рефлепрактики у дослідницькій діяльності.
- ✓ формувати м'які навички (системне і аналітичне мислення, комунікація).

План

1. Компоненти категоріального апарату та їх характеристика.
2. Особливості формулювання наукової проблеми.
3. Етапи виконання науково-дослідної роботи.

8888 Хід заняття

- 1. Організаційна частина.**
- 2. Перевірка вихідного рівня знань** (актуалізація опорних знань):

- Обґрунтуйте необхідність планування наукової роботи.
- Які етапи організації наукових досліджень виділяють?.
- Схарактеризуйте особливості формулювання наукової проблеми науково-педагогічного дослідження.
  - Яке значення гіпотези в процесі науково-педагогічного дослідження?
    - В чому відмінності об'єкту та предмету дослідження?
    - В чому зв'язки об'єкту та предмету дослідження?
    - Яке значення наукової новизни дослідження для забезпечення результативності філософії Нової української школи?
      - Які варіанти практичної значущості можна сформулювати у науково-педагогічному дослідженні?
        - В чому зв'язки завдань науково-педагогічного дослідження та загальних висновків?

3. Організація практичної роботи студентів.

3.1. Обговорення результатів самостійної роботи студентів.

- Складіть інтелект-карту понятійно-категоріальної основи наукового дослідження (актуальність, проблематика, об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна, практична значущість).
- Складіть схему «Етапи наукового дослідження». Сформулюйте висновки.
- Підготуйте повідомлення «Композиційна структура і технічне оформлення курсової роботи».
- Розробіть зміст курсової роботи майбутнього бакалавра на тему «Формування основ академічної культури у молодших школярів засобами технології критичного мислення» у відповідності до вимог КЗ «ХГПА».
- Висловіть точку зору щодо міркування В. Сухомлинського: «Майстром педагогічної праці найшвидше стає той, хто відчув у собі дослідника».

3.2. Виконання вправ.

3.2.1. Групова робота.

Завдання 1. Довести важливість правильного формулювання мети та завдань наукового дослідження задля забезпечення його результативності.

Завдання 2. У чому полягає суть проєктування педагогічного дослідження (на прикладі курсової роботи).

Завдання 3. Визначити чинники, що впливають на реалізацію вчителем Нової української школи інноваційної компетентності.

3.2.2. Індивідуальна робота.

Завдання 1. Розробити зміст курсової роботи майбутнього бакалавра на тему «Формування чесності у молодших школярів засобами творів В.Сухомлинського» у відповідності до вимог КЗ «ХГПА».

Завдання 2. Сформулювати мету дослідження, враховуючи його об'єкт та предмет:

об'єкт дослідження: організація формувального оцінювання в початковій школі.

предмет дослідження: педагогічні умови використання портфоліо.

4. Підведення підсумків заняття.

Підведення підсумків роботи на семінарському занятті здійснюється з використанням методу «ПРЕС» за такою структурою:

- **ПОЗИЦІЯ:** висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваш погляд.

- ✓ *Я вважаю, що....*

- **ОБҐРУНТУВАННЯ:** наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції

- ✓ *...тому, що...*

- **ПРИКЛАД:** наведіть факти, які демонструють ваші докази, вони підсилять вашу позицію

- ✓ *...наприклад...*

- **ВИСНОВКИ:** узагальніть свою думку, зробіть висновок про те, що необхідно робити; тобто, це є заклик прийняти вашу позицію

- ✓ *Отже (тому), я вважаю...*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3

(денна форма навчання)

Тема 7. Інформаційне забезпечення наукових досліджень: пошук, накопичення, обробка інформації

Завдання:

- ✓ формувати мотивацію до здійснення науково-педагогічного дослідження у відповідності до сучасних вимог;

- ✓ закріпити знання студентів щодо існуючих джерел інформації та особливостей їх використання у науково-педагогічному дослідженні;

- ✓ розкрити практичну значущість та відстежити механізми пошуку наукової інформації;

- ✓ здійснити практичне відпрацювання добору, аналізу та обробки наукової інформації у науково-педагогічному дослідженні;
- ✓ формувати здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- ✓ формувати здатність працювати у міжнародному контексті;
- ✓ формувати м'які навички (системне і аналітичне мислення, комунікація).

План

1. Поняття про наукову інформацію.
2. Джерела інформації та їх використання у науковому дослідженні.
3. Пошукові системи наукової інформації.

8888 Хід заняття

1. Організаційна частина.

2. Перевірка вихідного рівня знань (актуалізація опорних знань):

- Дайте визначення поняття «інформаційне середовище».
- Стисло схарактеризуйте класифікацію друкованих джерел інформації.
- Назвіть українські пошукові системи наукової інформації.
- Назвіть закордонні пошукові системи наукової інформації.
- Назвіть етапи вивчення друкованих джерел інформації.
- Якими вміннями з пошуку, накопичення та обробки інформації володіє сучасний педагог-дослідник?
- Як процес пошуку, накопичення та обробки інформації впливає на якість науково-педагогічного дослідження?

3. Організація практичної роботи студентів.

3.1. Обговорення результатів самостійної роботи студентів.

- Підготуйте повідомлення на одну з тем:
  1. Техніка збирання та систематизації ілюстративних та зображувальних матеріалів.
  2. Пошук наукової інформації у мережі Інтернет.
  3. Огляд сучасних пошукових систем для науковців.
  4. Вимоги до оформлення списку використаних джерел.
- Сформулюйте 8-10 порад на тему «Оформлення списку джерел до наукової роботи».

3.2. Виконання вправ.

3.2.1. Групова робота.

Завдання 1. Складіть рекомендації для студентів «Опрацювання вторинних джерел інформації».

Завдання 2. Користуючись різними пошуковими системами, складіть список із 5 джерел для написання тез доповіді на тему «Формування дослідницьких умінь у молодших школярів».

Завдання 3. Ознайомтеся з «Загальними положеннями та правилами складання бібліографічних посилань ДСТУ 8302:2015» (Режим доступу: <http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2018/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%208302%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf> або на офіційному сайті ХГПА). Оформіть список джерел, який було підібрано в результаті виконання завдання 3 за вимогами офіційного документу.

3.2.2. Індивідуальна робота.

Завдання 1. Користуючись різними пошуковими системами, складіть список із 10 джерел для написання курсової роботи на тему «Забезпечення педагогіки партнерства у Новій українській школі».

Завдання 2. Ознайомтеся з Загальними положеннями та правилами складання бібліографічних посилань ДСТУ 8302:2015 (Режим доступу: <http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2018/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%208302%20%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf> або на офіційному сайті КЗ «ХГПА»). Оформіть список джерел, який було підібрано в результаті виконання завдання 1 за вимогами офіційного документу.

4. Підведення підсумків заняття

Підведення підсумків роботи на занятті здійснюється з використанням методу «Рефлексивна мішень» (див. рис. 3).

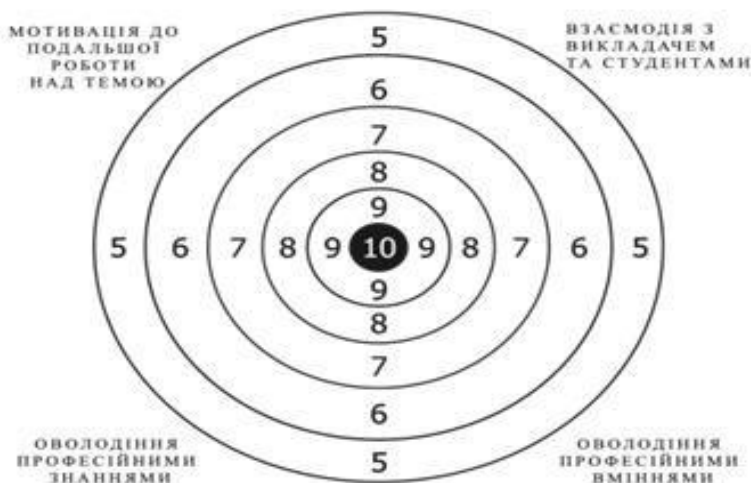

Рис. 3. Рефлексивна мішень.

2.3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1

(заочна форма навчання)

Тема 1-4. Теоретичні аспекти науково-педагогічного дослідження

Завдання:

- ✓ розкрити значущість науково-педагогічних досліджень в контексті Нової української школи;
- ✓ формувати мотивацію до здійснення науково-педагогічного дослідження у відповідності до сучасних вимог;
- ✓ формувати знання на рівні новітніх досягнень концепції розвитку освіти і педагогіки, методології відповідних досліджень;
- ✓ формувати вміння аналізувати категоріальний апарат наукового дослідження, обирати та правильно використовувати методи науково-педагогічного дослідження;
- ✓ формувати здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;
- ✓ формувати м'які навички (системне і аналітичне мислення, комунікація).

План

1. Наука як форма суспільної свідомості.
2. Методологія та методика наукового дослідження.
3. Система методів науково-педагогічного дослідження.
4. Категоріальний апарат наукового дослідження.

Хід заняття

1. Організаційна частина.

2. Перевірка вихідного рівня знань (актуалізація опорних знань):

- Яка мета дослідницької діяльності вчителя початкової школи?
- Назвіть ознаки науки як специфічної діяльності.
- Схарактеризуйте основну мету та завдання науки.
- Які функції виконує наука в сучасному суспільстві?
- Що таке «науковий метод»?
- Назвіть сучасні загальнонаукові (теоретичні) методи досліджень.

- Назвіть сучасні емпіричні методи досліджень.
- Яка мета організації та проведення педагогічного експерименту?
- Схарактеризуйте завдання математичної статистики в науково-педагогічному дослідженні.
- Які поняття відносять до категоріального апарату наукового дослідження?

3. Організація практичної роботи студентів.

3.1. Обговорення результатів самостійної роботи студентів.

- Ознайомтеся з матеріалами на веб-сайті КЗ «ХГПА», які доречно використати в ході проведення науково-педагогічного дослідження (веб-сторінка: <https://biblhgpa.jimdofree.com/>). Підготуйте повідомлення з презентацією.
- Сформулюйте 8-10 порад на тему «Організація та проведення педагогічного експерименту».

3.2. Виконання вправ.

3.2.1. Групова робота.

Завдання 1. Надайте порівняльну характеристику методам наукового дослідження. Для цього заповніть таблицю 15.

Таблиця 15

Порівняльна характеристика методів наукового дослідження

№ з/п	Назва групи методів	Визначення	Мета використання	Приклади методів
1	Теоретичні методи			
2	Емпіричні методи			
3	Методи математичної статистики			

Завдання 2. У чому полягає суть проєктування педагогічного дослідження (на прикладі курсової роботи).

Завдання 3. Визначити чинники, що впливають на реалізацію вчителем Нової української школи інноваційної компетентності.

3.2.2. Індивідуальна робота.

Завдання 1. Розробити зміст курсової роботи майбутнього бакалавра на тему «Формування чесності у молодших школярів засобами творів В. Сухомлинського» у відповідності до вимог КЗ «ХГПА».

Завдання 2. Сформулювати мету дослідження, враховуючи його об'єкт та предмет:

об'єкт дослідження: організація формування оцінювання в початковій школі.

предмет дослідження: педагогічні умови використання портфоліо.

Завдання 3. За темою своєї курсової роботи оберіть теоретичні методи й обґрунтуйте доцільність їхнього застосування.

Завдання 4. Схарактеризувати вплив дослідницької діяльності вчителя початкової школи на якість освітнього процесу.

4. Підведення підсумків заняття.

Підведення підсумків роботи на занятті здійснюється з використанням методу «Рефлексивна мішень» (див. рис. 4).

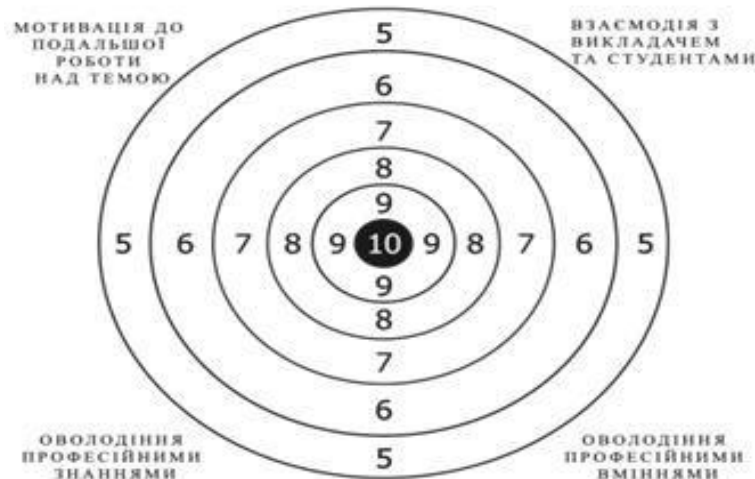

Рис. 4. Рефлексивна мішень.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

(заочна форма навчання)

Тема 1-4. Практичні аспекти організації та здійснення науково-педагогічного дослідження

Завдання:

- ✓ формувати мотивацію до здійснення науково-педагогічного дослідження у відповідності до сучасних вимог;
- ✓ формувати мотивацію до забезпечення академічної доброчесності в педагогічній діяльності;
- ✓ формувати дослідницькі уміння з метою реалізації практичних завдань;
- ✓ формувати здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- ✓ формувати здатність працювати у міжнародному контексті;

- ✓ формувати здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу;
- ✓ забезпечити досвід рефлепрактики у дослідницькій діяльності.

План

1. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження.
2. Навчально- та науково-дослідна робота студентів.
3. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.

8888 Хід заняття

1. Організаційна частина.

2. Перевірка вихідного рівня знань (актуалізація опорних знань):

- Що таке «академічна доброчесність»?
- Які види плагіату існують?
- В чому полягає значення формування основ академічної культури у молодших школярів?
- Які види навчально- та науково-дослідної роботи студентів передбачено в ході професійної підготовки?
- Назвіть українські пошукові системи наукової інформації.
- Назвіть закордонні пошукові системи наукової інформації.
- Назвіть етапи вивчення друкованих джерел інформації.
- Якими вміннями з пошуку, накопичення та обробки інформації володіє сучасний дослідник?

3. Організація практичної роботи студентів.

3.1. Обговорення результатів самостійної роботи студентів.

- Сформулюйте 8-10 порад на тему «Організація та проведення педагогічного експерименту».
- Користуючись додатковою навчальною літературою, схарактеризуйте методи педагогічного дослідження, які будуть використовуватися під час написання Вами курсової роботи, та їх призначення.

3.2. Виконання вправ.

3.2.1. Групова робота.

Завдання 1. Скласти для студентів «Поради щодо забезпечення академічної доброчесності у роботі з молодшими школярами».

Завдання 2. Користуючись різними пошуковими системами, складіть список із 5 джерел для написання тез доповіді на тему «Формування дослідницьких умінь у молодших школярів».

Завдання 3. Ознайомтеся з «Загальними положеннями та правилами складання бібліографічних посилань ДСТУ 8302:2015» (Режим доступу: <http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2018/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%208302%20%D0%>

[BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf](#) або на офіційному сайті КЗ «ХГПА»). Оформіть список джерел, який було підібрано в результаті виконання завдання 1 за вимогами офіційного документу.

3.2.2. Індивідуальна робота.

Завдання 1. Сформулюйте 5-7 порад для студентів «Написання реферату».

Завдання 2. Схарактеризуйте процедуру забезпечення академічної доброчесності при написанні курсової роботи.

Завдання 3. Розробіть зміст курсової роботи майбутнього бакалавра на тему «Формування основ академічної культури у молодших школярів засобами технології критичного мислення» у відповідності до вимог КЗ «ХГПА».

Завдання 4. За темою своєї курсової роботи оберіть теоретичні методи й обґрунтуйте доцільність їхнього застосування.

4. Підведення підсумків заняття.

Метод «Незакінчені речення»:

- *У ході роботи над темою я дізнався (дізналася) ... .*
- *У ході роботи над темою я зрозумів (зрозуміла) ... .*
- *У ході роботи над темою я навчився (навчилася) ... .*
- *Я, певною мірою, змінив (змінила) своє ставлення до ... .*
- *Для мене ознайомлення з цією темою було важливим, адже ... .*

2.4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів – це частина навчального процесу, запланована робота здобувачів освіти, що виконується за завданням викладача при його методичному керівництві. Самостійна робота студентів ґрунтується на творчій та самоорганізаційній діяльності. Студент, який володіє навичками самостійної роботи, активніше і глибше засвоює навчальний матеріал, виявляється краще підготовленим до творчої праці та подальшої самоосвіти.

Завдання самостійної роботи:

- ✓ сформувати внутрішню мотивацію до здійснення науково-дослідної діяльності у сфері освіти в умовах сучасних викликів;

- ✓ формувати академічну культуру в ході науково-дослідної діяльності.

- ✓ навчити студентів самостійно працювати з літературою, науковою інформацією, у стислій формі (реферат, тези, доповідь, есе) викласти ті чи інші положення;

- ✓ формувати готовність до безперервного пошуку нового, актуального наукового знання, до грамотного здійснення інформаційних процесів (пошуку, аналізу, зберігання, переробки);

- ✓ сформувати здатність до самостійного планування, організації та аналізу навчально-дослідної та науково-дослідної роботи.

Базова самостійна робота студентів включає:

- ✓ опрацювання лекційного матеріалу і рекомендованих джерел, ведення конспекту;

- ✓ вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;

- ✓ підбір, огляд літератури і електронних джерел інформації;

- ✓ підготовка доповідей і мультимедійних презентацій;

- ✓ підготовка до семінарських та практичних занять;

- ✓ підготовка до написання контрольних робіт, модульного контролю, інших форм поточного контролю;

- ✓ систематизація вивченого матеріалу перед підсумковим контролем.

Обсяг та зміст самостійної роботи студентів визначаються навчальним планом та робочою програмою вивчення освітнього компонента (див. табл. 16).

Зміст завдань для самостійної роботи студентів спрямований на поглиблення теоретичних знань та практичних умінь відповідно до змісту освітнього компонента, розвиток самостійного мислення, професійно-

значущих й творчих якостей, умінь щодо здобуття, обробки та аналізу наукової інформації та методичних джерел, мотивування на навчання упродовж життя.

Таблиця 16

**Розподіл самостійної роботи студентів
для денної та заочної форм навчання**

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (ДФН)	Кількість годин (ЗФН)
1	2	3	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Теоретичні аспекти науково-педагогічних досліджень			
1	Тема 1. Наука як форма суспільної свідомості.	4	6
2	Тема 2. Методологія та методика наукового дослідження.	5	6
3	Тема 3. Система методів науково-педагогічного дослідження.	5	6
4	Тема 4. Категоріальний апарат наукового дослідження.	4	7
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Практичні аспекти організації та здійснення науково-педагогічного дослідження			
5	Тема 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження.	5	7
6	Тема 6. Навчально- та науково-дослідна робота студентів.	5	10
7	Тема 7. Інформаційне забезпечення наукових досліджень.	6	8
Разом		34	50

Під час виконання самостійної роботи здобувачі вищої освіти навчаються застосовувати свої знання на практиці, аналізувати та знаходити правильні розв'язання завдань, що виникають у процесі професійної підготовки. Працюючи самостійно, студенти готуються до чергових аудиторних занять та до проведення науково-педагогічних досліджень.

Опрацьовуючи лекційний матеріал, користуючись додатковою літературою та конспектом, здобувачі освіти розвивають творче мислення і перетворюються з пасивних слухачів лекції в активних учасників творчого лекційного процесу.

Для ефективного виконання самостійної роботи студенти мають усвідомити її необхідність, мету й подальше значення для успішного навчання та здійснення професійної діяльності на інноваційних засадах.

Обов'язковими умовами успішного виконання самостійної роботи здобувачем вищої освіти є: вмотивованість; розуміння суті завдання, наявність знань про методику його виконання та особливості оформлення, терміни, форми і види контролю; планування та раціональна організація роботи; своєчасне надання консультативної допомоги з боку викладача.

Це сприятиме розвитку творчих здібностей студентів та перетворенню набутого ними суб'єктивного досвіду, формуванню у них цілеспрямованості, відповідальності, наполегливості, дисциплінованості та академічної культури, виробленню власної точки зору на питання, що вивчаються.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Наука як форма суспільної свідомості

Таблиця 17

№ з/п	Завдання для самостійної роботи	Вказівки до виконання
1	Складіть словник основних понять у межах теми: наука, наукознавство, пізнання, методологія, закон, метод дослідження, класифікації наук, функції науки, критерії науковості, наукова революція.	Письмове виконання завдання у вигляді презентації.
2	Користуючись додатковою навчальною літературою, дайте характеристику понять: наукова ідея, гіпотеза, теорія, закон, концепція, факт, поняття, категорія, принципи, аксіома.	Письмове виконання завдання у вигляді таблиці.
3	Підготуйте доповідь на одну з тем: 1. Наука як форма спільної свідомості. 2. Основні закономірності розвитку науки. 3. Характеристика наукових революцій. 4. Особливості наукових досліджень. 5. Європейський дослідницький простір: освітня галузь.	Письмове виконання завдання у вигляді доповіді.
4	Доберіть 5-7 прикладів із творчого життя відомих українських учених та їх вислови щодо наукової діяльності. Сформулюйте висновки.	Письмове виконання завдання у вигляді тез.
5	Складіть стислий конспект на тему «Інноваційна компетентність учителя початкових класів», використовуючи джерело: Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736-20. URL :https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text (дата звернення: 28.01.2023).	Письмове виконання завдання у вигляді конспекту.

Тема 2. Методологія та методика наукового дослідження

Таблиця 18

№ з/п	Завдання для самостійної роботи	Вказівки до виконання
1	Складіть опорну схему «Наукове дослідження», відобразіть взаємозв'язок між основними категоріями наукового дослідження.	Письмове виконання завдання у вигляді схеми.
2	Складіть термінологічний словник за темою «Характеристика наукового дослідження».	Письмове виконання завдання у вигляді таблиці.
3	Напишіть есе на одну з тем: 1. Наукове дослідження – вектор розвитку сучасної початкової освіти. 2. Науково-педагогічне дослідження – простір розвитку його учасників.	Письмове виконання завдання у вигляді есе (структура есе подана у Додатку В).
4	Складіть поради на тему «Раціональний режим роботи педагога-дослідника та організація його робочого місця».	Письмове виконання завдання у вигляді тез.
5	Ознайомтеся з матеріалами на веб-сайті КЗ «ХГПА», які доречно використати в ході проведення науково-педагогічного дослідження (веб-сторінка: https://biblhgpa.jimdofree.com/). Підготуйте повідомлення з презентацією.	Письмове виконання завдання у вигляді доповіді з презентацією (10-15 слайдів).
6	Доведіть, що діяльність сучасного вчителя є багатогранною та передбачає використання та здійснення наукових розвідок. Сформулюйте висновки.	Письмове виконання завдання у вигляді тез.

Тема 3. Система методів науково-педагогічного дослідження

Таблиця 19

№ з/п	Завдання для самостійної роботи	Вказівки до виконання
1	Складіть схему, відобразивши в ній класифікації науково-педагогічних методів та розкрийте їхню сутність.	Письмове виконання завдання у вигляді схеми.
2	Підготуйте доповідь «Опитування у сучасних педагогічних дослідженнях».	Письмове виконання завдання у вигляді доповіді.
3	Сформулюйте 8-10 порад на тему «Організація та проведення педагогічного експерименту».	Письмове виконання завдання у вигляді тез.
4	Практично реалізуйте метод тестування (5-10 осіб), використовуючи 2 типи тестів (за вибором). Оформіть результати тестування згідно вимог інструкції (письмово).	Письмове виконання завдання у вигляді аналізу результатів тестування.
5	Користуючись додатковою навчальною літературою, схарактеризуйте методи педагогічного дослідження, які будуть використовуватися під час написання Вами курсової роботи, та їх призначення.	Письмове виконання завдання у вигляді тез.
6	У ході практики «Пробні заняття і уроки у ЗЗСО» здійсніть самоспостереження та зафіксуйте труднощі організації та проведення бесіди як методу науково-педагогічного дослідження. Визначте шляхи професійного самовдосконалення щодо їх подолання.	Письмове виконання завдання у вигляді тез.
7	Доведіть необхідність урахування вікових особливостей здобувачів освіти під час вибору та використання соціологічних методів дослідження.	Письмове виконання завдання у вигляді тез
8	Розробіть анкету відповідно до теми курсової роботи для збору інформації, необхідної для розв'язання проблеми дослідження. Доведіть доцільність її використання.	Анкета.

Тема 4. Категоріальний апарат наукового дослідження

Таблиця 20

№ з/п	Завдання для самостійної роботи	Вказівки до виконання
1	Складіть інтелект-карту понятійно-категоріальної основи наукового дослідження (актуальність, проблематика, об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна, практична значущість).	Схематичне виконання завдання у вигляді інтелект-карти.
2	Висловіть точку зору щодо міркування В. Сухомлинського: «Майстром педагогічної праці найшвидше стає той, хто відчув у собі дослідника».	Усне виконання завдання.
3	Складіть схему «Етапи наукового дослідження». Сформулюйте висновки.	Письмове виконання завдання у вигляді схеми.
4	Підготуйте повідомлення «Композиційна структура і технічне оформлення курсової роботи».	Письмове виконання завдання у вигляді доповіді з презентацією (10-15 слайдів).
5	Розробіть зміст курсової роботи майбутнього бакалавра на тему «Формування основ академічної культури у молодших школярів засобами технології критичного мислення» у відповідності до вимог КЗ «ХГПА».	Письмове виконання роботи у вигляді конспекту.
6	Тема курсової роботи «Формування м'яких навичок у здобувачів початкової освіти в ході уроків». Обґрунтуйте актуальність теми курсової роботи, виходячи із стану дослідження відповідної проблематики. Сформулюйте об'єкт та предмет дослідження.	Письмове виконання завдання у вигляді конспекту.

Тема 5. Академічна доброчесність як механізм забезпечення якості науково-педагогічного дослідження

Таблиця 21

№ з/п	Завдання для самостійної роботи	Вказівки до виконання
1	Складіть словник основних понять теми: академічна доброчесність, імплементація академічної доброчесності, принципи академічної доброчесності, види порушень академічної доброчесності, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, необ'єктивне оцінювання, помилки, цитування, академічна відповідальність, академічна етика, морально-етичні цінності дослідника.	Письмове виконання завдання у вигляді таблиці.
2	Проаналізуйте сайт КЗ «ХГПА» з проблематики нормативно-правового забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності в Академії. Сформулюйте висновки.	Письмове виконання завдання у вигляді повідомлення.
3	Підготуйте повідомлення на тему «Специфіка дотримання студентами академічної доброчесності в ході дистанційного навчання».	Письмове виконання завдання у вигляді повідомлення з презентацією (10-15 слайдів).
4	Сформулюйте способи ефективної боротьби з плагіатом у вчительському професійному середовищі. Складіть інструкцію з уникнення плагіату.	Виконання завдання у вигляді доповіді.
5	Доберіть інфографіку для здобувачів загальної середньої освіти «Зрозуміло про академічну доброчесність».	Письмове виконання завдання у вигляді доповіді з презентацією (10-15 слайдів).
6	Розробіть тематику заходів для молодших школярів із питань академічної доброчесності.	Письмове виконання завдання у вигляді повідомлення.
7	Проаналізуйте власний рівень готовності до навчання молодших школярів щодо дотримання академічної доброчесності в умовах дистанційного навчання.	Письмова робота у вигляді есе.

Тема 6. Навчально- та науково-дослідна робота студентів

Таблиця 22

№ з/п	Завдання для самостійної роботи	Вказівки до виконання
1	Складіть словник понять: навчально-дослідна робота, завдання навчально-дослідної роботи, реферат, реферативний огляд, композиція реферату, курсова робота, види та форми науково-дослідної роботи студентів, доповідь, наукова доповідь, тези, наукова стаття.	Письмове виконання завдання у вигляді таблиці.
2	Користуючись додатковою навчальною літературою, визначте у чому полягає розрізнення навчально-дослідної та науково-дослідної роботи студентів, які ознаки науково-дослідної роботи студентів, які напрями її організації. Сформулюйте висновки.	Письмове виконання завдання у вигляді конспекту.
3	Складіть 3 схеми: структура доповіді, тез, статті. Сформулюйте висновки.	Схематичне виконання завдання (3 рисунки).
4	Розробіть перелік показників для оцінювання рівня наукової доповіді. Сформулюйте висновки.	Письмове виконання завдання.
5	На основі контент-аналізу науково-теоретичної та науково-методичної літератури підготуйте реферат із оформленням його структурних елементів: титульний аркуш, зміст, вступ, основну частину, висновки, список використаних джерел згідно з вимогами ДСТУ-2015. Тема реферату «Створення безпечного освітнього середовища в першому класі».	Письмове виконання завдання у вигляді реферату. Джерела необхідно оформити у відповідності до Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».
6	Розробіть тематику роботи наукового гуртка педагогічного спрямування на один семестр. Обґрунтуйте доцільність кожного заходу.	Письмове виконання завдання.

Тема 7. Інформаційне забезпечення наукових досліджень

Таблиця 23

№ з/п	Завдання для самостійної роботи	Вказівки до виконання
1	Складіть схему «Джерела та носії наукової інформації».	Письмове виконання завдання у вигляді схеми.
2	Складіть словник основних понять: наукова інформація, властивості наукової інформації, функції наукової інформації, первинна та вторинна інформація, інформаційна культура, інформаційне середовище, друковані джерела інформації, аналіз інформації, пошукові системи наукової інформації, бібліографічний опис.	Письмове виконання завдання у вигляді таблиці.
3	Проаналізуйте структуру та зміст анотації до статті (Беляєв С.Б., Толмачова І.М., Єрмоменко О.А. Реалізація академічної доброчесності в роботі зі здобувачами освітнього ступеня магістра. <i>Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи.</i> 2022. Вип. № 89. С. 16-21).	Письмове виконання завдання.
4	Складіть правила оформлення бібліографічного опису списку джерел у статті.	Письмове виконання завдання у вигляді тез.
5	Підготуйте повідомлення на одну з тем: 5. Техніка збирання та систематизації ілюстративних та зображувальних матеріалів. 6. Пошук наукової інформації у мережі Інтернет. 7. Огляд сучасних пошукових систем для науковців. 8. Вимоги до оформлення списку використаних джерел.	Письмове виконання завдання у вигляді повідомлення із презентацією (10-15 слайдів).
6	Сформулюйте 8-10 порад на тему «Оформлення списку джерел до наукової роботи».	Письмове виконання завдання у вигляді тез.

2.5. КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУТИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Важливою складовою процесу навчально-професійної підготовки є діагностика, контроль й оцінювання здобутих компетентностей майбутніх фахівців. Контрольно-оцінювальні заходи в межах освітнього компоненту «Методологія та методи наукових досліджень» здійснюються у відповідності до «Порядку оцінювання здобутих компетентностей здобувачів вищої освіти відповідно до вимог до кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу», прийнятого у КОМУНАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ «ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ.

Мета контролю – визначення рівня сформованості у здобувачів вищої освіти комплексу компетентностей, рівня засвоєння ними теоретичних основ освітнього компоненту та практичних умінь щодо навчально-дослідної діяльності в освітянській галузі в умовах сучасних викликів.

Завдання контролю – визначення рівня теоретичної й практичної підготовки майбутніх фахівців, рівня сформованості вмінь і навичок використовувати теоретичні знання у майбутній професійній діяльності.

В процесі контролю здобутих компетентностей здобувачів вищої освіти з освітнього компоненту особливу увагу приділено як інформативному аспекту знань, так і намаганням спонукати майбутніх фахівців творчо мислити, глибоко та різнобічно аналізувати науково-педагогічні явища з сучасних методологічних позицій, формувати у них критичне мислення, потребу в постійній самоосвіті та побудові індивідуальної освітньої траєкторії.

Контроль дає можливість викладачеві своєчасно та об'єктивно отримувати інформацію про результати навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців та вносити необхідні корективи в освітній процес, стимулювати інтерес, самостійність, творчість майбутніх магістрів, сприяти формуванню у них професійно значущих мотивів учіння та становленню професійної спрямованості мислення.

Оцінювання здобутих компетентностей майбутніх фахівців здійснюється відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу.

Об'єктом оцінювання здобутих компетентностей студентів є програмний матеріал освітнього компоненту різного характеру і рівня складності, засвоєння якого відповідно перевіряється під час різних видів та форм контролю.

Критерії оцінювання завдань самостійної роботи
(денна форма навчання)

Таблиця 24

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1	Повний обсяг виконання	3
2	Якість виконання	3
3	Самостійність виконання	3
4	Поєднання теорії з практикою	3
5	Логіка та структура викладу	3
6	Аргументація власного погляду на аналіз питання	8
7	Презентація результатів	7
Разом		30

Критерії оцінювання завдань самостійної роботи
(заочна форма навчання)

Таблиця 25

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1	Повний обсяг виконання	5
2	Якість виконання	5
3	Самостійність виконання	5
4	Поєднання теорії з практикою	5
5	Логіка та структура викладу	5
6	Аргументація власного погляду на аналіз питання	10
7	Презентація результатів	10
Разом		45

Форми контролю

Оцінювання здобутих компетентностей студентів здійснюється відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу. Форми контролю: поточний, підсумковий модульний, семестровий підсумковий (Залік). Оцінюються усні й письмові відповіді, доповіді, тести, контрольні роботи, практичні завдання, презентації, реферати, самостійна робота, залік відповідно до внутрішнього Порядку оцінювання здобутих компетентностей здобувачів освіти.

Форми поточного контролю: усне опитування, перевірка практичних та семінарських завдань, контрольні роботи, тести, перевірка завдань для самостійної роботи тощо.

Форма підсумкового контролю: залік.

При проведенні семестрового контролю у формі Заліку підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного контролю та підсумкового контрольного заходу. У цьому випадку результати як поточного так і підсумкового контролю оцінюються за 100-бальною шкалою кожен з ваговими коефіцієнтами відповідно 0,6 та 0,4.

Щоб успішно підготуватись до контролю та оцінювання здобутих компетентностей, здобувачам вищої освіти необхідно усвідомлено, систематично та наполегливо працювати над засвоєнням матеріалу протягом усього семестру.

Задля більшої ефективності процесу безпосередньої підготовки до контрольних заходів, студентам необхідно продемонструвати значні інтелектуальні зусилля та наполегливість, що вимагає певного алгоритму дій. Насамперед, необхідно ознайомитися з питаннями, які виносять на поточний, підсумковий, модульний або семестровий підсумковий (залік) контроль. На цій основі варто скласти план повторення й систематизації навчального матеріалу та залишити час для повторного узагальнення. В процесі підготовки доречно спланувати свій час, опрацювати матеріал навчальних посібників із освітнього компоненту, конспекти лекцій, рекомендовану літературу та додаткові матеріали. Ключові положення певної теми (визначення, правила, закони, закономірності, принципи, та інше) після глибокого усвідомлення їхнього змісту доцільно завчити. Слід поетапно повторювати матеріал, рухаючись від однієї теми до іншої. Важливо встановлювати внутріпредметні зв'язки. Після повторення та систематизації всього навчального матеріалу, необхідно передивитись його ще раз та перевірити, як засвоєна логіка розкриття кожної теми, як зафіксовані в пам'яті основні факти та події, ілюстративний матеріал, таблиці, чим і як можна доповнити певні питання.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

Тестові завдання

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ТЕМА 1. НАУКА ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

1. Наукове пізнання – це:

- А) властивість предмета та відбиття результатів у системі абстракцій;
- Б) дослідження, для якого характерні свої особливі цілі й задачі, методи отримання й перевірки нових знань;
- В) сума здобутих знань.

2. Сутність практично-дієвої функції науки:

- А) розвиток культури, гуманізація процесу виховання та формування нового покоління;
- Б) задоволення потреб людей у пізнанні законів природи, суспільства і мислення;
- В) постійне вдосконалення виробництва і системи суспільних відносин.

3. Основна мета науки:

- А) опис, пояснення і передбачення процесів та явищ об'єктивної дійсності, які виступають предметом її вивчення, з метою використання їх у практичній діяльності людства;
- Б) розкриття внутрішньої природи, сутності об'єкта;
- В) дослідження й розуміння законів, закономірностей й тенденцій її

4. Наука як система знань має специфічну структуру, яка включає ряд елементів (оберіть необхідне):

- А) наукова ідея;
- Б) гіпотеза;
- В) теорія;
- Г) аксіома;
- Д) закон;
- Е) судження;

- Ж) факт;
- К) результат;
- Л) критерій;
- М) категорія.

5. Науково обґрунтоване припущення, яке висувається для пояснення якого-небудь процесу, що після перевірки може виявитися істинним або неправильним – це:

- А) концепція;
- Б) теорія;
- В) гіпотеза.

ТЕМА 2. ОСНОВИ МЕТОДОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Методологія наукового дослідження – це:

А) сфера людської діяльності, основною функцією якої є відкриття, вивчення й теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність з метою їх практичного застосування;

Б) форма думки, виражена в узагальненій формі, яка визначає суттєві й необхідні ознаки предметів та явищ, їх взаємозв'язки;

В) вчення про структуру, логічну організацію, методи і засоби наукової діяльності.

2. Методика наукового дослідження – це:

А) сукупність прийомів, які включають техніку та послідовність дослідження;

Б) зміст навчально-виховного процесу;

В) короткий виклад сучасних наукових даних.

3. Основні рівні дослідження:

А) теоретичний, практичний;

Б) емпіричний, теоретичний, методологічний;

В) емпіричний, теоретичний, практичний, методологічний.

4. Методологія науки може бути:

А) загальною і частковою;

Б) цілісною та об'єктивною;

В) первинною та вторинною.

5. Назвіть основні методологічні принципи (оберіть правильні):

А) принцип діяльності;

Б) принцип об'єктивності;

- В) принцип особистісного підходу;
  - Г) принцип науковості;
  - Д) принцип адаптивності;
  - Ж) принцип розвитку та взаємодії;
  - З) принцип відносності;
  - К) принцип культурологічності;
  - Л) принцип цілісності;
  - М) принцип практичності.
- функціонування та розвитку.

6. Під методологічною основою дослідження слід розуміти:

- А) систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах;
- Б) основні, вихідні положення, на яких базується наукове дослідження;
- В) наукове пояснення розвитку складних систем.

ТЕМА 3. СИСТЕМА МЕТОДІВ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Метод у галузі науки – це:

- А) шлях пізнання;
- Б) спосіб пізнання об'єктивної дійсності;
- В) вид людської діяльності.

2. Метод збору первісних даних на основі вербальної комунікації:

- А) опитування;
- Б) бесіда;
- В) інтерв'ю.

3. Група методів емпіричного дослідження містить такі методи:

- А) аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія;
- Б) аксіоматичний, гіпотетичний, формалізація, абстрагування;
- В) спостереження, опис, порівняння, вимірювання, експеримент.

4. Група загальнологічних методів включають такі методи:

- А) аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія;
- Б) аксіоматичний, гіпотетичний, формалізація, абстрагування, ранжирування, узагальнення, історичний, метод системного аналізу;
- В) спостереження, опис, порівняння, вимірювання, експеримент.

5. Група методів теоретичного дослідження складається з методів:

- А) аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії;
- Б) аксіоматичного, гіпотетичного, формалізації, абстрагування, ранжирування, узагальнення, історичного, методу системного аналізу;

В) спостереження, опису, порівняння, вимірювання, експерименту.

6. Вид експерименту, на меті якого довести, завдяки яким факторам можна досягти необхідних результатів освітнього процесу – це:

- А) природний;
- Б) констатувальний;
- В) формувальний.

ТЕМА 4. КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Наукове дослідження необхідно розпочинати з:

- А) вибору об'єкта дослідження;
- Б) планування етапів виконання наукового дослідження;
- В) аналізу стану досліджуваної проблеми.

2. Проблема в науці – це:

- А) важлива логічна форма розвитку наукового знання;
- Б) необхідність запланованого дослідження для розвитку науки;
- В) суперечлива ситуація, котра вимагає свого вирішення.

3. Наукове припущення, яке висувається для пояснення певних фактів, явищ і процесів, і яке необхідно підтвердити чи заперечити - це:

- А) Концепція дослідження;
- Б) Гіпотеза дослідження;
- В) Методика дослідження.

4. Певною моделлю досліджуваної реальності, яка містить у собі проблемну ситуацію, що гносеологічно характеризується пізнавальною проблемою є:*

- А) об'єкт дослідження;
- Б) теоретичні засади дослідження;
- В) предмет дослідження;

5. Положення наукового дослідження, котрі сприяють подальшому розвитку науки або окремих її напрямів - це:

- А) практична значущість дослідження;
- Б) теоретичні засади дослідження;
- В) наукова новизна дослідження.

6. Наявності вперше сформульованих і змістовно обґрунтованих теоретичних положень, методичних рекомендацій, які впроваджені в практику і суттєво впливають на досягнення нових результатів відповідає:

- А) практичній значущості дослідження;
- Б) теоретичним засадам дослідження;
- В) науковій новизні дослідження.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ТЕМА 5. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Академічна доброчесність – це:

А) оприлюднення наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження, відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства

Б) сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності

В) готовність і здатність особистості свідомо, неухильно орієнтуватись у своїх діях та поведінці на принципи добра й справедливості

2. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» правил та принципів академічної доброчесності повинні дотримуватися...

А) адміністрація закладу освіти;

Б) науково-педагогічні працівники;

В) студенти;

Г) усі учасники освітнього процесу.

3. Приписування собі результатів, отриманих іншими особами – це:

А) порушення авторського права;

Б) академічний плагіат;

В) фальсифікація.

4. Кризу академічної доброчесності в Україні спричинила саме загальна криза суспільства, що характеризується толерантністю до правового нігілізму, корупції, численних порушень законодавства та етичних норм:

А) так;

Б) ні.

5. Оберіть варіант відповіді, що не має відношення до наступного твердження: дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

А) самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;

Б) об'єктивне оцінювання результатів навчання;

В) посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

6. Формування культури академічної доброчесності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи набуває ефективності, якщо будуть реалізовані такі педагогічні умови (оберіть правильні):

А) збагачення змісту уроків мовно-літературної галузі спеціальними вправами та завданнями з письмового переказу;

Б) формування в процесі отримання освіти і наукової діяльності;

В) виховання цінностей академічної доброчесності;

Г) створення доброчесного академічного середовища школи;

Д) побудова певної моделі поведінки.

ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО- ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Робота, що виконується у відведений розкладом занять навчальний час за спеціальним завданням в обов'язковому порядку кожним студентом під керівництвом викладача-наукового керівника:

А) науково-дослідна;

Б) навчально-дослідна;

В) наукова.

2. У процесі виконання завдань магістерської роботи студентом використано ..., що є елементами, які становлять основу наукового знання та відображають об'єктивні властивості явищ і процесів:

А) тези доповіді;

Б) реферати;

В) наукові статті;

Г) наукові факти.

3. Доповідь на певну тему, що передбачає огляд відповідних літературних та інших джерел; виклад змісту наукової роботи, книжки, статті – це:

А) реферат;

Б) есе;

В) тези.

4. Закріплення, поглиблення та узагальнення знань отриманих студентом в даній галузі, прищеплення елементів наукового дослідження в процесі самостійної роботи над конкретною темою – це мета:

А) реферату;

- Б) курсової роботи;
- В) кваліфікаційної магістерської роботи.

5. Нові знання, отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи - це:

- А) наукова стаття;
- Б) науковий результат;
- В) наукове пізнання.

6. Офіційна форма оформлення результатів наукової роботи, що виконується у вигляді докладного опису передумов, завдань, методики, змісту, ходу й результатів пошукової роботи - це:

- А) науковий звіт;
- Б) доповідь;
- В) тези.

ТЕМА 7. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ПОШУК, НАКОПИЧЕННЯ, ОБРОБКА ІНФОРМАЦІЇ

1. ... – це літературно оформлена праця, де всебічно висвітлюють певне питання в науково-популярній формі.

- А) анотація;
- Б) брошура;
- В) довідник;
- Г) методична розробка.

2. Укажіть первинні джерела інформації:

- А) довідники;
- Б) огляди;
- В) монографії;
- Г) анотації.

3. Сукупність бібліографічних відомостей про цитований або згадуваний у тексті наукової чи навчальної роботи документ – це:

- А) бібліографічний опис;
- Б) зона бібліографічного опису;
- В) бібліографічне посилання;
- Г) список посилань;
- Д) усі відповіді правильні.

4. Укажіть первинні джерела інформації:

- А) довідники;
- Б) дисертації;

- В) реферати;
- Г) анотації.

5. У якому рядку зазначені вторинні джерела інформації, що їх використовують у педагогічних дослідженнях?

- А) анотації; методичні розробки; бібліографічні покажчики; журнали;
- Б) наукові статті; монографії; дисертації; магістерські роботи; часописи;
- В) монографії; підручники; дисертації; довідники; тези доповідей;
- Г) довідники; огляди; реферати; анотації; методичні розробки; брошури.

6. Загальнодержавна технологічна платформа, яка забезпечує для наукових періодичних видань України процеси редакційного опрацювання, публікації, після публікаційної підтримки.

- А) Національний репозитарій;
- Б) Наукова періодика України;
- В) ElibUkr.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Тест 1

1. Яке з перелічених понять включає як діяльність, спрямовану на здобуття нових знань, так і її результат – суму здобутих знань, що є основою наукового розуміння світу:

- А) наука;
- Б) наукове пізнання;
- В) наукове знання.

2. Які функції виконує наука в сучасному суспільстві?

- А) теоретичну та практичну;
- Б) пояснювальну, узагальнювальну, прогностичну;
- В) пізнавальну, культурно-виховну, практично-дієву.

3. Одним з елементів структури науки є інтуїтивне пояснення явищ без проміжної аргументації, без осмислення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робляться висновки – це:

- А) теорія;
- Б) наукова ідея;

В) факт.

4. Під методологічною основою дослідження слід розуміти:

А) основні, вихідні положення, на яких базується наукове дослідження;

Б) всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, які вивчаються;

В) сукупність прийомів, які включають техніку та послідовність дослідження.

5. Види методології:

А) загальна і часткова методологія;

Б) структурна та логічна методологія;

В) системна й діяльнісна.

6. Підхід, який дозволяє вивчати явища з точки зору виявлення їх можливостей задовольняти потреби людини, розв'язувати завдання гуманізації суспільства – це:

А) системний;

Б) антропологічний;

В) аксіологічний.

7. За ступенем загальності та сфери дії методи наукового пізнання можуть бути поділені на 3 основні групи:

А) універсальні, природні, лабораторні;

Б) теоретичні, емпіричні, загальнологічні;

В) загально-філософські; загальнонаукові; конкретно-наукові.

8. Виведення одиничного, частки з будь-якого загального положення; рух думки (пізнання) від загальних тверджень до тверджень про окремі предмети або явища – це:

А) індукція

Б) дедукція

В) аналогія

9. До основних методів емпіричного дослідження відносяться такі методи:

А) аксіоматичний, гіпотетичний, формалізація, абстрагування, ранжирування, узагальнення, історичний, метод системного аналізу;

Б) спостереження, опис, порівняння, вимірювання, експеримент;

В) аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія.

10. Наукове припущення, яке висувається для пояснення певних фактів, явищ і процесів, і яке необхідно підтвердити чи заперечити – це:

А) мета;

Б) концепція;

В) гіпотеза.

11. Встановіть правильну послідовність визначення завдань дослідження:

- 1) експериментальна перевірка запропонованої системи заходів;
- 2) експериментальне вивчення практики вирішення проблеми, виявлення її типового стану, недоліків, причин, передового досвіду;
- 3) обґрунтування системи заходів, необхідних для вирішення даної проблеми;
- 4) розробка методичних рекомендацій для тих, хто буде використовувати результати дослідження на практиці;
- 5) вирішення певних теоретичних питань.

Правильна послідовність така:

- А) 5, 2, 3, 1, 4;
- Б) 5, 4, 1, 3, 2;
- В) 2, 5, 3, 1, 4.

12. Певна модель досліджуваної реальності, яка містить у собі проблемну ситуацію, що гносеологічно характеризується пізнавальною проблемою – це:

- А) актуальність;
- Б) об'єкт;
- В) предмет.

13. Метод опитування, націлений на виявлення міжособистісних відносин шляхом фіксації взаємних почуттів симпатії і неприязні серед членів групи – це:

- А) методи інтерв'ю;
- Б) метод бесіди;
- В) соціометричний метод.

14. Статистичний метод, що дозволяє здійснити розміщення зібраних фактів у певній послідовності, визначення місця в цьому ряду досліджуваних об'єктів – це:

- А) ранжування;
- Б) шкалування;
- В) реєстрація.

15. Складіть пам'ятку стосовно роботи над науково-педагогічним дослідженням.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Тест 2

1. Академічна доброчесність – це:

А) оприлюднення наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження, відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства;

Б) сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової діяльності;

В) готовність і здатність особистості свідомо, неухильно орієнтуватись у своїх діях та поведінці на принципи добра й справедливості.

2. Приписування собі результатів, отриманих іншими особами – це:

А) порушення авторського права;

Б) фальсифікація;

В) академічний плагіат.

3. Оберіть варіант відповіді, що не має відношення до наступного твердження: Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

А) самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;

Б) об'єктивне оцінювання результатів навчання;

В) посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

4. Оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів – це:

А) академічний плагіат;

Б) фабрикація;

В) самоплагіат.

5. Офіційна форма оформлення результатів наукової роботи. Виконується у вигляді докладного опису передумов, завдань, методики, змісту, ходу й результатів пошукової роботи – це:

А) науковий звіт;

Б) аналітична записка;

В) інформаційна записка.

6. Опис змісту основних ідей дослідження у наступній послідовності: актуальність проблеми; стан розробки проблеми в науці і практиці; основна ідея, положення, висновки дослідження; основні результати та їх практичне значення, відповідає одному з нижче наведених видів викладу наукового результату:

- А) стаття;
- Б) тези;
- В) рецензія.

7. Критерій новизни включає два типи: теоретичну й практичну новизну.

- А) так;
- Б) ні.

8. Робота студентів, що передбачає написання рефератів на основі добору і вивчення джерел наукової літератури; підготовку і захист курсових, кваліфікаційних робіт, пов'язаних з проблематикою наукових досліджень випускових кафедр ЗВО – це:

- А) науково-дослідна;
- Б) навчально-дослідна.

9. Нові знання, отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи – це:

- А) наукова стаття;
- Б) науковий результат;
- В) наукове пізнання.

10. Робота, що містить такі структурні частини як: титульна сторінка; анотація українською та англійською мовами; зміст роботи; перелік умовних позначень (за необхідності); вступ; розділи, підрозділи основної частини, висновки до кожного розділу; загальні висновки; список використаних джерел; додатки, називається:

- А) кваліфікаційна магістерська робота;
- Б) курсова робота;
- В) реферат.

11. Одна із форм оприлюднення результатів наукового дослідження, розгорнутий виклад певної наукової теми, проблеми чи питання – це:

- А) стаття;
- Б) тези;
- В) наукова доповідь.

12. Результат аналітичної обробки та публікації інформації з теми дослідження (це опубліковані документи, огляд інформації з теми).

- А) первинна інформація;
- Б) вторинна інформація.

13. Оформити запропоноване джерело за правилами стандарту оформлення списку бібліографічних посилань ДСТУ 8302:2015:

Оліяр М. П., Русин Г. А., Червінська І. Б. Основи науково-педагогічних досліджень (модульно-рейтинговий підхід): навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / М. П. Оліяр, Г. А. Русин, І. Б. Червінська. - Івано-Франківськ: НАІР. - 2013. – 214 с.

---

14. Оформити запропоноване джерело за правилами стандарту оформлення списку бібліографічних посилань ДСТУ 8302:2015:

Постанова Президії НАН України № 187 від 25.12.2013 р. Концепція розвитку Національної Академії наук України на 2014– 2023 роки: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0187550-13#Text>

---

15. Оформити запропоноване джерело за правилами стандарту оформлення списку бібліографічних посилань ДСТУ 8302:2015:

Андрій Колесніков, Академічна доброчесність в українському освітньо-науковому просторі: проблеми та соціальні загрози // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. - 2019. - Вип. 24. – С. 122-128. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38304/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf>

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

(залік)

1. Загальна характеристика освітнього компонента.
2. Наука як форма суспільної свідомості.
3. Мета науки, її завдання та функції.
4. Поняття, що характеризують науку.
5. . Суть та особливості наукових революцій.
6. Методологія наукового дослідження.
7. Основні тенденції сучасної науки.
8. Наукове дослідження як форма розвитку науки.
9. Зв'язок досліджень із методологією.
10. Рівні дослідження.
11. Характеристика етапів наукового дослідження.
12. Вибір теми наукового дослідження.
13. Актуальність та новизна наукового дослідження.
14. Мета та завдання дослідження.
15. Гіпотеза наукового дослідження.
16. Накопичення матеріалів наукового дослідження.
17. Опрацювання результатів наукового дослідження.
18. Теоретичний аналіз результатів наукового дослідження.
19. Оформлення результатів наукового дослідження.
20. Впровадження результатів наукового дослідження.
21. Загальна характеристика науково-педагогічного дослідження.
22. Етапи науково-педагогічного дослідження.
23. Характеристика науково-педагогічного дослідження.
24. Науковий метод.
25. Класифікація наукових методів.
26. Загальнонаукові методи.
27. Педагогічне спостереження.
28. Педагогічний експеримент.
29. Вивчення документів.
30. Опитування як метод дослідження.
31. Бесіда як метод дослідження.
32. Анкетування як метод дослідження.
33. Соціометричний метод.
34. Реєстрація, ранжування, шкалування як методи дослідження.
35. Математична статистика у дослідженнях.

36. Поняття академічної доброчесності.
37. Законодавство України про академічну доброчесність.
38. Нормативне забезпечення академічної доброчесності у КЗ «ХГПА».
39. Дотримання академічної доброчесності студентами.
40. Види порушень академічної доброчесності.
41. Види академічної відповідальності.
42. Забезпечення академічної доброчесності у школі першого ступеня.
43. Реферат.
44. Курсова робота та її структура.
45. Оформлення курсової роботи.
46. захист курсової роботи.
47. Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.
48. Наукова доповідь.
49. Тези.
50. Наукова стаття.
51. Поняття про наукову інформацію. Джерела інформації та їх використання у науковому дослідженні.
52. Пошукові системи наукової інформації.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Нормативні та допоміжні документи

(закони, постанови, рішення, положення, стратегії, стандарти тощо)

1. Державна національна програма «Освіта : Україна XXI ст.». Київ, 1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення: 09.01.2023).
2. Державний стандарт початкової освіти. : затв. Постановою Каб. мін. України від 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.01.2023).
3. Етичний кодекс ученого України. URL: <https://www.znu.edu.ua/etychnyj-kodexuchenogo-Ukrajiny.pdf> (дата звернення: 10.01.2023).
4. Кодекс академічної доброчесності Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. URL: http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/kodeks_acad.pdf (дата звернення: 11.01.2023)
5. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня за галуззю знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальність 013 Початкова освіта : затв. рішенням Вченої ради Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради від 15.06.2022 р. протокол № 11. URL : <http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/opp/2022/bacalavr/pochatkova.pdf> (дата звернення: 04.01.2023).
6. Положення про дистанційне навчання: Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 (редакція від 16.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 12.01.2023)
7. Положення про дистанційне навчання: затв. рішенням Вченої ради Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради від 22.04.2020 р. протокол № 10. URL : <http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/dystancyjne.pdf> (дата звернення: 04.08.2022).
8. Положення про наукове товариство здобувачів освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. URL: <http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/ntzo.pdf> (дата звернення: 11.01.2023).

9. Положення про порядок перевірки наукових, навчально-методичних, дисертаційних, магістерських та інших робіт на наявність плагиату : затв. на засіданні наук.-метод. ради Комунал. закл. «Харків.гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради від 30.08.2018. Харків: ХГПА, 2018. 22 с. URL : <http://surl.li/ebbwj> (дата звернення: 05.01.2023).

10. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : Наказ Мінекономіки № 2736 від 23.12.2020 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/78704/ (дата звернення: 04.02.2023).

11. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Редакція від 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 11.01.2023).

12. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> (дата звернення: 11.01.2023).

13. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (редакція від 20.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 10.01.2023).

14. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11. 2015 р. № 848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 10.01.2023).

15. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347. *Нормативно-правове забезпечення освіти* : у 4 ч. Харків: Основа, 2004. Ч. 1. С. 3–24.

16. Про освіту: закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws / card /2145-19> (дата звернення: 09.01.2023).

17. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 013 Початкова освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.03.2021 р. № 357. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/013-Pochatk.osvita-bakalavr.28.07.pdf> (дата звернення: 10.01.2023).

18. Стратегія розвитку Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради до 2025 р. : схвалено на засіданні Вченої ради від 18.12.2019 р. протокол № 5. URL : <http://surl.li/abrnX> (дата звернення: 02. 02.2023).

19. Стратегія розвитку системи вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 11.01.2023).

20. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2018, № 1/9-650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text> (дата звернення: 06.01.2023).

Основні:

21. Беляєв С. Б. Розроблення методологічної основи науково-педагогічного дослідження на основі системної змістовно-процедурної інтеграції методологічних підходів. Харків, 2021. 62 с.

22. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/gornostal/vajinskii%20posibnyk.pdf> (дата звернення: 11.01.2023).

23. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика: курс лекцій. Вінниця: ТОВ «НіланЛТД», 2015. 164 с. URL: http://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/1081/%D0%93%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B7%D1%8F%D0%BA%20%D0%92.%20%D0%9C.%20%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 11.01.2023).

24. Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень: навч. посібник. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 520 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Koval-chuk-L.-Modeliuvannia-naukovo-pedahohichnykh-doslidzhen.-Posibnyk.pdf> (дата звернення: 10.01.2023).

25. Козловський Ю. М. Методологія педагогічного дослідження: навч. посібник. Львів: Вид. Львівської політехніки, 2018. 196 с.

26. Методологія науково-педагогічного дослідження : навч.-метод. посібник / уклад. : С. Б. Беляєв, О. В. Молчанюк, М. В. Роганова, А. І. Чаговець, О. І. Онипченко ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2020. 78 с.

27. Навчально- та науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти освітньо-професійного ступеню

(фаховий молодший бакалавр), першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів / за заг. ред. І. П Репко; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Вид. 4-е, випр. і допов. Харків, 2020. 283 с.

28. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 524 с.

29. Сардак С. Е. Основи наукових досліджень : навч. посібник. Дніпро: ДГУ, 2018. 103 с.

30. Щкіцька І. Ю. Основи академічної доброчесності. Практикум: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 64 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31709/1/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9E%D0%90%D0%94%20-%D0%A8%D0%BA%D1%96%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звернення: 10.01.2023).

31. Ярощук Л. Основи наукових досліджень : навч. посібник. 2 вид., оновлене. Рига : LAPLAMBERT Academic Publishing, 2019. 162 с.

Допоміжні:

32. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : кол. моногр. / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.

33. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнар. благод. Фонд «Міжнарод. фонд досліджень освітньої політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова. Київ: Таксон, 2016. 234 с.

34. Бабакіна О.О., Акімова О.М., Кузнецова О.В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання. *Молодий вчений*. 2020. № 3. С. 85–88.

35. Беляєв С. Б., Толмачова І. М., Єрмоменко О. А Реалізація академічної доброчесності в роботі зі здобувачами освітнього ступеня магістра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Вип. 89. С. 16–21.

36. Бібліографічне оформлення наукових робіт : метод. рек. / уклад.: І. Г. Лобановська, О. Г. Помчалова, Н. Д. Грудініна; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ. 2015. 90 с.

37. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ ;Вінниця : Планер, 2010. 308 с.

38. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Методологія наукових досліджень* : підручник. Харків: Право, 2019. 368 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/OMND.pdf (дата звернення: 10.01.2023).
39. Єльнікова Г. В. *Методологія і організація наукових досліджень в управлінні освітою: навч.-метод. комплекс для студ. ОС «магістр» денної та заоч. форм навч. спец. 073 Менеджмент спеціалізації «Управління навчальним закладом»*. Харків : УПА, 2019. 78 с.
40. Єсьман І., Ушмарова В. Педагогічні умови формування культури академічної доброчесності молодших школярів в освітньому процесі початкової школи. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. Вип. 1 (5). С. 86–93.
41. Інфографіка, яка пояснює школярам, що таке академічна доброчесність і чому плагіат – це погано. URL: <https://saiup.org.ua/nashi-novyny/infografika-yaka-poyasnyuye-shkolyaram-shho-take-akademichna-dobrochesnist-chomu-plagiat-tse-pogano/> (дата звернення 10.01.2023).
42. Кириленко В. В., Письменний О. П. *Основи наукових досліджень у схемах і таблицях* : навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 228 с.
43. Козловський Ю. М., Савка І. В., Білик О. С., Кушпіт У. В., Заячківська Н. М. Інноваційні підходи до наукової діяльності закладів вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022. Спец. вип. С. 159–163.
44. Кондратюк О. М., Толмачова І. М., Шилкунова З. І. Можливості технології розвивального навчання в контексті реалізації Концепції Нової української школи. *Інноваційна педагогіка: зб. наук. пр. / Причорноморський наук.-дослід. ін-т економіки та інновацій*. Одеса, 2019. Вип. 12. Т. 1. С. 220–223.
45. Ладанюк А. П., Власенко Л. О., Кишенько В. Д. *Методологія наукових досліджень: навч. посібник*. Київ : Ліра-К, 2018. 352 с.
46. Лаппо В. В. *Основи педагогічних досліджень: навч.-метод. посібник*. Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 284 с.
47. Маслова Н. Г. Академічна свобода та академічна відповідальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. : Право. 2017. Вип. 43. Т. 1. С. 72–76.
48. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності / упоряд.: В. Бахрушин, Є. Ніколаєв ; Проект сприяння академічній доброчесності в Україні. 2019. 41 с. URL: https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/11/methods_2019-final.pdf (дата звернення: 01.02.2023).

49. Мовні кліше для створення наукових текстів. URL: <https://ua-referat.com/uploaded/rishennya-shodo-vashih-tekstiv-a-pochnite-cej-spisok-z-perelik/index1.html> (дата звернення: 24.01.2023).

50. Організація самостійної роботи здобувачів освіти : метод. рек. для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів / за заг. ред. С. Б. Беляєва; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2021. 174 с.

51. Педагогіка вищої школи. Словник термінів і понять / уклад.: Г. Ф. Пономарьова, І. М. Толмачова. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 108 с.

52. Рекомендації Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти стосовно запровадження внутрішньої системи забезпечення якості : затв. рішенням Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти протокол від 26 червня 2019 р. № 6. <https://naqa.gov.ua/2019/07/%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B0%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%82%D0%B2/> (дата звернення: 11.01.2023).

53. Сацик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontsepsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti> (дата звернення: 11.01.2023).

54. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: підручник. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9021/1/Metodologiya_naukovo-pedagogichnikh_doslidzhen.pdf (дата звернення: 10.01.2023).

55. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад. : Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна ; за заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєверодонецьк, 2020. 194 с.

56. Шліхта Н., Шліхта І. Основи академічного письма: метод. рекомендації та програма курсу. Київ, 2016. 61 с. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/Academic_Writing_Course.pdf (дата звернення: 05.01.2023)

57. Avoiding Plagiarism, Self-plagiarism, and Other Questionable Writing Practices: A Guide to Ethical Writing. URL: <https://ori.hhs.gov/avoiding-plagiarism-self-plagiarism-and-other-questionable-writing-practices-guide-ethical-writing> (дата звернення 10.01.2023).

58. Five Pillars of Academic Integrity. URL: <https://www.unl.edu/gradstudies/connections/five-pillars-academic-integrity> (дата звернення: 11.01.2023).

Інформаційні ресурси

Таблиця 26

№ з/п	Найменування ресурсу	Адреса ресурсу
1	Міністерство освіти і науки України	http://www.mon.gov.ua
2	Державна служба якості освіти України	https://sqe.gov.ua/
3	Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти	https://naqa.gov.ua/
4	Сайт КЗ «ХГПА»	http://www.hgpa.kharkov.com/.
4	Національний репозитарій	https://nrat.ukrintei.ua/pro-naczionalnyj-repozytarij/
5	Наукова періодика України	http://journals.uran.ua/
6	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського	http://www.nbu.gov.ua/
7	Державна освітянська бібліотека України	http://www.edu-ua.net/library
8	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка	https://korolenko.kharkov.com/
9	Нова українська школа	https://nus.org.ua/
10	Google Академія (Google Scholar)	https://scholar.google.com.ua/schhp?hl=uk
11	Scopus	https://www.scopus.com/freelookup/form/author.uri
12	Web of science	https://access.clarivate.com/login?app=wsos&alternative=true&shibShireURL=https://www.webofknowledge.com/2F3Fauth%3DShibboleth&shibReturnURL=https://www.webofknowledge.com/2F&roaming=true
13	Erasmus+Regulation	http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1288&qid=1395671967554

ДОДАТКИ

Додаток А

Технічні вимоги до оформлення самостійної роботи

№ з/п	Критерій оформлення	Характеристика
1	Формат сторінки	A-4; орієнтація книжкова або альбомна; формат Microsoft Word (*.doc или *.docx)
2	Береги	верхнє та нижнє, лівє і правє по 2 см
3	Шрифт	Times New Roman
4	Розмір шрифту	14 пунктів
5	Міжрядковий інтервал	1,5
6	Вирівнювання тексту	по ширині
7	Абзацний відступ	1,25 см (не допускається створення абзацного відступу за допомогою клавіші Tab і знаків пропуску)
8	Переніс слів	автоматичний
9	Посилання на джерела	необхідно робити по тексту у квадратних дужках із зазначенням номерів сторінок відповідно джерела. Наприклад: [3, с. 234] або [2, с. 35; 8, с. 234]
10	Список використаних джерел	наприкінці роботи в порядку згадування джерел та оформлюється з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»

Вимоги до змісту та оформлення презентації

Презентація (від англ. presentation – представлення, показ) – це набір картинок-слайдів на певну тему, який зберігається у файлі спеціального формату. Мета презентації – забезпечити стисле та наочне подання основних результатів самостійної роботи.

Мультимедійні презентації мають бути створені у програмі Microsoft Power Point. Обсяг презентації – від 10 до 20 слайдів, у залежності від суті та обсягу завдання. Презентація містить титульний слайд (тема виступу, ПІБ доповідача, факультет, група, курс), інформаційні слайди та завершальний слайд. Слайди доречно нумерувати.

Кожний слайд має відображати одну думку. Текст слайду має бути лаконічним та завершеним. У тексті необхідно вживати короткі слова та прості речення. На слайді має бути 6-8 рядків. Рядок має містити 6-8 слів, загальна кількість слів не повинна перевищувати 50.

Заголовки мають узагальнювати основні положення слайду.

Всі слайди презентації необхідно витримати в одному стилі, кольорова схема має бути єдиною для всіх слайдів (необхідно вибрати два головні функціональні кольори, які використовуються для фону та тексту). Найбільш важливу інформацію доречно розташувати у центрі слайду. Окрім текстових елементів, слайди повинні включати графічні і схематичні символи (малюнки, стрілки, таблиці тощо).

При створенні презентації необхідно скласти короткий конспект виступу. Неможна розміщувати на слайді весь текст, що підготовлено для виступу.

Характеристика есе

Есе – творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

Структура *есе* визначається певними вимогами. Так, думки автора есе з проблеми викладаються у вигляді коротких *тез*, які необхідно довести. Саме тому, теза підкріплюється *аргументами* (факти, явища суспільного життя, події, життєві ситуації та життєвий досвід, наукові докази, посилання на думку вчених та ін. у жанрі, орієнтованому на стислість і образність).

При написанні есе важливо також враховувати те, що вступ та висновок мають фокусувати увагу на проблемі (у вступі вона ставиться, у висновку – резюмується думка автора). Необхідне виділення абзаців, червоних рядків, встановлення логічного зв'язку абзаців: так досягається цілісність роботи. Кількість тез і аргументів залежить від теми, обраного плану, логіки розвитку думки):

Есе має таку *структуру*:

Тема

Вступ (*обґрунтування вибору теми*)

Основна частина: *теза, аргументи*
теза, аргументи
теза, аргументи

Висновок

Список літератури

Для ознайомлення з написанням есе пропонуємо переглянути відео-урок «Написання есе». Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=E3N4X2BEN2A>

Порядок роботи над рефератом:

1. Вибір або формулювання теми узгоджується з викладачем. З'ясування форми реферату, яка б відповідала його меті.
  2. Обмірковування теми, складання попереднього плану реферату.
  3. Ознайомлення з науковою літературою, що відповідає темі роботи. Вибір джерела (джерел), що розкривають тему.
  4. Формулювання мети реферату, коригування первинного плану.
  5. Виклад матеріалу відповідно до складеного плану.
- План реферату дослідник складає особисто.

Композиція реферату:

1. Титульна сторінка.
  2. Зміст.
  3. Вступ. Містить короткі відомості про автора, назви і стислу оцінку робіт, що реферуються, формулювання мети реферату. Рекомендований обсяг (додаток З).
  4. Основна частина. Її завдання полягає у вичерпному викладенні суті наукової інформації з теми. Може складатися з кількох розділів або підрозділів, що залежить від теми, проблематики та обсягу матеріалу реферату.
  5. Висновки. Їх викладають у формі міркувань, узагальнень, зауважень референта щодо порушених у рефераті питань, підсумку результатів виконаної роботи.
  6. Список використаних джерел, що допоможе зорієнтуватися у виборі теми та обрати шлях наукового пошуку.
- Слід зазначити, що обсяг реферату залежить від значимості проблеми, опрацьованого матеріалу.

Критерії оцінювання реферату:

1. Відповідність теми змісту і форми реферату.
2. Інформаційна насиченість, новизна, оригінальність викладу питань.
3. Структурна організованість, логічність, граматична правильність і стилістична виразність, термінологічна чіткість.
4. Відповідність підібраних наукових джерел темі дослідження.
5. Переконливість, аргументованість, практична значущість і теоретична обґрунтованість пропозицій і висновків, зроблених в рефераті.
6. Якщо реферат є основою усного повідомлення, враховують і вміння відібрати найсуттєвіший матеріал для короткого виступу.

**Етапи виконання курсової роботи
(«Положення про курсові та дипломні роботи та методичні
рекомендації щодо їх виконання»):**

1. Вибір теми і складання плану.
2. Консультація з керівником і збирання матеріалу.
3. Опрацювання текстів і критичної літератури.
4. Остаточне визначення структури дослідження.
5. Написання й оформлення роботи.
6. захист курсової роботи.

При підготовці курсової роботи необхідно:

- дібрати літературу (бібліографування), вивчити її, законспектувати найважливіші положення й скласти уявлення про існуючі в науці позиції щодо проблематики, яка стосується курсової роботи;
- дібрати приклади, вписати їх на картки (файли) із зазначенням джерела, сторінки, проаналізувати ілюстративний матеріал (етап накопичення й оброблення фактичного матеріалу);
- ретельно обміркувати формулювання теми, враховуючи, що близькі за змістом теми відрізняються певними особливостями, які потребують осмислення;
- скласти план роботи (послідовний перелік основних питань, що необхідно висвітлити; центральні питання слід деталізувати).
- цілеспрямований виклад зібраного й вивченого матеріалу з позицій її автора.

**Структура курсової роботи здобувача вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня**

№ з/п	Назва структурного елемента	Стисла характеристика структурного елемента
1	Титульна сторінка	Оформлюють за зразком, розробленим у ЗВО.
2	Зміст	Передує текст і представляє послідовний перелік його складових частин. Зміст логічно організує роботу, надає їй композиційної стрункості, науковості.
3	Вступ	Має чітко визначену структуру. Зокрема, актуальність і ступінь наукової дослідженості проблеми. Мета дослідження (це ціль, яку поставив перед собою дослідник) – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити...(методи або засоби, або зміст, вплив предмета дослідження на його об'єкт). Завдання дослідження: 1... (Як правило, у курсовій роботі вирішуються три завдання:

		<p>перше завдання – все про об’єкт дослідження; друге завдання – все про предмет дослідження; третє завдання – експериментальна перевірка (методів або засобів, або змісту, або впливу предмета дослідження на його об’єкт тощо). Об’єкт дослідження –... (те, що ми удосконалюємо). Предмет дослідження –... (те, за допомогою чого ми вдосконалюємо об’єкт дослідження). Методи дослідження: аналіз наукової літератури з теми дослідження, аналіз та узагальнення масового і передового педагогічного досвіду, спостереження, вивчення робіт здобувачів освіти, педагогічний експеримент, методи математичної статистики (якщо в дослідженні були використані інші методи дослідження, їх теж треба описати).</p>
4	Основна частина	Містить два розділи. Перший – теоретичний, другий – експериментальний. Експериментальний розділ складається з організації та проведення констатувального етапу педагогічного експерименту. Висновки до розділу містять короткі резюме з викладеного матеріалу.
5	Загальні висновки	Висновки повинні відповідати визначеним завданням. Узагальнення та оцінення результатів дослідження, подання власних ідей, пропозицій тощо.
6	Список використаних джерел	Оформлюють згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».
7	Додатки	Оформлюють за необхідності. Містять таблиці, схеми, рисунки, зразки конспектів занять, дидактичного матеріалу, робіт здобувачів освіти, анкети, тести.

Вимоги до підготовки кваліфікаційної (магістерської) роботи

- кваліфікаційна магістерська робота повинна бути написана державною мовою;
- кваліфікаційну магістерську роботу кожен студент виконує індивідуально;
- кваліфікаційна магістерська робота має бути науковою працею, яка присвячена вирішенню конкретної проблеми або комплексу проблем;
- запропоновані нові рішення повинні бути аргументовані та порівнюватися з уже відомими рішеннями;
- у кваліфікаційній магістерській роботі необхідно навести відомості щодо практичного застосування здобутих автором наукових результатів дослідження;
- оформлення кваліфікаційної магістерської роботи має відповідати вимогам, що ставляться до робіт, поданих до друку;
- при написанні кваліфікаційної магістерської роботи студент повинен посилатись на автора та джерело, звідки запозичений матеріал або окремі результати. У разі виявлення плагіату, свідомого зловживання авторськими правами іншого вітчизняного чи зарубіжного науковця, магістерська робота знімається з розгляду.

Рекомендується основні положення роботи відобразити в доповідях на наукових конференціях, семінарах, виступах у засобах масової інформації, що значно підвищує науково-теоретичний рівень роботи та позитивно оцінюється при захисті.

Етапи підготовки кваліфікаційної (магістерської) роботи:

- установча лекція з методики підготовки кваліфікаційної магістерської роботи;
- вибір і затвердження теми кваліфікаційної магістерської роботи;
- підбір та вивчення літературних та інших джерел з теми дослідження;
- розробка концепції та плану магістерської роботи, погодження їх з науковим керівником;
- підготовка календарного плану-графіку написання кваліфікаційної магістерської роботи на весь термін навчання;
- написання тексту магістерської роботи та її оформлення;
- рецензування кваліфікаційної магістерської роботи;
- підготовка висновку наукового керівника;
- захист кваліфікаційної магістерської (дипломної) роботи перед атестаційною комісією.

Структурні частини кваліфікаційної (магістерської) роботи

- титульна сторінка;
- анотація українською та англійською мовами;
- зміст роботи;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- вступ;
- розділи, підрозділи основної частини, висновки до кожного розділу;
- загальні висновки;
- список використаних джерел;
- додатки.

Структура наукової доповіді

№ з/п	Назва структурного елемента	Стисла характеристика структурного елемента
1	Вступ	пояснюють тему доповіді, вказують актуальність проблеми, її значення, формулюють мету доповіді, викладають історію вивчення питання.
2	Основна частина	подають характеристику наукової проблеми (доцільно виділити основний аспект проблеми, а далі – основні положення, які детально і послідовно проаналізувати). Основну частину доповіді не варто перевантажувати надлишком експериментальних даних. Сама кількість результатів не може підвищити значення роботи.
3	Висновки	підсумовують найважливіші положення, вони мають бути чіткими і лаконічними.

Правила підготовки та оформлення тез наукової доповіді

- у правому верхньому куті розміщують ініціали автора та його прізвище; за необхідності вказують інші дані, які доповнюють відомості про автора (студент, аспірант, викладач, місце роботи або навчання);

- назва тез доповіді коротко відбиває головну ідею, думку, положення;

- виклад суті доповіді здійснюється за такою послідовністю тез: актуальність проблеми; стан її розробки (перелічуються вчені, які зверталися до розробки цієї проблеми); наявність проблемної ситуації; необхідність у її вивченні, вдосконаленні з огляду на сучасний стан її розробки, втілення; основна ідея, положення, висновки дослідження, якими методами це досягається; основні результати дослідження, їх значення для розвитку теорії та (або) практики.

Посилання на джерела, цитати в тезах доповіді використовуються рідко.

Допускається опускати цифровий, фактичний матеріал.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, що висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів.

Виступаючи на науковій конференції (з'їзді, симпозіумі), можна посилатися на опубліковані тези доповіді та спинитися на одній із основних (дискусійних) тез.

Будь-які матеріали будь-яких конференцій, видані у будь-який період, належать до опублікованих праць.

Зазвичай, для участі у конференції надсилаються поштою на адресу оргкомітету: анкета-заявка; тези доповіді (паперовий та електронний варіанти).

Структура наукової статті

Текст статті обов'язково викладається за таким планом:

- постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття;
- формулювання цілей статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки із цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Технічні вимоги до статті

1. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word.
2. Орієнтовний обсяг статті: 10–15 сторінок формату А4.
3. Міжрядковий інтервал: 1,5.
4. Шрифт: Times New Roman, кегль – 14.
5. Абзацний відступ: 1,25.
6. Вирівнювання: по ширині.
7. Розміри полів: ліве – 20 мм, праве – 20 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм.

Послідовність розташування матеріалів статті завжди відображена у вимогах редакційної колегії до її написання.

Навчальне видання

Основи науково-педагогічних досліджень

Навчально-методичний посібник
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальність 013 «Початкова освіта»

Укладачі :

Єрмоєнко Ольга Анатоліївна

Толмачова Ірина Миколаївна

Кузнецова Оксана Вікторівна